



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRHUS
*i friluftskunst og
mindesmærker*

POUL HARRIS

ÅRHUS

*i friluftskunst og
mindesmærker*



Udgivet af
Fonden til Bevarelse af Friluftskunst
og Mindesmærker i Århus
1983

DONATORER

Manuskriptets renskrivning og færdiggørelse er undervejs støttet af:

Aage og Ulla Filtenborgs Fond af 8. November

Sparekassen SDS

Tryk og indbinding af bogen er støttet af:

Andelsbanken a/s

Bikuben

Diskontobanken i Århus

Aage og Ulla Filtenborgs Fond af 8. November

Handelsbanken i Århus

Jyllands Kreditforenings Fond

Direktør Vilh. Kiers Legater

Kreditforeningen Danmark

Provinsbanken

Sparekassen SDS

Århus Bank filial af Sydbank A/S

Aarhus Oliefabriks Fond for almene formål

© Copyright Fonden til Bevarelse af Friluftskunst og Mindesmærker i Århus.

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele af den er ikke tilladt ifølge dansk lov om ophavsret.

Omslag: Århus byvåben 1938. Tegnet af gravør Fr. Britze.

Beskyttet 23. juni 1938. Benyttet til prægning af en medalje i forbindelse med byjubilæet 1941 og det nye rådhus indvielse.

Titelvignet, bysilhouet og akvarel af Marselisborg Slot: Åge Wedell Storm.

Typografi og tilrettelægning: Tonni Nielsen.

Bogen er sat med Times.

Tryk og Repro: scanprint, Jyllands-Posten A/S, Viby J.

Papir: 135 gram specialbestrøget Phoenomat.

Indbinding i Guaflex Cresco: Chr. Hendriksen & Søn A/S, Skive.

Af samme forfatter: MARSELIS-SLÆGTEN, Blade af dens historie (1980).

ISBN 87-981452-0-7.



Introduktion

Århus rådhus indeholder som bygningsværk så mange fremragende egenskaber, at adskillige af disse først giver sig til kende gennem daglig og nær omgang.

Det var således først efter at være installeret i et af husets mange kontorer med udsigt ud over rådhusparken, jeg personlig lærte at værdsætte værdien af samklangen mellem bygning og årets ubønhørlige gang i parkens mangeartede vækster.

Det var også først nu parkens skulpturer blev så fast en bestanddel i den daglige omgangskreds, at de blev levendegjort i deres egen form for eksistens.

Poul Harris har med nærværende bog om friluftskunst og mindesmærker i Århus kommune ikke blot gjort disse levende og vedkommende, men også på fremragende vis stedfæstet dem i deres historiske og topografiske sammenhæng og dermed afhjulpet et litterært og byhistorisk savn.

Ikke mindst som rådmand for byens mange parker, anlæg og grønne arealer er det mig en glæde at se denne bog realiseret, og kan den – som det er forfatterens mening – være med til at danne økonomisk grundlag for en fond til bevarelse af omtalte mindesmærker og skulpturer, vil hele kommunen være stor tak skyldig.

Udsigten her fra kontoret er den samme som før, men horisonten er ved Poul Harris' hjælp flyttet og udvidet.

Magistratens 1. afdeling.

Juni 1983.

Bjarne Ørum
rådmand.

Forord

Denne bog prætenderer ikke at være en kunsthistorie. Jeg håber, den må blive betragtet som et supplement til allerede eksisterende lokalhistorisk litteratur om Århus. Ved at gennemblade bogen vil mange af byens borgere nikke genkendende. Flere vil måske efter læsningen opleve byen på en ny måde.

Som ved tidligere lejlighed har professor, dr. phil. Gustav Albeck trofast og værdifuldt støttet mig. Vanskelig tilgængeligt kildemateriale har afdelingsbibliotekar Kjeld Elkjær (Lokalhistorisk Samling) fremskaffet. Personalhistoriske o. a. oplysninger er dels stillet til rådighed af overarkivar, cand. mag. Finn Lauridsen, dels af hans altid hjælpsomme medarbejdere på Erhvervsarkivets læsesal.

Med bistand af overassistent fru Inge Poulsen har jeg haft lejlighed til – og stort udbytte af – at fordybe mig i rådhusets arkivalier.

Stadsgartner, cand. hort. Asger Kamronn og det af fhv. overassistent på Stadsgartnerens kontor, Walther Sørensen, oparbejdede arkivmateriale har givet mig mange nyttige detailoplysninger. Bankdirektør Erik Rahbek har i kraft af sin livslange tilknytning til byens liv og med sin levende interesse for byens historie været mig en inspirerende hjælper.

Ved den afsluttende renskrivning af manuskriptet har fru Oda Kjær bistået mig på fortrinlig vis.

Mange flere har gennem tre år glædet mig med oplysninger om det store antal emner, bogen omhandler. Man vil sikkert have forståelse for, at jeg vanskeligt kan nævne alle, som i utrykte eller i trykte bidrag har vist interesse for bogens tilblivelse.

Jeg vil gerne hermed bringe hver enkelt min hjerteligste tak.

For Handelsbanken i Århus' initiativ – udstillingen i bankens vinduer mod Rådhuspladsen, er jeg meget taknemmelig. Endnu ved bogens udgivelse minder udstillingen stadig forbigående om, at vil man kende sin by, må man også have kendskab til de kunstværker, der pryder byens torve, gader og parker.

Sidst, men ikke mindst, en tak til byens borgmester, Thorkild Simonson og til rådmanden for magistratens 1. afdeling, Bjarne Ørum, for den interesse, man fra byens side har vist dette første forsøg på at samle Århus Kommunes friluftskunst og mindesmærker i en bog.

Indholdsfortegnelse

Omtale af de spredt placerede enkeltskulpturer er anbragt mellem hovedafsnittene så nogenlunde i alfabetisk navnefølge. Se iøvrigt den komplette skulptur-oversigt side 269.

	Side
Bispetorvet	34
Botanisk Have	42
Folkeparken Friheden	64
Aarhus Katedralskole	80

Krigsmindesmærker:

1840–50 og 1864	108
Første Verdenskrig	149 og 156
Genforeningsmindesten	238
Besættelsesårene og Frihedskampen	112
Mindemur og fællesgrave på Vestre Kirkegård	126

Kunstforeningen, Kunstbygningen og Kunstmuseet	90
--	----

Marselisborg-områdets historie:

Tilblivelse og udnyttelse	132
Marselisborg Slot	134
Slotsparken	138
Slotsparkens skulpturelle udsmykning	143
Chr. Rømerhaven	156
Forstbotanisk Have	171
Marselisborg Gymnasium	173
Mindesten for C.P. Rothe Ingerslev	175
Mindeparkens tilblivelse	152
Krigsmonumentets tilblivelse	156–166

Musikhuset Aarhus	183
Mølleparken	187
Rådhuspladsen	10
Rådhusparkens mindelund	16
Sankt Olufs Kirkegård	200
Stadion	222
Universitetet	238
Vor Frue Kirkeplads	246
Århus amtskommunes administrationsbygning	252
Register over fotografier	265
Register over kunstnere	266
Register over emner	268



DEN SVANGRE

Århus Rådhuspark

Århuspiggen (Vågnende Kvinde)

er modelleret af billedhugger Kai Nielsen i 1920. Oprindelig opstilledes skulpturen foran Århus Stadion i 1921. Sammen med fem andre skulpturer – tre og tre på hver side af indgangen til Stadion – reddedes den fra tilintetgørelse under stadionbygningens brand i 1943.

Skulpturen forestiller en ung kvinde, der er ved at vågne efter søvnen – den kan også symbolisere den unge pige, i hvem kvinden er ved at vågne. Den kom ikke tilbage til Stadion, men blev i 1948 nyopstillet i Rådhusparken på plænen foran det store vindue i Rådhushallen.

Skulpturen var en gave til byen fra Københavns Scala Teaters direktør, Frede Skaarup.

Kunstværket – utvivlsomt Kai Nielsens bedste – er udført i bronze hos kgl. hof-bronze støber Lauritz Rasmussen i København. Mis Harriet Wiegandt, København, var model for Kai Nielsen fra 1919 til hans død i 1924, og hun har også stået model til »Vågnende kvinde«.

Efter ophør af bronzestøber Rasmussens virksomhed hentede kunstnerens søn, billedhugger Yan (Kai Nielsen), modellen til Nordjylland. Der skal efter det oplyste gennem årene være støbt seks eksemplarer af skulpturen i bronze og ti i cement.

Eksempelvis findes eksemplarer i hhv. bronze og cement på Ny Carlsberg Glyptotek og Statens Museum for Kunst i København. Den er også opstillet foran Silkeborg Bad's hovedbygning samt i anlægget foran Typografernes Stiftelse på Tagensvej i København. *Alle steder, hvor den er opstillet uden for Århus, kaldes skulpturen »Århuspiggen«.*

I øvrigt har originalen i Århus i 1948, 1949, 1955 og 1965 været udlånt til danske og internationale kunstudstillinger. (Ill. nr. 2).

Pigen af 1940 (Stående Kvinde)

Denne bronzeskulptur i legemsstørrelse er udført af billedhugger Svend Rathsack og rejst af Århus kommune i Rådhusparken i oktober 1941.

Figuren er anbragt på en bronzeplade med overfald på soklen, der er fremstillet af norsk marmor og bærer billedhuggerens navn i bronzebogstaver. Plintens bagside er forsynet med initialerne: S. R. 1941.



III. nr. 2 – Århuspigen.



III. nr. 3 – Pigen af 1940.

En lignende skulptur af samme kunstner er opstillet i Glyptotekhaven i København. Her kaldes den »Stående kvinde«.

Kunstnerens hustru har oplyst, at luftbombardementerne under krigen og besættelsen i øvrigt inspirerede Svend Rathsack til skulpturen af pigen, der afværgende holder hænderne op over hovedet. (Ill. nr. 3).

Atalante

er udført af billedhuggeren professor Einar Utzon Frank i 1919.

Skulpturen er opstillet i Rådhusparken, men afsløredes oprindeligt i september 1921 foran Aarhus Idrætspark Stadion.

Den blev skænket byen af konsul M. P. Drescher.

Sagnet fortæller, at Atalante var en skønhed, en ombejlet nymfe, men afvisende.

Efter faderens ønske måtte hun dog til sidst gå ind på at gifte sig. Fortællingen indeholder det sædvanlig forekommende træk: Hun stillede betingelser til den, der ønskede at vinde hendes gunst. De bejlere, som ikke opfyldte betingelserne, måtte dø. Hendes krav var, at bejleren skulle overvinde hende i hurtigløb. Atalante ansås for uovervindelig, men Hippomenes – en af de mange bejlere – sejrede ved under løbet at tilkaste hende tre guldæbler, som han havde fået af Afrodite, og som Atalante ikke kunne lade være at samle op under løbet. Hippomenes vandt derfor løbet – og Atalante.

Myten om den arkadiske kongedatter har gennem tiderne fristet både digtere og billedkunstnere, og som led i idrætsparkens friluftsmuseum var den hurtigløbende kongedatter velanbragt. (Ill. nr. 4).

Den svangre¹⁾

Skulpturen er udført af billedhuggeren Johannes C. Bjerg 1914-1918 i sort, fint-slebet bornholmsk granit.

Den blev opstillet i trækrinsen i Rådhusparken den 26. maj 1955 efter i en år-række at have været i privat eje hos direktør Niels A. Pedersen (1876-1954) og placeret i haven til dennes villa, »Skovhuset« i Risskov, der senere blev domicil for Statens Institut for Talelidende.

Ved gavebrev af 4. oktober 1954 skænkede familien skulpturen til Århus by. (Ill. nr. 5).

Minderelief for Ole Rømer

En af de største – hvis ikke den største – personlighed, Århus har fostret, er fysikeren og astronomen Ole Christensen Rømer, som blev født i Århus i 1644.

Han blev student fra Katedralskolen i 1662. På skolens mur mod skolegyde er anbragt en mindeplade for Ole Rømer.

¹⁾ Er p.t. under reparation i Italien.



III. nr. 4 – Atalante.



III. nr. 5 – Den svangre.

Rømer placerede sig blandt naturvidenskabens udødelige. Han blev verdenskendt for sin afhandling om klarlæggelse af »lysets hastighed« eller »lysets tøven«, som han selv kaldte det.

Ved siden af sine *videnskabelige* bedrifter havde han i usædvanlig grad evner og fantasi til at beskæftige sig med løsningen af *praktiske* opgaver og gøremål.

Hans fødeby hædrede ham i første omgang ved at give det i 1912 opførte astronomiske observatorium navnet »Ole Rømer-Observatoriet«.

300-års mindefesten for Ole Rømer i 1944 markeredes bl.a. ved oprettelse af et studielegat, som bærer hans navn, og der påbegyndtes en indsamling af midler med det formål at rejse et monument for Ole Rømer. Den udskrevne konkurrence løste imidlertid ikke opgaven.

Det blev observator ved Rømer-Observatoriet, Axel Nielsen, der kom med ideen til at bruge et gammelt kobberstik – visende Ole Rømer ved kikkerten i hans husobservatorium – som motiv til et kobberrelief. Dette forslag vandt tilslutning, og den kunstneriske løsning af opgaven betroede man billedhugger Olaf Stæhr Nielsen. Det 305 × 275 cm store relief blev støbt hos Dorbech & Sønner i København.

Forment placeret på rådhusmuren ved tårmindgangen til rådhuset afsløredes monumentet den 25. september 1965. (Ill. nr. 6).

Agnete og Havmanden

Skulpturen er udført af billedhuggeren professor Johannes C. Bjerg og er en gave til Århus By fra Carlsbergfondet og Århus belysningsvæsen.

Modelleringen påbegyndtes i 1937 og afsluttedes i 1940. Skulpturen symboliserer strofen i folkevisen: »Han stopped hendes øren, han lukte hendes mund, så førte han hende til havsens bund«.

Oprindelig var gaven tiltænkt »Svømmehallen«, men ved færdiggørelsen af byens nye rådhus placeredes skulpturen syd for dette, og den blev afsløret 1. juli 1941.

Belysningen i bassinet er en gave fra Louis Poulsen & Co. A/S i anledning af firmaets 25 års-jubilæum i 1958. (Ill. nr. 7).

Ceres-brønden

er udført af billedhuggeren, professor Mogens Bøggild på Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus. En meget nær og aktiv medarbejder havde kunstneren i stenhugger Hans Jensen hos stenhuggerfirmaet.

De ni grise og soen er ca. halvanden gang naturlig størrelse.

Skulpturen er en gave til Århus By fra Bryggeriet CERES i anledning af byens 500-års købstadsjubilæum i 1941.

CERES er navnet på den romerske gudinde for kornavl og symboliserer her frugtbarheden.

Kunstneren har oplyst, at det oprindelig var hans mening at lave en skulptur over emnet »Den fortabte søn«, der som bekendt endte blandt grisene. Da forstudierne var gjort, og Århus byråd havde godkendt skitsen, anbefalede vennen, arkitekt, professor Kaare Klint, at Mogens Bøggild opgav »sønnen« og i stedet for koncentrerede



III. nr. 6 – Relief for Ole Rømer.



III. nr. 8 – Ceres-brønden på Rådhuspladsen.

sig om grisene. Århus byråd accepterede ændringen og resultatet blev »Grisebrønden«.

Grovhugningen af skulpturen påbegyndtes i 1943, men måtte indstilles i cirka halvandet år (1944-45) på grund af krigen og den tyske besættelse af Danmark.

Både før og under modelleringen gjorde kunstneren og hans medarbejdere studier i gårdejer Mikkell Rasmussens svinestald i Hasle ved Århus.

Brønden er opstillet på Rådhuspladsen ud mod Frederiks Allé. Forslaget til Ceres-brønden's placering er udarbejdet af kunstneren i samarbejde med professor Kaare Klint og rådhusarkitekten Erik Møller.

Afløsningen fandt sted den 7. juli 1950. (Ill. nr. 8).

Mindelunden i Rådhusparken

Den 2. november 1818 indviede daværende biskop i Århus, professor, dr.theol. A. Birch (1758-1829) Aarhus Søndre Kirkegaard, og den første begravelse fandt sted samme dag. Til kirkegårdsarealet havde byrådet udmatrikuleret ca. 2 ha jord syd for Frederiksport med indgang omtrent dér, hvor Frederiksgade i dag munder ud i Sønder Allé og derfra fortsætter som Frederiks Allé.

I den nu anlagte linde-rotunde, der dengang var kirkegårdens »hjerter«, byggede man i 1861 det såkaldte »røde kapel« i viktoriansk gotik. Ved muren opførtes i 1830 et empire-kapel, der senere husede skipperlaugets ligvogn og i mange år derefter fungerede som sprøjtehus for brandvæsenets »linie I«.

I Den gamle By's samling opbevares den her viste akvarel, sign. Fr. V. (Frederik Visby), på bagsiden læses: Frederiksport og Eksercerpladsen. Således har området – efter Visby's hukommelse – formentlig set ud omkring 1850'erne: Frederiks Allé midt i billedet, kirkegården til højre, hvor det nuværende rådhus ligger. En række eksercerende dragoner er anbragt i akvarellens venstre side. Den store bygning øst for porten var daværende købmand Schandorffs – fra 1873 købmand S. M. Holsts – gård, som i 1941 delvis flyttedes til købstadmuseet Den gamle By. Handelsbanken har senere bygget på grunden. (Ill. nr. 9).

Tanken om at bygge et større og velbeliggende rådhus har muligvis spillet ind, da byrådet i 1912 vedtog, at kirkegårdsarealet inden for de nærmeste ca. 25 år skulle inddrages til park og bebyggelse. Følgelig ophørte salg af gravsteder på området. Familiegravstederne kunne dog opretholdes endnu i en årrække. Den sidste begravelse på Søndre Kirkegård fandt sted i 1926.

Man valgte – med indforståelse fra gravstedernes ejere – at bevare et fåtal gravmæler, enten på grund af disses kunstneriske værdi, af historisk interesse eller hvor



III. nr. 7 – Fontænen Agneté og Havmanden.

det drejede sig om gravsten, rejst over borgere, der havde placeret sig særlig fortjenstfuldt i byens eller landets historie. (Ill. nr. 10).

Oprindelig bevarede 35 gravsten i rådhusparkens mindelund. Den viste fortegnelse over stenedes placering (1-35) langs flisegangen tværs over parken. (Ill. nr. 11).

Af de 32 sten på sydsiden langs muren er to sten, nr. 8 over dyremaleren C. B. Gebauer og nr. 31 over købmand Peder Funder, af bevaringsmæssige hensyn i marts 1949 overført til Købstadmuseet Den gamle By, hvor de opbevares indendørs.

Da de to omtalte gravsten befinder sig under reparation har fotografering ikke været mulig. Alligevel skal minderne bag de to monumenter omtales i dette afsnit.

Minde over 40 krigere

Det var en selvfølge, at den store mindesten over 40 faldne soldater fra Treårskrigen og krigen i 1864 samt to andre individuelle mindesten fra 1864 skulle bevares. (Ill. nr. 12). En omtale af disse sten findes i afsnittet om krigsmindesmærker s. 108 f.

Kocks familiegravsted

Nr. 11 i rækken af de 35 mindesten markerer »Kocks Familiegravsted«. Stenen blev den 15. oktober 1949 fjernet, fordi marmorpladen var forvitret og faldt ud af monumentet. Begravelsen omfattede Marie Magdalene Kock, Peter Christian Kock og Georg Henrik Meyer Kock.

Familien Høegh-Guldsbergs gravsted

På den nordlige side af flisegangen, nær Frederiks Allé ligger en natursten, der stedfæster »Familien Høegh-Guldsbergs Gravsted 1828-1901«. (Ill. nr. 13).

Denne gravsten refererer til oberst Julius Høegh-Guldberg og 9 medlemmer af hans nære familie. Graven etableredes i juli 1828, da hans treårige datter Hansine døde. Julius Høegh-Guldberg, der var søn af statsminister, senere stiftamtmand i Århus, Ove Høegh-Guldberg, begravedes samme sted i 1861.

Julius Høegh-Guldsbergs fødtes i 1779 og mange områder nød godt af hans virke. I 1824 grundlagde han Vennelystparken, og det er ham Høegh-Guldsbergsgade er opkaldt efter. Han arbejdede for Prins Frederik Ferdinands Tegneskole – fra 1928 Aarhus tekniske Skole, og han tog i 1821 initiativ til stiftelsen af Aarhus Stiftsbibliotek. (Ill. nr. 14).

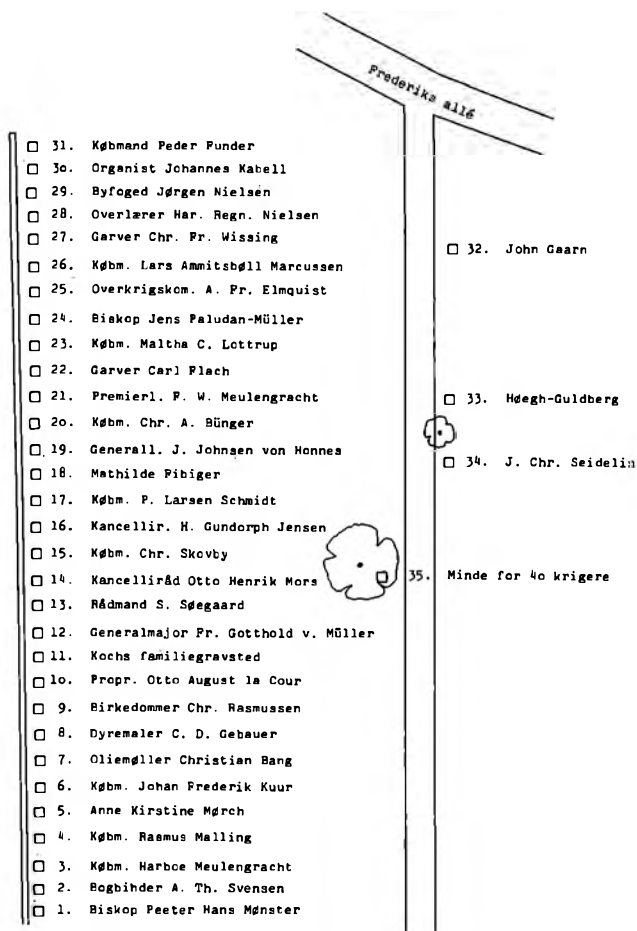
Der er grund til også at omtale Ove Høegh-Guldberg (1731-1808), stiftamtmand i Århus, tidligere kgl. kabinetssekretær og statsminister. (Ill. nr. 15).

Borgersønnen fra Horsens fik et omskifteligt liv. Han studerede teologi og historie, blev professor ved Sorø Akademi 1761, fra 1764 lærer for arveprins Frederik, hvis kabinetssekretær han senere blev; arvede Struensee's stilling som geheimekabinetssekretær efter Struensee's fald, som han var med i planlægningen af; blev selv offer for hofintriger, da den kun 16-årige kronprins Frederik i 1784 overdrog magten



III. nr. 9 – Frederiks Allé uden for Frederiksport (Efter Fr. Visbys akvarel i Den gamle By) o. 1850.

III. nr. 11 –
Oversigt over navnene på
de placerede mindesten i
Rådhusparken.



til A. P. Bernstorff, Christian Ditlev Reventlow og Ernst Schimmelmann og deres bondereformvenlige kreds. Høegh-Guldberg forflyttedes til Århus som stiftamtmand, et embede, som den nationalbevidste, men lidet reformivrige statsmand røggede med stor dygtighed. Han sørgede bl.a. for, at Århus fik sit første egentlige sygehus, indrettet i den gamle bygning i Rosensgade, hvor senere i vor tid Böckmann's Antikvariat og det lille teater »Svalegangen« fik til huse.

I 1802 tog han sin afsked for at tilbringe et virksomt otium på den netop erhvervede herregård Hald ved Viborg. Her døde han i 1808. Efter eget ønske begravedes han på Finderup kirkegård, uden mindstensmarkering på gravstedet. I stedet indsattes inde i kirken, på vestgavlen, en ca. 1 m lang og 1/2 m bred marmorplade med indskriften: »Mellem Kirkegaardens Døde slumrer ved sin Hustruus Side Ove Høegh-Guldberg«.

Overretssagsfører Julius Emil Høegh-Guldberg (1842-1907), som nød stor anseelse i Århus og en tid var medlem af Folketinget, foranledigede i 1885, at der på gravstedet i det nordøstlige hjørne af Finderup kirkegård blev rejst en granitsten med pole-ret tekstflade, hvori er indhugget:

†
Gehejmerraad OVE HØEGH GULDBERG ¹⁾
til Hald
og Hustru LUCIE EMERENZE f. NØRLEM
f. 12/3 1738 – d. 5/9 1807
Stenen rejstes 1885

Af lokalhistorisk interesse kan der være grund til at nævne, at stiftamtmand Ove Høegh-Guldbergs datter af andet ægteskab (med Lucie Emmerentze Nørlem), Julie Marie, i 1794 blev gift med den syvende slægtsejer af Vilhelmsborg v/Århus, Vilhelm baron Guldenkrone (1768-1806). Hun er således stammoder til den nuværende linje af lensbaroner Gyldenkrone ²⁾.

Christian David Gebauer

Monument i sandsten med portrætrelief i marmor modelleret i 1836 af billedhuggeren H. E. Freund. (Ill. nr. 16).

Gebauer blev født i 1777 i Neusalz i provinsen Schlesien ved Oder; kom i 1800 til København og i 1827 til Århus, hvor han arbejdede til sin død.

Han var medlem af direktionen for »Prins Frederik Ferdinands Tegneskole«³⁾, som i 1928 ændrede navn til Aarhus tekniske Skole.

Han æredes af sin samtid som Danmarks »første Dyre- og Kvægmalere«. Han var

¹⁾ Uden bindestreg og »Emerenze«.

²⁾ Oplysninger og korrektioner vedr. Høegh-Guldberg-slægten er modtaget fra læge Ove Høegh-Guldberg, f. i Århus 1905, (Stensballe v/Horsens).

³⁾ Stiftet 18. juli 1830 med kong Christian den Ottendes broder, arveprins Ferdinand, som protektor (se skolens to jubilæumsskrifter, 100 år i 1928 og 150 år i 1978).



medlem af Kunstakademiet og påtog sig restaureringsarbejder¹⁾). Efter nogle års svaghed, tyngt af økonomiske sorger, døde han i 1831.

I parentes kan det nævnes, at Gebauers søn, professor Johan Chr. Gebauer, var en kendt og elsket komponist (1808-1884); melodierne til bl.a. »I alle de riger og lande«, »En lille nisse rejste«, »Hist hvor vejen slår en bugt« og »Ride, ride ranke« skyldes ham, samt at en datter, Wilhelmine Therese Gebauer, i 1836 blev gift med Julius Høegh-Guldbergs søn, kunstmaleren Emmerich Lucian Høegh-Guldberg (1807-81).

Adolph Friederich Elmquist

Den her omtalte mindsten er – trods mangler i stenens topstykke og den helt blanke tekstflade – en bemærkelsesværdig sten. (Ill. nr. 17).

Teksten, som findes bevaret, lyder således:

Vi have her intet blivende Sted men søge efter det Tilkommende.

Hebr. XIII, XIV

HELENE AMBROSIA
ELMQUIST
født FOLANDT
født i Kjøbenhavn
den 29de December 1790
død i Aarhus
den 23de Mai 1862
Ei tabt, men gaaet forud

ADOLPH FREDERIK
ELMQUIST
Overkrigscommisair
Ridder af Dannebrog
i 54 Aar Redacteur af
Aarhus Stiftstidende
født i Kjøbenhavn
den 19de September 1788
død sammesteds
den 10de October 1868
Nu samlede hos Gud

¹⁾ Bl.a. forestod han restaureringen af biskop Andreas Birchs anselige malerisamling, da den efter biskoppens død skulle sægles på auktion.



III. nr. 12 – Tekstpladen »40 krigere« 1864



III. nr. 13 – Fam. Julius Høegh-Guldbergs gravsten.



III. nr. 14 – Portræt af Julius Høegh-Guldberg.



III. nr. 15 – Portræt af Ove Høegh-Guldberg.

Elmquist var en tid kaptajn i Borgervæbningen.

Slægten stammede oprindeligt fra Sverige. I 1811 oprettede Adolph Friederich Elmquist den første egentlige boghandel i Århus og drev den i forbindelse med et le-jebibliotek. Senere solgte han desuden musikinstrumenter og papir en gros.

I 1812 kom han i forbindelse med Niels Lund, som i 1794 havde grundlagt Aarhus Stiftsbogtrykkerie og Aarhus Stiftstidende (Aarhus Stifts Adresse-Contoires Tidender). På grund af svigtende helbred afhændede Niels Lund sine virksomheder til A. F. Elmquist, der i forvejen udgav de såkaldte »Læsefrugter samlede paa Litteraturens Mark« (fra 1818), hvori St. St. Blicher bl.a. fik offentliggjort sin berømteste novelle »Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog« (1824).

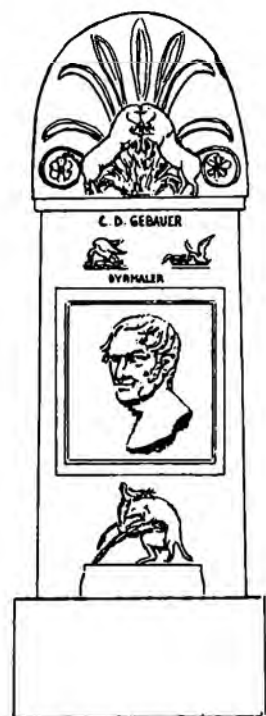
Elmquist etablerede sig under adressen »Kjøbmand Jordans Gaard mellem begge Torvene«. Han var en god og virksom borger og et særdeles agtet medlem af »Polyhymnia«, ligesom hans gæstfrie hjem var samlingssted for litteraturens og teatrets folk. Derfor opnåede han hurtigt en fremskudt position i byen og udbyggede gennem byggeforetagender og ejendomshandel kontakten med byens erhvervsliv.

I 1867 overtog sønnen bladet og trykkeriet. A. F. Elmquist flyttede til København, hvor han døde i 1868, knap 80 år gammel. Han blev begravet i Århus under stor deltagelse.

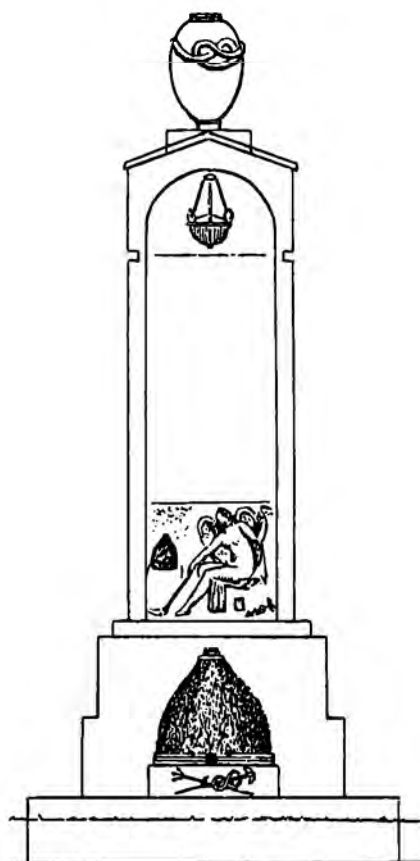
Peder Funder

På tekstpladen kunne i sin tid læses følgende inskription:

Til minde
om
købmand og eligeret borger
PEDER FUNDER
død den 2den februar 1829
i sit alders 57de aar
af
hans efterladte ægtefælle og søn
— — —
Hellige støtte
du, som dækker en retscaffen mands
ærværdige aske:
Sandru forkynde du verden
den henfarnes dyder,
fromme og kærlige sind
i snævre huuslige kreds,
aabne og ærlige færd
i borgerens videre sphære,
skiønsomme gavmildheds aand
hvor menneskeheden det gjaldt
vi behøve ei dit vidnesbyrd og støtte'
men når stundom den elskedes savn



Ill. nr. 16 – Chr. D. Gebauers gravsten.



Ill. nr. 18 – Peder Funders gravsten.



Ill. nr. 17 – A. F. Elmquist gravsten.



Ill. nr. 19 – Jens Paludan-Müllers gravsten.

griber siælen med underlig vemod
da trøste du os ved tanken
at selv dit stærke hoved
engang maa bøje sig under
forgængeligheds mægtige lov

Over tekstpladen er anbragt en brændende olielampe og i feltet under teksten en bevinget genius, siddende på et klæde. I højre hånd har den en sænket, brændende fakkel, og en Merkurstav ligger ved dens venstre side. I relieffets baggrunds venstre side er der en bikube afbilledet, og bag den anes lidt vegetation, formentlig tobak.

På fodstykket gentages bikuben med korsliggende Neptunfork og Merkurstav. (Ill. nr. 18).

Købmand Peder Funder (ca. 1773-1829) fik borgerskab i Århus i 1801 og oprettede senere en tobaksfabrik, som i 1872 blev overtaget af J. E. Schmalfeld. Fabrikken havde til huse i det smukke empirehjørnehus, Vestergade nr. 29, og bagved liggende fabriksbygninger, hvor nu Århus Kunst Akademi har lokaler.

Stener er – som nævnt i indskriften – rejst af afdødes hustru og sønnen Thomas Pedersen Funder (1804-60). Denne førte faderens firma videre og var i øvrigt en virksom og højt respekteret borger, dertil stærkt socialt engageret. Han blev medlem af byrådet, af Stænderforsamlingen i Viborg og – efter 1849 – af Rigsdagen.

Den alsidige Nicolai Abildgaard er nævnt som ophavsmand til gravmælet over Peder Funder. Da Abildgaard imidlertid døde i 1808, altså 20 år før Funder, synes tvivlen om hans medvirken berettiget.

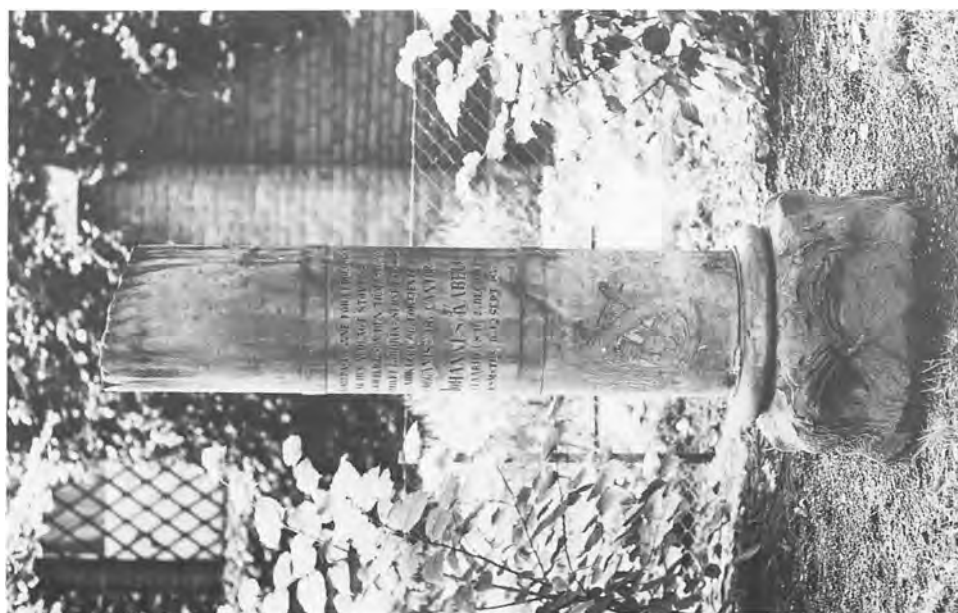
Af andre kendte personer, hvis navn er bevaret i forbindelse med mindelunden, kan nævnes

Biskop Jens Paludan-Müller

Teksten på den stærkt medtagne mindesten lyder således (Ill. nr. 19):

Her gjemmes Støvet
af
JENS PALUDAN MÜLLER
Biskop i Aarhus Stift
Født 1771. Død 1845
Gift med
MARIE BENEDICTE ROSENSTAND GOISKE
Født 1775. Død 1820
Hvo som saaer i Aanden skal høste
Det evige Liv af Aanden

Jens Paludan-Müller havde været præst i Kerteminde og senere stiftsprovst over Fyns Stift. Fra 1830 til sin død i 1845 fungerede han som biskop i Århus. Han blev fader til seks børn, heriblandt to berømte sønner, professor i nordisk



III. nr. 20 – Johs. Kabells gravsten.



III. nr. 21 – Mathilde Fibigers gravsten.

historie, Caspar Paludan-Müller (1805-1882), og »Adam Homo«s forfatter, Frederik Paludan-Müller (1809-1876).

Oven på stenen var oprindelig anbragt et stort kors. Det har man desværre måttet fjerne.

Organist Johannes Kabell

Johannes Kabell var en af de første århusianere, der gjorde en betydelig indsats for byens musikliv.

Han blev student i Århus i 1803; opholdt sig derefter nogle år i København. Mellem 1811 og 1814 var han sanger og skuespiller ved Det kongelige Teater, men slog ikke igennem. I 1815 blev han ansat som kantor og kordegn ved Århus Domkirke. 1816-45 var han sanglærer ved Katedralskolen, en tid også ved borgerskolerne, og 1833-47 virkede han som organist ved domkirken. Han var en meget anset musikhæder, ligesom hans kompositioner var særdeles yndede.

Rasmus Nielsen skriver om ham i »Aarhus i 1840-erne«:

»Han levede ganske alene med en lille hund, som han havde lært de mest mærkværdige kunster. Der var nogle, som sagde, at han i sin ungdom havde haft en ulykkelig kærlighed. Det kan jo gjerne være. Men den havde ialtfald ikke gjort ham bitter«.

Johannes Kabell døde i 1855 og blev, som teksten på gravstenen viser, begravet i forældrenes gravsted. (Ill. nr. 20).

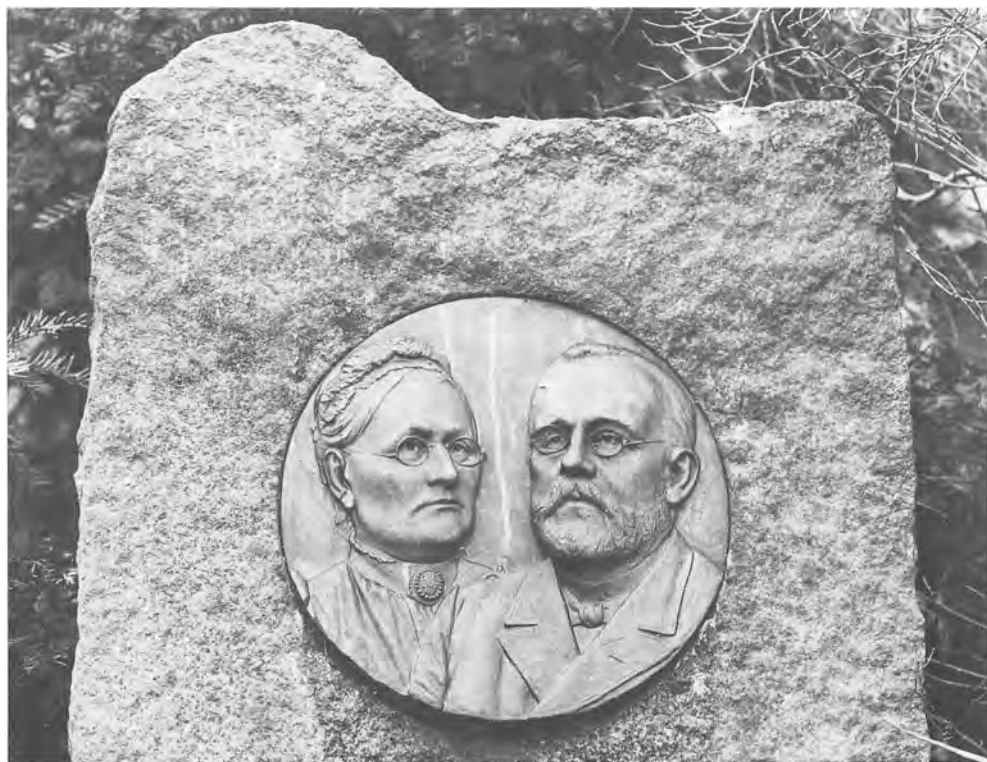
Ved forudafgangne Forældres Grav
er her nedlagt Støvet af
den kjerlige Søn, den trofaste Ven,
den i Livet fordringsløse, i sit Kald
nidkjere og fortjente
Organist og Cantor
JOHANNES KABELL
F. i Aarhus d. 2. Dec. 1783
D. smstds. d. 12. Sept. 1855

Et mindesmærke om Johannes Kabells ældre broder, Anders Løvenhertz Kabell, omtales på side 80.

Andre sten røber, at byen i det 19. århundrede var en stor garnisonsby, men hovedparten af stenene er sat til minde om mænd, hvis kræfter var viet byens stærkt voksende erhvervsliv. Således stenen over oliemøller Chr. Bang (1794-1870), købmand M. C. Lottrup (1815-70), grundlæggeren af Ceres Bryggerierne, storkøbmanden Harboe Meulengracht (1767-1853), i hvis firma den unge Hans Broge blev oplært, samt tre af initiativtagerne til – og ledere af – Aarhus Privatbank: Jens Christian Seidelin (1826-78), kancelliråd Otto Henrik Nors (1821-75) og købmand Harald Skovby (1832-96).



III. nr. 22 – Mindesten i anl. af Ask Højskoles 100-års jubilæum i 1969.



III. nr. 23 – Mindesten for forstander J. P. Kristensen og hustru (Ask Højskole).

Mathilde Fibiger

Endnu en sten minder os om en person med tilknytning til litteraturhistorien, nemlig stenen over Mathilde Fibiger (1830-72), der i sine sidste leveår var telegrafist i Århus. Hendes navn er knyttet til den danske kvindebevægelses pionértid og især til bogen »Tolv Breve«, udgivet i 1850 under pseudonymet Clara Raphael.

Gravstenen (Ill. nr. 21) i Mindelunden bærer følgende tekst:

MATHILDE FIBIGER

Født 13. Decbr. 1830

Død 17. Juni 1872

Det staaer nu fast hvad tyst jeg svoer i Ungdoms Tide
Jeg bytted Glædens Rosenfloer med Sorg og Kvide
Naar blot jeg i den gode Strid maa Staa med Ære
Er Gud mig Alt kan Verdens Priis jeg glad undvære

Mindesten ved Ask Højskole

Ved Ask Højskole er foruden genforeningsstenen (se s. 258) rejst to mindesten med relation til højskolen – en natursten i anledning af 100 års-jubilæet i 1969 og en knap 2 1/2 m høj granitsten, rejst af gamle elever i 1919 til minde om højskolens oprettelse og den første, meget afholdte forstander, J. P. Kristensen og dennes hustru. (Ill. 22 og 23).

Højskolen, der i starten havde en »Bjørnbak'sk« målsætning, indviedes den 3. november 1869 og fik en god start. De trange lokaleforhold, som dengang næsten var en forudsætning for oprettelse af højskoler, rådedes der bod på ved mange om- og tilbygninger i årenes løb. Fra 1894 har skolen været ledet som grundtvigsk højskole. I 1952 omdannedes skolen til en selvejende institution. Et tidens træk er det, at elevklientellet siden 1960'erne i overvejende grad kommer fra byerne. Skolen er i dag i særlig grad optaget af en livlig kursusvirksomhed, familiekurser, pensionistkurser o.a. Uanset skiftende arbejdsformer har skolen stort set bevaret sit grundpræg.

Ask Højskole's første forstander, J. P. Kristensen, blev født i Gjellerup ved Herning i 1838. Politisk var han venstremand med radikalt tilsnit. Han var pligtopfyldende og samvittighedsfuld indtil det perfektionistiske. Han døde i 1894, den 2. september.



III. nr. 24 – Mindeplade for Gottlieb Bindsbøll.



III. nr. 26 –
Bjørnen i bronze på
Filtensborg Plads.

Mindeplade for arkitekten Gottlieb Bindesbøll¹⁾

I 1850-51 byggede Bindesbøll Psykiatrisk Hospital i Risskov v/Århus (Jyske Asyl). I byggeperioden boede han i ejendommen Mejlgade nr. 45, Århus; den indmurede mindeplade vidner herom. (Ill. nr. 24).

Gottlieb Bindesbøll fødtes i et præstehjem i Ledøje, vest for København, i 1800. Han havde udprægede tekniske anlæg, og faderen sendte ham derfor i håndværkerlære i 15-års alderen. Samtidig fulgte Gottlieb Bindesbøll H.C. Ørstedes forelæsninger i fysik og matematik. Ørsted fattede interesse for den unge Bindesbøll og inviterede ham i 1822-23 på en studierejse til Tyskland og Frankrig, – en rejse, som skulle få stor betydning for Bindesbølls udvikling. Han besluttede sig efter hjemkomsten for arkitektstudiet.

Bindesbøll modtog Akademiets lille og store sølvmedalje, lille og store guldmedalje samt C.F. Hansens medalje. Han foretog mange og lange studierejser, deltog i udstillinger, blev titulær professor i 1853, kgl. bygningsinspektør for Holsten 1839, for Nørrejylland 1850 og for København 1851; professor i bygningskunst 1856 o.m.a.

Hans hovedværk blev Thorvaldsens Museum i København (1839-47), hans første, selvstændige arbejde, der i øvrigt også blev et af de mest fremtrædende i hele hans produktion og i dansk bygningskunst overhovedet.

Hans andet store bygningsværk var Jyske Asyl (Psykiatrisk Hospital i Århus ²⁾), der ligeledes indtager en fornem plads i det 19. århundredes danske arkitektur.

Gottlieb Bindesbøll døde på Frederiksberg i København i juli 1856 og begravedes sammesteds. Hans forholdsvis tidlige død var et stort tab for dansk bygningskunst.

Lars Bjørnbak

Buste, udført af billedhuggeren Jens Adolph Jerichau, oprindelig opstillet syd-øst for Viby Kirkegård. Her afsløredes busten den 4. juni 1880 på 25-årsdagen for Lars Bjørnbaks ankomst til Viby ved Århus. Ill. nr. 25.

Soklen bærer følgende tekst:

»LARS BJØRNBAK
Folkesagens djærve talsmand
1824 – 1878
Kundskab er magt
Uvidenhed trældom«

Den 12. maj 1945 blev busten flyttet til Viby Bypark ved kirken.

Lars Bjørnbak blev født i Lendum, vest for Frederikshavn, i 1824. I 1855 kom han til Viby, hvor han året efter oprettede »Viby højere Landboskole« – en folkehøjskole i ikke-grundtvigsk ånd.

¹⁾ Det var *hans søn* Thorvald B. (1846-1908), der byggede fiskepakhuse på Skagen og tegnede etiketten til Carlsberg (1904).

²⁾ Opr. hospitalsplan udarbejdet af bygningsinspektør F. F. Friis (1793-1865) og overlæge Harald Selmer (1814-1879). Ændret og udført af Bindesbøll.



Ill. nr. 25
Busten af Lars Bjørnbak
i Viby Bypark.
»Kundskab er magt –
Uvidenhed trældom«

Bjørnbak karakteriseredes som en velbegavet mand, en energisk og veltalende agitator og organisator. Fremfor alt var han en dygtig pædagog, som holdt på rationel undervisning i sin højskole, en systematisk kundskabstitlegnelse, som afsluttedes med eksamen.

Han havde gennem årene haft omkring tusinde elever. Gennem dem og som redaktør af Aarhus Amtstidende, som han havde været medstifter af i 1866, fik han indflydelse på en ret stor del af landbobefolkningen i øst- og midtjylland.

Bjørnbak var radikal venstremand, og som sådan repræsenterede han modsætningen til århusianerne, der dengang næsten alle var nationalliberale eller højremænd. Det århusianske borgerskab harmedes over, at han i 1870'erne allierede sig med den nyopdukkede arbejderbevægelse i byen.

Han fik rejst den store »Folkelige Forsamlingsbygning« i Østergade i Århus.

Bjørnbak døde i Viby i 1878 og ligger begravet i familiegravstedet på Viby Kirkegård.

Bjørnen

udført i bronze af billedhugger Carl Lobedanz og rejst i 1956 på Filtenborg Plads af murermester, daværende byrådsmedlem Alfred Mougard og Aarhus kommune i forening.

Den sten, skulpturen er anbragt på, er almindelig søsten. Ill. nr. 26.

Den lille bronzebjørn blev afsløret 25. april 1956.

Bispetorget

Rytterstatue af Kong Christian den Tiende

udført af den danske billedhugger Helen Ree Schou. Ill. nr. 27.

Rejst af Århus kommune med økonomisk støtte af Jydsk Telefon A/S, Aarhus Oliefabrik A/S og Aarhus Privatbank A/S (Provinsbanken); opstillet på Bispetorget i det nordvestlige hjørne med front mod Store Torv.

Skulpturen er mere end halvanden gang naturlig størrelse. Der er 9,30 m fra terræn til toppen af statuen.

Skulpturen er støbt i bronze og vejer 3,8 tons; sokkel og omgivende mur er tegnet af professor Kay Fisker. Soklen er støbt i beton af murermester Anker Jakobsen, Århus, og beklædt med romersk travertin.

Teksten på bronzepladen er forfattet af professor Vilhelm Andersen. Den lyder:



Ill. nr. 27 – Rytterstatue af Kong Christian den Tiende.

CHRISTIAN
X
I Slægters Minde
rider Kong Christian
tro mod sit Kald
i Sorg og Glæde
som Danmarks Konge

Afløringen fandt sted den 26. september 1955 i overværelse af bl.a. Kong Frederik den Niende og Dronning Ingrid samt henved 25.000 fremmødte.

Christian den Tiende blev født den 26. september 1870 på Charlottenlund Slot som søn af kong Frederik den Ottende. Han blev gift den 26. april 1898 med prinsesse Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin. Uddannet som officer. Kronprins 1906. Danmarks konge fra 1912 til 1947.

Som ung officer gjorde han en tid tjeneste ved jyske garnisoner, og han kaldtes ofte »den jyske prins«. Ved sit giftermål med prinsesse Alexandrine fik han som folkegave slottet Marselisborg.

Som konge bidrog han i de kritiske augustdage i 1914 væsentligt til at styrke tilliden til Danmarks neutralitetspolitik under første verdenskrig; han stadfæstede 1915 den nye grundlov, og 10. juli 1920 da Sønderjylland blev genforenet med Danmark efter første verdenskrig, red han ind i Nordslesvig fulgt af en begejstret menneskemængde.

Under anden verdenskrig og besættelsen (1940-45) blev Christian den Tiende mere end nogensinde før et nationalt samlingsmærke.

Mindesten for Morten Børup

Stenen er tegnet af kgl. bygningsinspektør Wilhelm Th. Walther og udført af billedhugger Jul. Herskind og opstillet øst for Århus Domkirke ud mod Katedralskolen 1882. Den er 2 3/4 m høj. Ill. nr. 28.

En dobbelt cirkel, der omgiver et skjold med Morten Børups insignier: et greb, et ris og en ferle¹⁾, lagt over kors, er anbragt øverst på stenen. I dobbeltcirklen læses følgende tekst: »Doctor Martinus Borup s.s. theologiæ Professor qvandam et Scholæ hujus Rector«²⁾.

En komité rejste mindestenen i 1882. Den erstatter en mindeplade, som oprindeligt var lagt på Morten Børups grav på den kirkegård, der i 1500-tallet var placeret mellem Domkirken og Katedralskolen.

Morten Børup blev født o. 1445 i landsbyen Børup syd for Århus. Han døde i Århus i 1526. I en sen alder blev han student fra Århus Katedralskole; han blev senere denne skoles rektor og vandt sig ry for sine humane opdragelsesprincipper.

¹⁾ Straffestok i træ med en rund klump i den ene ende.

²⁾ Oversættelse: Doktor Morten Børup professor i den højt hellige teologi og forud skolens rektor.



III. nr. 28 – Mindesten for Morten Børup.

Han lovpriser af den jyske latindigter Erasmus Lætus (Rasmus Glad), der beretter om Børups flugt fra tilværelsen som landarbejder ved Skanderborg til skolen i Århus, og det ry han vandt sig som lærer for nogle af reformationstidens store skikkelser.

I sit retrospektive digt »Udbye Have«³⁾, hvor Grundtvig taler om sin »slemme Skolegang«, bebrejder han sig selv, at han ikke opsøgte Børups grav og mindesten og lover at sætte en »Indskrift« på den »Sten«, hvis våben Ove Malling (ved sin omtale af Børup i sin berømte bog »Store og gode Handlinger etc.«) havde udskåret. Indskriften blev Grundtvigs store digt »Morten Børups Mindesang«, hvori første afsnit fik en mere folkelig parallel i Blichers kendte digt »I Skanderborrig Enge«⁴⁾.

I 1909 skrev daværende dansklærer ved Århus Katedralskole, digteren Olaf Hansen et lille digt »Ved Morten Børups Mindesten«⁵⁾. Det var på et tidspunkt, da man håbede på, at Århus snart skulle blive universitetsby. Med en hentydning til Børups berømte, latinske forårssang »In vernalis temporis ortu lætabundo«, i hvis første strofe Børup taler om, at svalerne forkynder vinterens nederlag og vårens komme, hedder det i digtet:

Og Hjemmets Svaler kommer
og varsler igen om Vaar –
Men hvor bliver Aandens Sommer –
Jeg lytter, hvor Stenen staar.

Jeg hører et Nyn om Tider,
da Maj skal bæres i By,
da grønnes Stenes Sider
Den gamle Rektors Ry.

Melodien til Børups gamle sang toner tre gange i døgnet, kl. 12, 18 og 24, fra klokkespillet på Århus rådhus.

På denne smukke måde mindes nutidens Århus en af sine store sønner, der for et halvt årtusinde siden kastede glans over byens »lærde skole«, dr. Morten Børup, for-dum professor i teologi, Katedralskolens rektor.

Normalhøjdepunkt for Danmark i Århus Domkirke⁶⁾

Siden 1891 har den ærværdige domkirke i Århus været støttepunkt for mange nivel-
leringsopgaver over det ganske land.

³⁾ N.F.S. Grundtvigs digtsamling »Saga« (1812).

⁴⁾ St. St. Blichers vise fra 1829 om Morten Børup: I Skanderborrig Enge . . .

⁵⁾ Olaf Hansens digt fra 1909, jfr. »Aarhus Universitet 1928-78«, p. 112.

⁶⁾ Det her beskrevne normalhøjdepunkt for Danmark er ikke almindelig kendt af befolkningen, men er en så stor attraktion, at forfatteren har fundet det værdigt til optagelse i denne bog som et monument af særlig art.



III. nr. 29 – Dansk Normalhøjdepunkt på Domkirkens ydermur mod Skolegade.



Udførelsen af nivellement sorterer i dag under Geodædisk Institut i København, en institution, der i 1928 dannedes ved en fusionering af Den Danske Gradmåling, der skriver sig fra 1816, og den i 1808 oprettede Generalstab.

I det 17. århundrede anslog man Himmelbjergets højde til noget man vel i dag kunne ligne med ca. 1.000 m. I dag ved man, at Himmelbjerget kun er 147 m. *over havets overflade*.

En væsentlig faktor ved nivelleringsarbejde er at kunne måle med havet som grundflade, og da denne som bekendt svinger døgnet rundt (flod og ebbe), har Meteorologisk Institut ved hjælp af selvregistrerende vandstandsmålere og havnevæsenets såkaldte »vandstandsbrætter« gennem årene skabt et basispunkt, som angiver *middelvandstanden* ved de danske kyster.

Den Danske Gradmåling udførte i 1891 et præcisionsnivellement, og med udgangspunkt heri og i vandstandsregistreringerne blev Århus Domkirke udset til at huse landets Normalhøjdepunkt.

På domkirkens ydermur mod Skolegade påskruede man i 1891 to små ensartede og enslydende bronze-*højdemærker*, og bag mindestenen for Morten Børup indmurede en boks, indeholdende en sølvplade med afmærkning af den fastlagte højdeangivelse, 5.6150 m, altså svarende til *højdeforskellen* mellem middelvandstanden i havnen og højdepunktet i den indmurede boks, som i øvrigt er beskyttet af en metallåge med tekst og et kort over Jylland og Fyn, hvorpå de væsentlige nivelleringsstrækninger – de punkterede linier – er vist. Ill. nr. 29.

Ønsker man f.eks. at måle højden af Himmelbjerget, går man ud fra højdemærket i domkirken, og målingen vil da vise, at fra dette punkt og til toppen af »bjerget« er der 141 m, hvortil lægges de nævnte 5.6150 m, som punktet i domkirken ligger over havets overflade. Vi når således til, at Himmelbjerget er 147 m højt.

Masken

En lille og upåagtet reminiscens fra Hotel Royal's guldalder, er masken på hus-hjørnet Store Torv/Bispegade. Ill. nr. 30.

Man regner med, den skriver sig fra hotellets ombygning i 1912-13. I forbindelse hermed påtog kunstmaleren K. Hansen Reistrup sig den ind- og udvendige udsmykning af hotellet.

To relieffer

Skolebakken nr. 9 – med indgang gennem porten til Mejlgade nr. 8 – virker i dag som »baghus« til Mejlgade-ejendommen.

Huset mod Skolebakken er opført i 1882 af købmand W. Kirkeby. I 1922 fik stadsarkitekt Frederik Draiby til opgave at bygge to etager på ejendommen, som herefter kom til at huse en række kommunale kontorer.

Synonymt med ejendommens udnyttelse placeredes i forbindelse med ombygningen de her viste sandstensrelieffer over de to indgangsdøre til ejendommen fra gård-siden. Ill. nr. 31 og 32.

Reliefferne er udført af billedhuggeren Elias Ølsgaard.



III. nr. 30 – Reminiscens fra Hotel Royals' guldalder.



III. nr. 31 og 32 – To sandstens-dørrelieffer i gården Mejlgade no. 8.

Botanisk Have



Inspireret af oprettelsen af »Selskabet til Havedyrkningens Fremme« i København i 1830 – senere »Det Kgl. danske Haveselskab« – forsøgte man i Jylland gennem 1840'erne og -50'erne at etablere et jysk haveselskab.

I begyndelsen af 1873 tog hedeselskabets skaber, E. M. Dalgas, initiativet til en genoptagelse af ideen. Stiftende generalforsamling til oprettelse af Det Jydske Haveselskab fandt sted på Århus Rådhus den 27. juni 1873.

Den første bestyrelse havde følgende sammensætning:

Kammerherre C. E. lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg (formand)¹⁾.

Etatsråd Edwin F. Rahr, købmand i Århus (næstformand, kasserer og haveinspektør til 1887)²⁾.

Oberstløjtnant E. M. Dalgas, Det danske Hedeselskab³⁾.

Direktør Stephan Nyeland, Århus (senere leder af Havebrugshøjskolen »Vilvorde« i Charlottenlund).

Generalkonsul Hendrik Pontoppidan, Constantinsborg ved Århus⁴⁾.

Byrådet stillede et areal til rådighed, »Jordlod Nr. 3 i Møllevang, der for Tiden til 1880 er udlejet til Vognmand Bader«, og blandt selskabets første opgaver var oprettelsen af en demonstrationshave og en planteskole. Haven blev populært kaldt »Haven på Vesterbro«.

Haveselskabet fik stor indflydelse på frugtavlens og havedyrkningen i Jylland. I årene op til 25 års jubilæet i 1898 havde selskabet uddelt ca. 100.000 frugttræer og ca. 50.000 frugtbuske, og mange senere kendte gartnere og planteskoleejere fik deres uddannelse her.

Siden år 1900 har Det jyske Haveselskab, Østifternes Haveselskab og Det kgl. danske Haveselskab i fællesskab udgivet et medlemsblad »Haven«. Bladet har 85.000 abonnenter. Sammenslutningen er i øvrigt *det største kendte haveselskab i verden*.

I 1911 var havens væsentligste opgaver løst. Til skuffelse for initiativtagerne talte selskabet på det tidspunkt kun ca. 1000 medlemmer. Lejemålet gik tilbage til Århus

¹⁾ Mindestatue i parken på Frijsenborg Slot i Hammel; Konsejlpræsident og udenrigsminister 1865-70.

²⁾ Edwin Rahrs Vej i Brabrand er opkaldt efter ham.

³⁾ Se omtalen s. 52.

⁴⁾ Se monumentomtalen s. 208.

Hendrik Pontoppidansgade i Århus er opkaldt efter ham.



III. nr. 33 – Mindetrækrins i Botanisk Have.



Mindepladen.

kommune, som samtidig overtog de forefindende bygninger, inventar m.v. og ændrede anvendelsen af området til Botanisk Have.

Det jyske Haveselskab fortsatte sin virksomhed andetsteds med løsning af en række store opgaver inden for havedyrkningen. Med sine ca. 40.000 medlemmer er selskabet i dag en betydende faktor i de fælles bestræbelser for havedyrkningens udvikling.

Da »Borgmestergården« i 1914 flyttedes fra »Landsudstillingen 1909« til den sydligste spids i Botanisk Have, skabtes begyndelsen til Købstadmuseet Den gamle By. Haven udvidedes i årene 1922 til 1946 til at omfatte i alt 21,5 ha, og der blev indrettet en friluftsscene med ca. 4000 tilskuerpladser. Scenen anvendes bl.a. til kommunens parkunderholdninger. En videre udbygning af Botanisk Have begrænses af hovedvejsnet på de tre sider.

I forbindelse med Det jyske Haveselskabs 100-års jubilæum i 1973 ønskede den da fungerende styrelse at rejse et minde om selskabets stiftere. Det gjorde man symbolsk ved den 12. april i parken ved Den gamle By at plante fem ahorntræer⁵⁾.

Ved foden af de nyplantede træer placeredes en mindeplade med ordene:

Til Minde om Stiftelsen af
Det jyske Haveselskab i 1873
er disse fem Ær-Acer platanoides
plantet 1973

Mindetrækrinsen er plantet i nærheden af indgangen fra Møns-gade. Ill. nr. 33.

Forfatteren Sophus Bauditz

Denne buste er udført af billedhuggeren Axel C. H. Hansen og støbt i bronze af Outzen Schmidt i København. Ill. nr. 34. En noget større afstøbning er af en komité skænket Københavns Kommune og opstillet i Østre Anlæg s.st.

Den buste, der er opstillet i Botanisk Have i Århus, er en gave fra hofjærgermester, kammerherre George Harry Ryan Treschow (1872-1926).

Den er lidt over naturlig størrelse og anbragt på en sokkel af fintsløbet, rødlig Lysekilgranit, fremstillet af stenhuggermester Chr. Christensen i Århus.

Busten har – om end konstant anbragt i Botanisk Have i Århus – ført en place-ringsmæssig omskiftelig tilværelse. Oprindeligt blev den anbragt i haven ved Møns-gade og afsløret her den 23. oktober 1921, men den måtte i 1928 vige pladsen for en statue af digterpræsten St. Steensen Blicher. Bauditz placeredes da umiddelbart nord for legepladsens læhus. I 1951 blev busten anbragt nord for klinkegruppen, men da man flyttede Anker Hoffmanns Solskinspige til Folkeparken Friheden, indtog Bauditz hendes plads ved dammen.

⁵⁾ Træerne er plantet af: Kammerherreinde C. von Folsach, grafiker Dalgas Backhausen, daværende rådmænd nu borgmester Thorkild Simonsen, landskabsarkitekt Sven Hansen og formand for selskabets Århus-kreds Th. Rasmussen.



III. nr. 34 – Sophus Bauditz.



III. nr. 35 – Steen Steensen Blicher.

Sophus Bauditz blev født i oktober 1850 i Graven nr. 10 i Århus som søn af oberst Gustav Bauditz og Cornelia, f. Clementzen. Han blev student 1869 og cand. jur. 1875; skoledirektør i København fra 1900.

Først fra midten af 1880'erne gav han sig for alvor i lag med sit forfatterskab. Med sine hyggelige skildringer fra provinslivet skaffede han sig gennem årene en voksende læserkreds. Her skal blot nævnes den af hans fødeby Århus inspirerede »Krøniker fra Garnisonsbyen« fra 1892.

Sophus Bauditz blev titulær professor. Han døde i august 1915 i København og er begravet på Vestre Kirkegård s.st.

Digterpræsten Steen Steensen Blicher

Bronzestatuen er placeret i Botanisk Have i rosen- og georginehaven ved Mønsegade. Ill. nr. 35. På stedet har busten af Sophus Bauditz tidligere været opstillet.

Monumentet af Blicher er skabt af en af Ask Højskoles gamle elever, billedhuggeren Just Nielsen Sondrup. Højskolens daværende forstander, J. K. Kristensen Maarssø, fandt det naturligt, at statuen af Blicher – »Jydernes fløjmand«, som Jeppe Aakjær kaldte ham – blev opstillet i samme by som Dalgas-statuen. Forstanderen påtog sig at introducere opstillingen i Århus; en opgave, som skulle vise sig uhyre vanskelig¹⁾.

Det var længe umuligt at skaffe pengene. Mange »forbiere, fejlslagne forhåbninger og genvordigheder« mødte Maarssø, indtil et ældre postbud i København sendte »den foreløbige komité« en obligation på 1000 kr. som bidrag til virkeliggørelsen af den smukke tanke. Så lykkedes det! Pengene blev indsamlet bl.a. gennem Jydske Foreninger i København.

Afsløringen fandt sted den 26. august 1928.

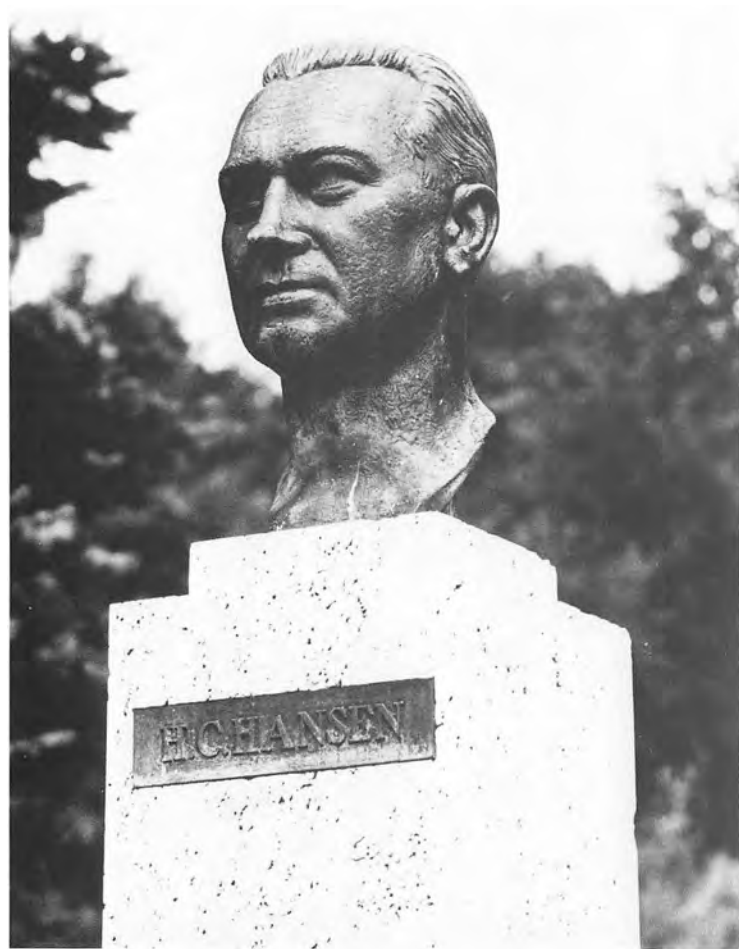
På soklens forside er indhugget følgende tekst:

St. Steensen Blicher
Jyllands Digter Hedens Sanger
1782 – 1848

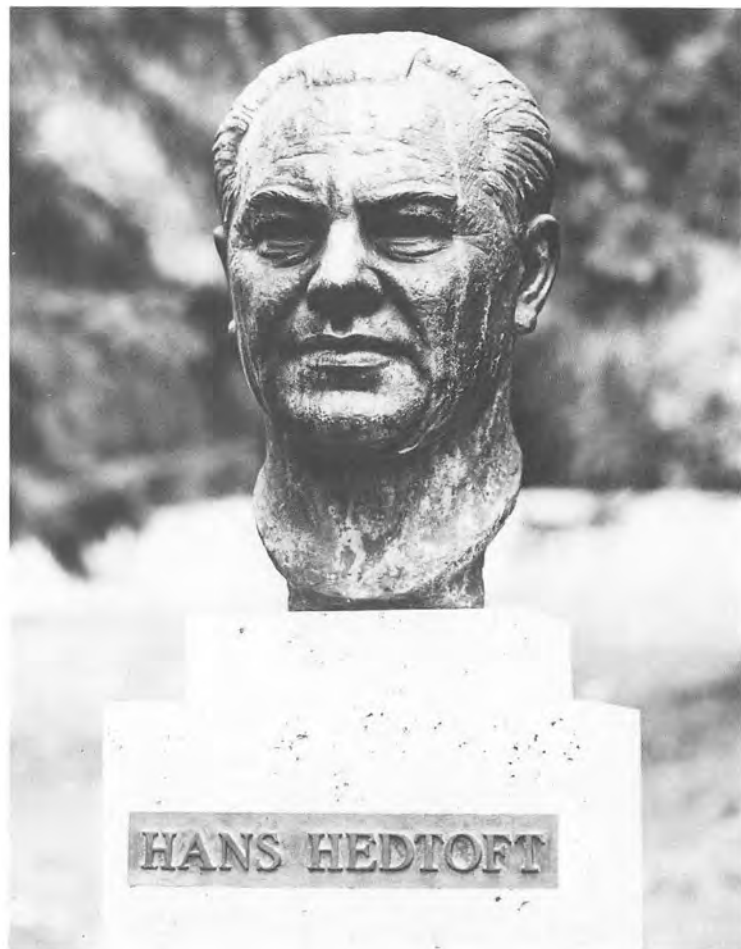
Han tog vort Sprog til sit Jægerbryst
og lagde det op til sit Hjerte
da klang dets Strenge med Folkets Røst
og Jyden sin A B C lærte
mens Smilet tændtes saa viden om

Jeppe Aakjær

¹⁾ Se Ask Højskoles Elevforenings Årsskrift, årg. 1928, s. 33-40, og årg. 1929, s. 54-55.



III. nr. 36 – H. C. Hansen.



III. nr. 37 – Hans Hedtoft.

På bagsiden:

Rejst ved bidrag fra
Jydsk Forening, København
Ny Jydsk Forening, København
Samvirkende jyske Turistforeninger og Private
26 - 8 - 1928

På plinten:

L. Rasmussen, Bronzestøber, København,
1928
I. N. Sondrup

Steen Steensen Blicher blev født i Vium i 1782. Han dimitteredes fra Randers 1788; huslærer 1801-05; teologisk embedseksamen 1809; præst i Lysgaard og Thorning 1819. Død som præst i Spentrup 1848.

Statsminister H. C. Hansen

Busten er udført af billedhuggeren Svend Lindhart, København, til opstilling i Folketingets Vandrehal på Christiansborg Slot i 1960.

Den i Botanisk Have i Århus i 1961 opstillede buste af H. C. Hansen er en bronzefastbøjning af busten i Folketingets Vandrehal. Den er rejst af Arbejderbevægelsen i Århus. Ill. nr. 36.

Sokkel og fodstykke er af kalksten og fremstillet af Nielsens mekaniske Stenhuggeri i København. Fundamentet og bustens opstilling er udført af Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus.

Afsløringen fandt sted 1. maj 1961 og blev foretaget af daværende statsminister Viggo Kampmann.

H. C. Hansen blev født den 8. november 1906 i Århus, hvor han i 1926 sluttede sin uddannelse som typograf. Ligesom vennen, statsminister Hans Hedtoft, var han fra sin tidligste ungdom politisk bevidst. Han blev af den tyske besættelsesmagt tvunget bort fra posten som partisekretær i Socialdemokratisk Forbund (1941-45), men fungerede i perioden som kontakthand mellem forbundet og den danske frihedsbevægelse.

H. C. Hansen blev finansminister i det andet ministerium Buhl i 1945 og i det første ministerium Hedtoft i 1947; minister for handel, industri og søfart 1950; udenrigsminister i det andet ministerium Hedtoft 1953; stats- og udenrigsminister 1955-58; derefter statsminister.

På linie med Hans Hedtoft, som han efterfulgte på statsministerposten, tog han del i løsningen af nordiske og internationale opgaver.

H. C. Hansen døde 19. februar 1960.

Statsminister Hans Hedtoft

Buste, udført af billedhuggeren Svend Lindhart, København, til opstilling i Folketingets Vandrehal på Christiansborg Slot i 1955.

Den i Botanisk Have i Århus opstillede buste er en bronzefastbøjning af busten i



III. nr. 38 – Anker Hoffmanns Solskinspige i bronze.

Folketingets Vandrehal, og den er skænket af Udvalget for Rejsning af en Buste af Hans Hedtoft i Århus, repræsenteret ved arbejderbevægelsen s.st.

Soklen er fremstillet af sandsten i København og opstillet af Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus. Ill. nr. 37.

Afsløringen, der fandt sted den 31. april 1959 – Hans Hedtoft ville den dag være fyldt 56 år – blev foretaget af daværende statsminister H. C. Hansen.

Hans Hedtoft blev født den 21. april 1903 i Århus, hvor han blev udlært som litografisk trykker. Han gik tidligt ind i politisk arbejde og beklædte i årenes løb en række tillidsposter i De Samvirkende Fagforbund, bl.a. var han socialdemokratisk partifører og som sådan statsminister Th. Staunings nære medarbejder. I løbet af 30'erne stod det klart, at han var »kronprinsen«. Han fik i 1935 oprettet Hovedorganisationernes Informations- og Propagandaafdeling (HIPA), hvis leder han blev.

Allerede før 2. verdenskrig og forinden den tyske besættelse af Danmark pådrog han sig nazisternes mishag. Han blev derfor efter tysk diktat i 1941 frataget alle sine politiske hverv undtaget folketingsmandatet. Alligevel fungerede han under besættelsen i det skjulte som kontaktmand mellem Socialdemokratiet og Modstandsbevægelsen.

Hans Hedtoft blev arbejds- og socialminister i det andet ministerium Buhl og statsminister 1947-50 og igen fra 1953. Han påtog sig efter den tyske besættelse af Danmark, 1940-45, en række internationale – specielt nordiske – gøremål; således blev han præsident for Nordisk Råd i 1953. Han afgik ved døden af et hjerteslag under dette råds tredje møde, den 29. januar 1955 i Stockholm.

Solskinspigen

Den 14. april 1981 afsløredes i Botanisk Have, på plænen neden for indgangen fra Eugen Warmings Vej, en bronzeduførelse af den kalkstensskulptur, udført af billedhuggeren Anker Hoffmann, som i 1958 blev opstillet i Tivoli-Friheden (se s. 66).

Billedhuggeren havde længe været utilfreds med kalkstensskulpturens tilstand, og udførelsen i bronze er en gave fra kunstneren til Århus kommune. Ill. nr. 38.

Storkøbmanden Hans Broge

Den 2 1/2 m høje statue af Hans Broge er udført af billedhuggeren Aksel Hansen, København. Ill. nr. 39. Statuen blev i 1910 opstillet i den østlige del af Tietgens Plads, ud mod Hans Brogesgade.

Mindesmærket er opført af »Komiteen for Rejsning af en Statue af Købmand Hans Broge«, hvis formand var departementschef i indenrigsministeriet og generaldirektør i telegrafvæsenet P. C. Nørgaard (1835-1917).

Hans Broge blev født i Grenå i 1822 som søn af købmand og skipper Niels Broge og Anna Sofie, f. de Hemmer.

Han kom i handelslære i Århus. Efter udstået læretid var han en kort periode handelsrejsende, derefter kommis i Randers.



III. nr. 39 – Hans Broge.

I 1847 – 25 år gammel – grundlagde Hans Broge egen forretning i Århus. Han var blandt de dygtige og fremsynede mænd, som i forrige århundrede gjorde Århus til en driftig handelsby. Således var han initiativtager til eller medstifter af en række industrielle og kommercielle foretagender, bl.a. havde han en væsentlig andel i den direkte eksport af dansk smør til England. Han var desuden medlem af Århus byråd 1857-70, kongevalgt medlem af Rigsrådet 1865-66 samt æresmedlem af Landboforeningen og Handelsforeningen. Han nød stor anseelse og bar tilnavnet »Jydernes Kong Hans«.

Sin århusianske domicil havde han i Mindegade nr. 8. På sidevæggene i porten kan endnu iagttages reminiscenser fra Hans Broges omsorg også for familiens hjemlige omgivelser: to relieffer, det ene symboliserer hans maritime interesse gennem havets gud Poseidon, det andet hans nære forhold til handelen gennem Hermes, der bl.a. var handelens gud. Senere købte han et areal i Brabrand, hvorpå han byggede en sommerbolig og anlagde et stort anlæg. Området kaldes stadig »Hans Broges Bakker«. En natursten, fundet på grunden, blev opstillet ved indgangen til den daværende festplads. I 1901 skænkede Hans Broge anlægget til kommunen; ifølge gavebrevet måtte mindestenen som tekst kun bære årstallet, 1899. Ill. nr. 40. Fra 1882 ejede han tillige hovedgården Bustrup i Viborg amt – en gård, som nogle hundrede år tidligere havde tilhørt slægterne Marselis og Gyldenkrone.

I august 1922 rejstes – formentlig af Brabrand-Årslev kommune – en anden mindesten ved indgangen til plænepartiet. Ill. nr. 41. Med teksten

Hans Broge til Minde
Han skænkede Kommunen
dette Anlæg 1901

Hans Broge døde i Århus i 1908 og er begravet på Nordre Kirkegård.

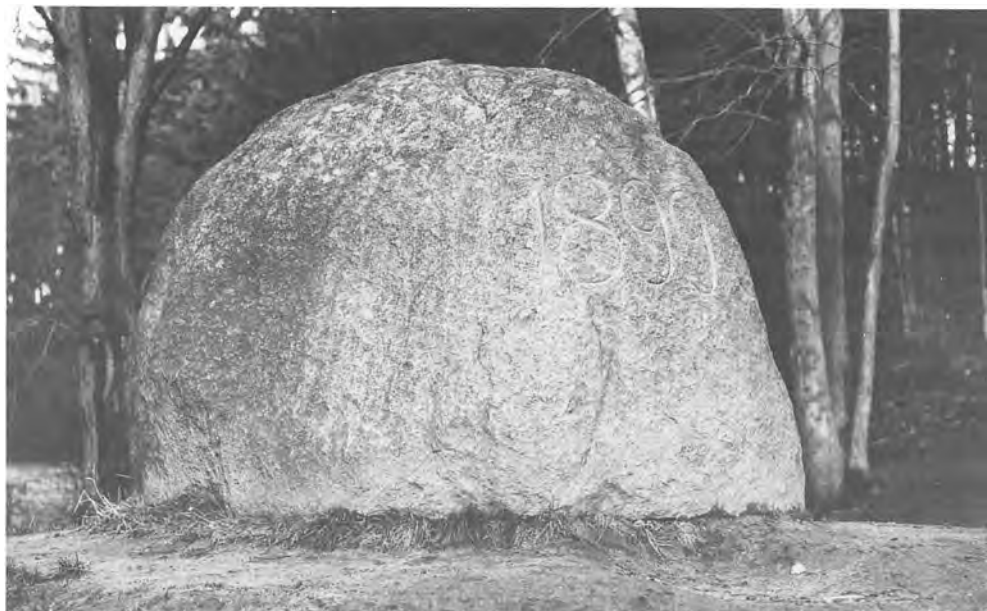
Enrico Mylius Dalgas – hedesagens store gennembrudsmand og organisator

Oprindelig var det hedeselskabets plan at rejse en Dalgas-statue ved Hjortsballehøjene i Høgildgård plantage syd for Herning 1886, tyveåret for selskabets stiftelse, men det måtte opgives.

Først efter Dalgas' død iværksattes hedeselskabets landsindsamling, der – efterfulgt af en konkurrence – sikrede fuldførelsen af billedhugger Rasmus Andersens bronzestatue, som 16. juli 1901 afsløredes i Århus ved en stor festlighed. Ill. nr. 42. For sin indsats modtog kunstneren i året 1900 Eckersbergs medaille.

Allerede i 1896 havde man planer om at opstille statuen på Store Torv. Denne beslutning ændredes imidlertid, da Statsbanerne gav tilladelse til at opstille statuen på et areal på hjørnet af Banegårdsgade og Ryesgade, men også denne mulighed blev opgivet til fordel for en placering på en beplantet skråning som førte op mod den gamle Bruunsbro. Der henstod den til 1921, hvorefter den flyttedes til Park Allés sydlige ende ved den senere nedlagte Søndre Kirkegård.

Da man begyndte forarbejderne til opførelsen af byens nye rådhus, måtte Dalgas-



III. nr. 40 – 1899-mindesten i Hans Broges bakker.



III. nr. 41 – Kommunal mindesten for Hans Broge 1901.

statuen på ny flyttes. Det skete den 23. marts 1938, hvor statuen indtog sin nuværende plads, nemlig den sydlige ende af Dalgas Avenue, vis à vis Filtenborg Plads. Enrico Mylius Dalgas fødtes i Napoli 16. juli 1828. Fornavnet fik han ved dåben i tysk form: Heinrich, og Mylius fik han efter sin gudfader, en tysk købmand i Milano. Sine barndomserindringer havde Dalgas fra Livorno, hvor familien efter en del omskiftelser slog sig ned. Faderen var købmand og dansk konsul i Livorno til sin død i 1835.

Efter faderens død i 1835 flyttede moderen, der var dansk, med børnene til København. Efter endt skolegang frekventerede Enrico Dalgas Den militære Høj-skole. Som artilleriløjtnant deltog han i krigen 1848-50. Efter ophold på militærhøj-skolen og uddannelse som ingeniør, blev Dalgas i 1854 udkommanderet til tjeneste ved vejanlæggene i Jylland.

Under arbejdet i ingeniørkorpsets vejttjeneste lærte han hedeegnene og deres geologiske forhold at kende og havde med interesse fulgt de forsøg, der uden held havde været gjort for opdyrkning af de meget store hedearealer i Jylland.

Den viljestærke, myndige og handlekraftige officer så allerede før 1864 i hedeopdyrkingen en mulighed for »Jyllands opkomst« og blev for så vidt en af pionerne for den store, materielle udvikling, som landsdelen undergik i sidste halvdel af det 19. århundrede.

Efter ophold i Viborg og Holstebro flyttede Dalgas i 1859 til Århus, hvor han på Frederiksbjerg byggede en villa, som han kaldte Montana efter den i hede- og klit-skovbruget hyppigt plantede *Pinus montana* (bjergfyr). Navnet er bevaret i »Montanagade«, hvor hans villa var beliggende.

På initiativ af den da 38-årige ingeniørofficer blev Det danske Hedeselskab oprettet på et møde på Hotel Royal i Århus den 28. marts 1866.

Hedeselskabet havde hovedkontor i Århus fra 1866 til 1906. Derefter flyttedes residensen til Viborg.

I 1875 modtog Dalgas fortjenstmedaljen i guld og i 1880 blev han oberstløjtnant. Han døde 1894 i Århus og er begravet på Nordre Kirkegård i et gravsted, som byrådet skænkede familien.

Myten om Drakenberg

Den 18. nov. 1926 blev den her viste plade, ill. nr. 47, indmuret i facaden på en lille ejendom, Fiskergade 82. Skibsprovianteringshandler Sophus E. Johnsen havde allerede i nogle år vist en nærmest overdreven interesse for Drakenberg-myten, så meget, at han benyttede Drakenbergs 300-årsdag til ikke alene at lade denne mindeplade anbringe og at udsende en bog om ham på dansk, svensk, engelsk og tysk, men han arrangerede også udstillinger om Drakenberg i de nordiske hovedstæder og i London (The Drakenberg-Exhibition in Leadenhall Street). Søspejderne kårede Drakenberg til deres idol.



III. nr. 42 –
Hedesagens organisator
Enrico Mylius Dalgas.

Christian Jakobsen Drakenberg

blev kendt for at have levet under syv danske konger, og for – ifølge egen overbevisning – at have opnået den exceptionelle høje alder af 146 år¹⁾).

Overleveringen om fødselsåret 1626 stammer fra en attest, Drakenberg selv skal have hentet til Danmark fra Bohus Len, der indtil Roskilde-freden i 1658 var dansk. De på attesten nævnte forældre- og præstenavne kan imidlertid ikke ad traditionelle kanaler spores²⁾. Derfor har oplysningerne om Drakenbergs fødselsår efterhånden fået skær af myte. Der savnes konkrete, pålidelige vidnesbyrd³⁾. I 1700-årene har man accepteret hans høje alder som en realitet; man havde ikke dengang det store, videnskabelige materiale om homo sapiens aldersmæssige muligheder, som vi har i dag. Derimod forelå den gang sammenfaldende oplysninger om to engelske »Methusalem'er« – Henrik Jenkins, død 1670, 157 år gammel, og Thomas Parr, død 1635 i en alder af 152 år⁴⁾. Altså var Drakenberg »kun« nummer tre i rækken.

Man har imidlertid vished for, at Drakenberg døde i Århus 9. oktober 1772, at han havde levet en omtumlet tilværelse, dels som sømand, dels som slave på Cypern, i Aleppo og Tripolis – trælleperioden skal han have oplevet mellem sit 68. og 83. leveår. Derefter kom han til Danmark, hvor han ifølge overleveringerne deltog i krigen mod svenskerne.

Det fortælles også, at han i en alder af 111 år giftede sig med en 60-årig skipperenke, som han overlevede. I sit 130' år gik han stadig på frierfodder, dog uden held. Århus Domkirkes ministerialbog oplyser, at Drakenberg blev begravet 16. oktober 1772: »indsat udi Ebbesens⁵⁾ begravelse i Domkirken, under alle Klokkernes Ringen i begge Sognene, med hele Skolens Opvartning og Lysenes Tændelse samt Ligprædiken af Hr. Stiftsprovsten, velærværdige og højlærde Hr. Peter Ephraim Monrad«.

Hans lig stod i Ebbesens kapel i 74 år og vistes frem som en seværdighed, indtil kongelig anordning i 1846 gjorde en ende på fremvisningerne. Drakenbergs kiste befinder sig fortsat i Laurids Ebbesens⁶⁾ kapel i domkirken – dog under mere pietetsfulde forhold.

Der findes talrige portrætter af Drakenberg, bl.a. på Frederiksborg Slot i Hillerød et maleri, udført af den svenske maler Carl Gustav Pilo, på Nationalmuseet i København et af maleren Chr. Mogens Thrane fra 1728, endvidere i Bergens museum, i Videnskabernes Selskab i Trondhjem o.a.st. I Købstadmuseet Den gamle By i Århus finder man hele fire billeder af Drakenberg. En ved Skødshoved på Mols i 1959 af Sophus Johnsen opstillet statue af Drakenberg blev slået itu og aldrig mere genrejst. Den havde først været opstillet ved Åkrogen i Risskov.

¹⁾ Folkebibliotekets lokalhistoriske afdeling.

²⁾ Artikel i Aarhus Stiftstidende v/arkivar Poul G. Ørberg.

³⁾ Politikens Rekordbog, 5. udg., pag. 22-26: Den højeste alder, man har autentisk vidnesbyrd om, er 113 år og 124 døgn (Pierre Joulert, Quebec, død 16/11 1814).

⁴⁾ C. Madsen: Beskrivelse af Aarhus Domkirke efter Restaurationen (1888) pag. 75-80.

⁵⁾ Befalingsmand på Skanderborg Slot, Laurids Ebbesen, forlenet med Bidstrup og Saltø (d. 1646).

⁶⁾ Emanuel Sejr: Århus Profiler 1974, s. 194 ff.



III. nr. 43 – Dronning Margrethe den Førstes mindesten i Risskov.



III. nr. 44 – Danmarks Journalisthøjskoles terrasse med skulpturer.

Dronning Margrethe den Førstes mindesten i Risskov

De tre sten blev opstillet i 1913 til minde om femhundredåret for dronning Margrethe den Første ridt gennem skoven. Ill. nr. 43.

Årsagen hertil var, at dronning Margrethe i 1412 sikrede Århus by besiddelsen af Risskov. En opstået strid mellem bispens og borgerne om grænsedragningen mellem Århus og Vejlbj blev bilagt i 1490 i henhold til et herom udfærdiget dokument.

Margrethe den Første fødtes i 1353 som datter af Valdemar Atterdag; 6 år gammel blev hun forlovet med den norske konge, Haakon den Sjette (1340-80). Dronningen døde af pest i 1412 og blev bisat i Roskilde Domkirke.

De tre natursten blev dekoreret af billedhuggeren Carl Gerhard Mogensen og efter skitse fra arkitekt Axel Høeg-Hansen placeret på skrænten ud mod bugten, nær dyrehaven. Også den store sten i dette arrangement stammer fra den kunstige kæmpehøj på Landsudstillingen i Århus i 1909.

På den store midtersten er indhugget tre kroner og ordene:

MARGRETHE VALDEMARS DATTER

På den lille sten til venstre for beskueren

1412 – 1912

og på den højre sten:

Dronning Margrethe lod gøre markskel for Aarhus By
og sikrede derved borgerne besiddelsen af Riis-Skov

Danmarks Journalisthøjskole i Århus

LANDSKAB har kunstneren, billedhugger Jørgen Haugen Sørensen, kaldt sit – stærkt omdiskuterede – værk, der er skænket af Statens Kunstfond. Arbejdet blev påbegyndt i 1971 og er for en væsentlig del udført i Verona i Italien; nogle af komponenterne er i bronze, andre i marmor. Ill. nr. 44.

Byggeriet af journalisthøjskolen foregik i kgl. bygningsinspektør Johan Richters regie og nogenlunde samtidig med, at Haugen Sørensen arbejdede på skulpturgruppen i Italien. Under hele perioden orienterede parterne hinanden gennem bl.a. modeller af hhv. bygning og skulptur/er. Alligevel kom den skulpturelle udsmykning ikke til at svare til arkitekt Richters forventninger; han havde forestillet sig en skulpturgruppe af ganske andre dimensioner.

Kunstværket blev – dog uden at være helt færdigt fra kunstnerens hånd – afleveret i efteråret 1974.

Man kan måske konkludere, at dette monument er en bekræftelse på antagelsen om, at mødet mellem arkitekturen og »udsmykningen«, kunsten, altid er en magtkamp, sjældent en harmoni¹⁾.

¹⁾ Birgitta Trotzig: Jørgen Haugen Sørensen, Gyldendal 1978, s. 68.



III. nr. 45 – Dyssekammer ved Årslev.



III. nr. 46 – Dyssekammer ved Ormslev.



III. nr. 47 – Mindeplade for Drakenberg.

Dyssekamre

Det oprindelige Århus Amt har været »et fattigt strøg for stengrave«. Kun en lille snes er bevaret. I Århus kommune findes to velbevarede dyssekamre, et i Årslev og et i Ormslev. De to dysser skal her kort omtales.

Dyssekammer ved Årslev

På Silkeborgvejen fra Århus, over for Volbækdalen ved Årslev Møllevej i nærheden af »Tre Ege«, fører en stejl trappe op til et meget gammelt dyssekammer. Den høje beliggenhed er ikke karakteristisk for dysserne på grund af transporten af de tunge sten. Iflg. de foreliggende oplysninger stammer gravhøjen fra et tidspunkt omk. 3000 år f.Kr., dvs. ca. 5000 år før vor tidsregning. (Ill. nr. 45).

Dyssen, der er uregelmæssig sekskantet, et såkaldt polygonalt kammer, dækkes af en overligger, som er bevaret på sin plads. Der har oprindeligt været fem bæresten, men i dag mangler endestenen. Foran »døråbningen« mod syd har stået to indgangsten, men kun den venstre er tilbage.

På den tid, da gravlæggelsen fandt sted, så kammeret anderledes ud. Udenom bærestenene var kastet jord, som skjulte stenene og gjorde kammeret til en lukket og tryk bolig for den afdøde. På højens top ragede overliggerstenen op, og langs dens underkant var sat en kreds af randsten som afgrænsning.

Dyssekammeret er fredet iflg. deklaration af 27. juli 1870. Der er ikke foretaget arkæologiske udgravninger af denne dysse og dens omgivelser.

Fritstående dyssekammer ved Ormslev

Kommer man ad Ormslevvej mod godset Constantinsborg og fortsætter forbi godset ad Storskovvej, finder den opmærksomme iagttager – lige efter at have passeret Trindballevej – det her omtalte dyssekammer til højre for vejen. (Ill. nr. 46).

Dyssekammeret er sat af seks bæresten og dækket af to dæksten. I modsætning til Årslev-dyssen er der her foretaget flere udgravninger, senest i sommeren 1975, dog uden egentlige fund.

Aldersmæssigt regner man med, at de her omtalte to dysser er nogenlunde lige gamle.

Dyssen er fredet iflg. deklaration af 6. juni 1891.

Erhvervsarkivet

Erhvervsarkivet begyndte sin virksomhed som et forsøg i 1942. Dets tilblivelse skyldtes en i forrige århundrede opstået interesse for de økonomiske foreteelsers betydning for den historiske udvikling, en betydning, som man fandt fuldt så vigtig som de enkeltpersoner, krige og revolutioner, forskningen ellers havde lagt vægt på. Når institutionen, der i sin idé, men ikke i sin udformning havde europæiske forbilleder, blev placeret i Århus, skyldtes det, at byen ikke i forvejen havde et arkiv, der kunne tilbyde originalt kildemateriale til det dengang unge universitets lærere og studerende, blandt hvilke der fandtes flere både historikere og økonomer med øko-



Ill. nr. 48 – Erhvervsarkivets indgangsparti, opført 1902.

nomi-historie som forskningsområde. Fra Århus rådhus, hvor arkivet 1948 blev en selvejende institution, over universitetskomplekset og Hammelbanegården kom man i 1963 til den nuværende bygning på Bispetofte. Pr. 1. oktober 1962 var Erhvervsarkivet blevet overtaget af staten som en selvstændig institution under Kulturministeriet. Det rummer i dag ca. 50 km reoler med arkiverne på næsten samtlige danske erhvervsorganisationer af lands- og landsdelsdækkende karakter samt et rigt udvalg af samlinger fra handel, industri, håndværk osv. – fra de allerstørste til den lille butik på hjørnet og i kælderen eller den fåmandsbetjente fabrik på landet eller i købstadens sidegade. Ill. nr. 48.

Den bygning, man overtog, var opført 1902 til Statsbiblioteket, det første videnskabelige bibliotek uden for København. Motiveringen for oprettelsen af et »Provinzbibliothek« – som det betegnedes i lovforslaget – var bl.a. Christiansborgs brand 1884, hvor også Det Kgl. Bibliotek var truet, og som førte dette biblioteks ledelse til den tanke, at man burde sikre rigets bogskatte ved at oprette et dubletbibliotek uden for hovedstaden. Man kunne gøre det så meget lettere, som Det Kgl. Bibliotek var i besiddelse af en endog meget stor samling af dubletter fra den såkaldte pligtaflevering af danske bøger. Efter nogle år med forhandlinger om problemet blev Statsbiblioteket oprettet ved lov i 1897. Biblioteket havde til huse i arkitekt Hack Kampmanns skønne bygning – det måske fornemste arkitektoniske udtryk for jugendstilen på dansk grund – indtil 1962, da det flyttede til nybygningen, der blev opført i tilknytning til Aarhus Universitets hovedbygning mod Nordre Ringgade. Biblioteket havde lige fra universitetets start i 1928 både praktisk og faktisk fungeret som universitetsbibliotek, selv om det ikke – og heller ikke i dag – har nogen administrativ tilknytning til lærdomsanstalten på bjerget. Kilde: Cand.mag. Finn Lauridsen.

Den fattige enkes skærv

Billedhuggeren Elias Ølsgaard var over 80 år gammel, da han modellerede denne skulptur i legemsstørrelse. Den omtales som et af den flittige kunstners bedste arbejder. Ill. nr. 49.

Skulpturen, der er støbt i bronze, blev i 1957 skænket Sct. Johannes Sogns Menighedsråd af kunstneren og opstillet ved kirkens indgang mod Finsensgade.

Tanken bag gaven var, at »den fattige enke« skulle minde menigheden om ordene i Lukas Evangeliets 21. vers: Hun gav alt, hvad hun ejede og havde.

En tilsvarende skulptur skænkede Elias Ølsgaard til barndomskirken i Kollerup, nord for Jelling ved Vejle.

Flodhesteunge

Den lille »kravleskulptur« blev opstillet og afsløret ud for nr. 26 i Frederiksgade i forbindelse med Århus Festuge-arrangement i september 1976. Ill. nr. 50.

Skulpturen er udført af billedhugger Aage Bruun Jespersen og købt af Århus Kommune. Den forestiller »en flodhesteunge ved bredden af en lav sump«.

Det er en børnevenlig skulptur. De runde, flade sten omkring flodhesteungen er beregnet til at sidde på.



III. nr. 49 – Enkens skærv v/ Johannes Kirken.



III. nr. 50 – Flodhesteunge.

Folkeparken Friheden

En eventyrfortæller

Billedhuggeren, keramikeren og maleren Louis Rosen Schmidt, født i Århus i 1943 har i mere end 10 år levet og arbejdet i Rom. Afdøde kulturminister Niels Mathiasen formulerede i 1978 sin opfattelse af den unge kunstner således:

»Louis Schmidts arbejder har som kendetegn livsglæde, fantasi og humor. Tilsyneladende let og ukompliceret, men i virkeligheden en stadig søgen efter menneskets inderste natur, efter de fundamentale værdier. Ofte gengivet i frimodig form og altid med en velgørende naturlighed, uden hvilken al kunst ville være stereotyp, ligegyldig og søgt«.

I Århus, såvel indendørs som udendørs, i privat og i amts- og kommunalt regi finder vi mange af Louis Rosen Schmidts kunstværker. Efterfølgende omtales enkelte af hans eksteriøre værker, som bekræfter den gennemgående tendens i kunstnerens livssyn: drømmen og længslen efter det lyrisk legende menneske og troen på et lykkeligere samfund.

To portrætter

Ejes, som de efterfølgende tre skulpturer, af Århus kommune og alle opstillet i Folkeparken Friheden. Ill. nr. 51 og 54.

De kraftfulde, livlige hoveder er inspireret af Picasso. Hvert hoved er delt op i to forskellige farver i hver side, der tilføjer en virkningsfuld skævhed, som skaber et særligt liv.

Louis Rosen Schmidt

Pigen med tårnene

udført i Rom i 1972. Ill. nr. 52.

Er det tingene, der ejer os, eller er det os, som ejer tingene?

Byen gror ud af pigens hoved, hendes hjerne, centret for hendes tanke!

Louis Rosen Schmidt

Pigen med fugle

udført i Danmark i 1968. Ill. nr. 53.

Det er en naturallegori med planter og fugle. Den udtrykker bevidstheden om, at vi er en del af naturen. Virtus Schade skrev: »... et botanisk syn på menneskekroppen: blomster i udfoldelse«.

Louis Rosen Schmidt



Ill. nr. 51 – Maske.



Ill. nr. 52 – Pigen med tårne.

Totempæl

udført i Rom i 1970. Ill. nr. 55.

Der er noget primitivt og magisk over maskerne og hele figurationens komposition leder tanken hen på en indiansk totempæl. Motivet er i øvrigt brugt i europæisk kunst af eksempelvis Picasso, Paul Klee, Egill Jacobsen, Robert Jacobsen o.a.

Louis Rosen Schmidt

Solskinspigen

Skulpturen, der er udført af billedhuggeren Anker Hoffmann i 1930, blev oprindeligt kaldt Venus. Ill. nr. 56.

Den blev udstillet på Charlottenborg i 1931. Anker Hoffmann modtog herfor Hertzogs præmie og Hanne Benzons legat.

For en lidt omarbejdet udførelse af Venus belønnedes Anker Hoffmann i 1942 med Eckersbergmedaljen.

Venus blev i 1947 fremstillet i euville-kalksten til Århus kommune, der døbte skulpturen Solskinspigen.

Den 16. december 1947 blev statuen opstillet i Århus Rådhuspark, men allerede i maj 1948 flyttedes den til Botanisk Have i Århus.

Den 23. april 1958 blev den opstillet i Århus Folkepark, Tivoli Friheden.

(Se s. 50 om nyerehvervelse af samme skulptur i bronze).

Fugl med guldæble i næbbet

Fuglen er udført af billedhuggeren Erik Heide. Den er støbt i jern og måler 90 cm i højden og ca. 1 m i bredden – »Guldæblet« er støbt i messing.

Fontænen er fremstillet i rødlig vångagranit fra Skåne. Ill. nr. 57.

Kunstneren har sammen med stenhugger Brian Nielsen, Horsens, udformet fontænen. Stenarbejdet er udført af ingeniør og murermester Kaj Buch Andersen, Århus.

Skulptur og fontæne er rejst på Søndergade (Gågaden) nær hjørnet af Østergade, af Århus Kommune med støtte fra Rømerfondet samt Søndergade & Sct. Clemens-torv-Sammenslutningen.

Afsløringen fandt sted den 13. juli 1973.

Den Fortabte Søn

Sct. Lukas Kirke blev i begyndelsen af 1920'erne bygget på Ingerslevs Boulevard. Efter en arkitektkonkurrence i 1918, som blev vundet af professor Kaj Gottlob og arkitekt Anton Frederiksen, påbegyndtes byggeriet i 1921, og kirkens indvielse fandt sted den 14. marts 1926. Ill. nr. 59.

Kirkens placering som et »point de vue« for Stadion Allé's nordside er udførligt omtalt i bogens afsnit om Aarhus Idrætspark Stadion, se s. 222.



III. nr. 53 – Pigen med fugle.



III. nr. 55 – Totempæl.



III. nr. 54 – Maske.



III. nr. 56 – Solskinspigen i kalksten.

Her skal kun vises det over kirkens hovedindgang i 1940 opsatte sandstensrelief, udført af billedhuggeren Rasmus Harboe. Relieffet er inspireret af Lukas-evangeliets 15. kapitel om »den fortabte søn«.

Den lille granitpige

Galatea – eller Galateaia – har billedhuggeren Anker Hoffmann kaldt denne skulptur, som murermester Anker Jakobsen i 1953 overtog til opstilling foran hovedindgangen til sin villa på Dalgas Boulevard i Århus. Ill. nr. 58.

Efter færdiggørelsen af Hotel Marselis syd for byen flyttedes skulpturen til fontænen på pladsen foran hotellets hovedindgang.

I græsk mytologi er Galatea en havgudinde, en datter af de søfarendes beskytter, Nereus. Iflg. sagnet bor han med sine døtre – Nereiderne – i en grotte i havet mellem øerne Imbros og Samothrake i det ægæiske hav.

Kyklopen Polyfemos gjorde kur til den smukke nymfe, Galatea, men hun foretrak hyrden Akis, som Polyfemos herefter dræbte i jalousi.

Uden chance for at genoplive Akis forvandlede Galatea ham til en kilde.

De navnløse gravsteders kunstneriske udsmykning

Nordre Kirkegård

Skulpturen er fremstillet af den islandske billedhugger Olöf Pálsdóttir og købt af Århus kommune i 1955 til anbringelse på Nordre Kirkegårds urnefællesgrav. Den er udført i bronze og erhvervet på vilkår, at der ikke må fremstilles flere afstøbninger heraf i Danmark. Ill. nr. 62.

Skulpturen er 80 cm høj og anbragt på en grå granitsokkel. Ved soklens fod er en cirkelrund plads belagt med norsk stjørneskifer med henblik på anbringelse af krans og buketter.

I 1972 havde billedhuggeren, der i mellemtiden var blevet gift med Islands ambassadør, Sigurdur Bjarnason, lejlighed til at gense sit kunstværk.

Vestre Kirkegård

På en højtliggende plæne – urnefællesplænen – har Århus kommune i 1977 rejst billedhuggeren Erik Heides store granitkors, et fælles monument for de mange, som ikke har ønsket et navngivet gravsted; i stedet er urnerne nedgravet i den grønne plæne. Korset består af fire i hinanden indfalsede rødlige, svenske »Vonga« granitsten. Hver blok har en vægt på mellem fem og seks tons. Ill. nr. 60.

Skulpturen er uden inskription og placeret midt i et brostensbelagt område, beregnet til henlæggelse af mindebuketter.

Vejlby Kirkegård

I sommeren 1981 rejstes på urnefællesgraven den her viste mindesten. Ill. nr. 61.

Allerede fem-seks år tidligere havde menighedsrådet bedt billedhuggeren Erik Heide om at fremkomme med forslag til en mindesten til opstilling på urnefællesgraven.



III. nr. 57 – Fugl med guldæble i næbbet.

Kunstneren fandt granitstenen i et stenbrud på Bornholm; uden at ændre på naturstenen indhuggede han det symbolske kors i stenen. Det er en enkel og smuk løsning af opgaven. Den store sten er i øvrigt rig på detaljer fra naturens hånd.

Grundlovssten

I et grønt område i Lillering – mellem Framlev og Harlev – afsløredes i juni 1949 den her viste sten til minde om hundredåret for vor grundlov. Ill. nr. 64.

På stenen læses følgende tekst:

Danmarks Riges Grundlov
5-6-1849 5-6-1949
I Hundred År vor Grundlov blev
til Folkets Ret dets Frihedsbrev
Rejst 1949

Gåsen Akka

Skulpturen er fremstillet af billedhugger Ulla Andersson. Den er skænket af Ny Carlsbergfondet og opstillet i biblioteksparken, Fornæsvej i Risskov den 8. oktober 1962. Ill. nr. 65.

Gåsen er støbt i bronze, soklen fremstillet af sandsten med et vandudløb i forsidens overkant og med et bassin ved soklens fod.

Kunstneren har hentet inspiration til Akka i nobelpristageren, den svenske forfatter Selma Lagerlöff's poetiske Sverigesbeskrivelse »Niels Holgersens mærkelige Rejse«.

Halds Gård

Over porten, på den indvendige side, i den i vor tid moderniserede facade af forhuset, Vesterport nr. 8, findes en mindeplade, som rådmand J. P. Hald lod opsætte i 1848. Ill. nr. 63.

Den nuværende, grundmurede købmandsgård opførtes i 1848-49 af nævnte rådmand Hald (1787-1849). Selv fik han ikke glæde af gården; han døde, netop som den var klar til indflytning.

Halds Gård hører til den gruppe af gamle, navnkundige »gårde«, som eksisterer endnu, men kun er kendt af få.

Købmand Jens Poulsen Hald var præstesøn fra Højbjerg, syd for Viborg. Han kom til Århus 1810, tog borgerskab og oprettede en købmandsforretning i Mejlgade, men flyttede i 1816 til Vestergade, hvor han opførte den her omtalte gård.

Ved hans bryllup i 1829 med Maren Gjeding hyldede byens borgere brudeparret ved at illuminere byen. Han blev en kendt person og betroet en række offentlige hverv.



Ill. nr. 58 –
Den lille granit-
pige – Galathea.



Ill. nr. 59 – Den fortabte søn (Sct. Lucas Kirke).

Havet

er en moderne skulptur, udført 1979-81 af billedhuggeren Bent Sørensen og købt af Århus kommune på udstillingen Sten, Jern, Bronze, arrangeret af Århus Kunstforening af 1847 i anledning af Århus Festuge 1981. Ill. nr. 67.

Skulpturen er opstillet på pladsen foran kirken i Gellerup Center (City Vest) i Brabrand, hvor den blev afsløret den 12. februar 1982.

Havet har et kubisk format, 2,50 m høj, 2,50 m bred og 2 m lang. Skulpturen er fremstillet i cor-Ten stål. Ophængt på bukke ligger 5 flade former med bølgeagtige rytmer; de hviler på bukkene i meget få punkter over øjenhøjde. De to bukke er tykkere, mere kubiske som elementer end bølgerne, der har en typisk flad karakter. Når skulpturen betragtes mod kirkens gavl, fremkommer en dybdevirkning, en fornemmelse af rytmisk bevægelse – som havets monotome bølgeslag.

Peter Holm. »Den gamle By«s grundlægger

Busten er udført i bronze af billedhuggeren Elias Ølsgaard og rejst af Århus By i Købstadmuseet Den gamle By. Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus leverede sokkel og fodstykke, der er udført i sort bornholmsk granit. Ill. nr. 68.

Busten blev oprindelig opstillet ved »Holbergscenen« ud for indgangen fra Warmingsvej mellem Den gamle By's Restaurant og Helsingør Teater, og her blev den afsløret den 7. november 1962 af daværende borgmester Bernhard Jensen.

Ved opførelsen af »Hobrohuset« over for restauranten i 1967 blev busten nedtaget og i 1973 genopstillet i »Borgmestergården«s have. Genafsløringen fandt sted på Peter Holms 100-årsdag, den 14. maj 1973.

Peter Holm blev født 1873 i Århus, hvor han også døde 1950, 77 år gammel.

Mellem 1894 og 1918 arbejdede han som skolelærer. I 1918 blev han translator i engelsk.

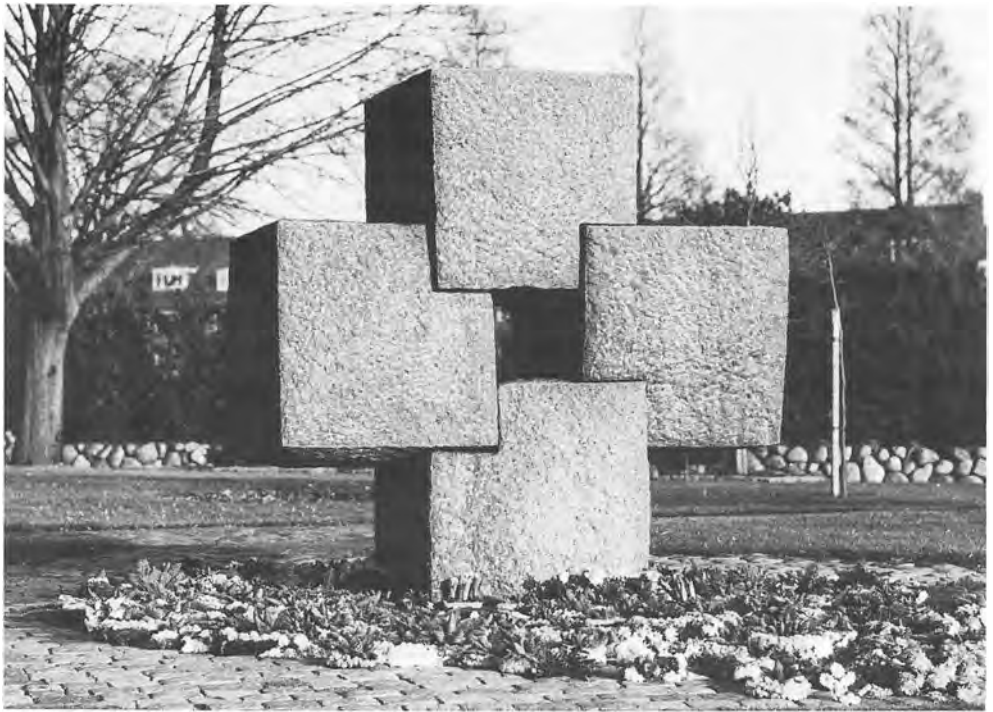
I forbindelse med Landsudstillingen i Århus i 1909 fik et arbejdsudvalg, hvoraf translator Peter Holm var medlem, den idé, at man, hvis det var muligt, flyttede den gamle renæssancegård fra Christian den Fjerdes tid, beliggende på hjørnet af Lille Torv og Immervad, til udstillingsområdet syd for byen som ramme om en lokalhistorisk udstilling. Planen gennemførtes, og det er Peter Holms fortjeneste, at »Borgmestergården« efter udstillingen blev flyttet til Botanisk Have i Århus og bevaret for eftertiden. (Se s. 218).

Hermed var begyndelsen gjort til købstadmuseet Den gamle By i Århus. Peter Holm blev museets leder til 1945. I hans tid som museumsdirektør opførtes ikke mindre end 44 af de nu forefindende bygninger i »Den gamle By«.

Som anerkendelse for hans banebrydende indsats hædrede Aarhus Universitet ham i 1946 ved at gøre ham til æresdoktor. På Århus byråds møde den 13. september 1962 vedtoges det at rejse den her omtalte buste.

Hunderelief

Hvor Skovvejen mod nord afløses af Dronning Margrethes Vej, er nedgangen til rekreative områder i Risskov – bl.a. fiskeri- og lystbådehavnen – markeret med en



III. nr. 60 – Monument over ukendtes gravsted på Nordre kirkegård.



III. nr. 61 og 62 – Monument over ukendtes gravsted på Vejlbj og Vestre Kirkegård.

ca. 1 1/2 m høj, firkantet cementsokkel med et par hunde i bas-relief, udført af billedhugger Elias Ølsgaard i 1952. Ill. nr. 66.

Kunstneren havde på det tidspunkt bolig og atelier i villa Pax, opr. villa Flora, som ligger på grunden nord for de to boligkomplekser »Klintegården« og »Skovborg«.

Skulpturen blev bekostet over bevillinger til stadsingeniørens kontor og vedtaget i magistraten den 12. juni 1952.

11. september 1957 overtog parkvæsenet opsynet med skulpturen.

Atlanterhavsflyveren, dansk-amerikaneren Holger Høiriis

Fire år efter, at Charles Lindberg i 1927 var blevet verdensberømt for sin soloflyvning mellem New York og Paris, foretog den 30-årige dansk-amerikaner Holger Høiriis – den 25. juni 1931 – flyvningen over Atlanten i et Bellanca-monoplan. Holger Høiriis var født i Brabrand ved Århus i 1901 og udvandrede til USA som 21 årig.

Efter bedriften lod hans halvonkel, fabrikant Lauritz Schou, København, billedhuggeren Svend Lindhart udføre en buste af Høiriis. Busten blev støbt i bronze og fremstillet i tre kopier, hvoraf én er placeret på familiegravstedet på Brabrand Kirkegård. Holger Høiriis døde i USA i 1942, kun 41 år gammel, og blev begravet dér. Det antages, at busten ved moderens død i 1947 er opstillet på familiegravstedet – side om side med forældrenes og en søsters gravsten. Ill. nr. 69.

I 1981, 50 året for bedriften, hædrede postvæsenet Holger Høiriis med et mindefrimærke (AFA nr. 739).

Ismael

Skulpturen er udført af billedhugger Hans P. Pedersen-Dan, oprindelig i gips, udstillet i 1887 – senere i bronze, udstillet i Forum i København, hvor Århus kommune i 1937 købte kunstværket, der hører til blandt billedhuggerens bedste arbejder. Ill. nr. 71.

I Århus blev skulpturen den 12. maj 1937 opstillet til venstre for den daværende hovedindgang til Vennelystparken, men allerede den 26. marts 1938 flyttedes den til Klostertorv, hvor den blev anbragt under det store ahorntræ på pladsen foran Vor Frue Kloster. Her stod den til den 10. november 1970.

Efter en trafikmæssig omlægning af torvet 1970-71 genopstilledes skulpturen atter på torvet den 13. maj 1971, men mere vestligt mod Klostergade.

På soklen, der er fremstillet i kløvet granit, er indhugget navnet Ismael.

Ismael, hebraisk for »Gud hører«, omtales i Det gamle Testamente, første Mosebog, 16. og 21. kapitel (hhv. afsnit 12 og 20), som søn af Abraham, det israelske folks stamfader, og hans hustru Sara's slavinde Hagar.

Hagar og Ismael blev, iflg. overleveringen, sammen jaget ud i Parans Ørken i Sinai Højland.

Ismael blev stamfader til de nordarabiske stammer, Ismalitterne, der iflg. Det gamle Testamente er beslægtet med jøderne og ægypterne.



III. nr. 63 – Mindeplade for J. P. Hald.



III. nr. 64 – 100-års mindesten for Danmarks Riges Grundlov 1949 (1849).



III. nr. 65 – Gåsen Akka.

Sognerådsformand Aage Jedich

Relieffet er udført af billedhuggeren V. Foersom Hegndal og indmuret i den sydlige gavl på Hotel Kragelunds anneks II ud mod Aage Jedichs Vej. Ill. nr. 70.

Holme-Tranbjerg kommunes biblioteksudvalg tog initiativet til opsætningen af mindepladen, der er en gave fra borgere i kommunen. Afsløringen fandt sted den 31. marts 1970 i tilslutning til sognerådets sidste møde inden kommunesammenlægningen.

Aage Jedich blev valgt ind i Holme-Tranbjerg sogneråd i 1946. I 1958 blev han sognerådsformand; et hverv han beklædte til sin død i 1969. Han virkede energisk for et frugtbart samvirke mellem forstæderne og Århus kommune – ikke mindst med henblik på kulturelle aktiviteter.

Mindestræde for borgmester Bernhardt Jensen

Ved sanering af to små gårdpartier mellem Guldsmædgade nr. 20 og Badstuegade nr. 9 er det lykkedes ejendommens ejer, rådgivende ingeniør Lings, at skabe et fortidigt strædemilieu.

Efter forslag, indhentet blandt Aarhus Stiftstidendes læsere, blev passagen navngivet Bernhardt Jensens Stræde. Byens styre godkendte navngivningen, og indvielsen fandt sted den 3. september 1982.

På en ca. 1 m høj granitsokkel er anbragt en af billedhuggeren Jens-Flemming Sørensen's karakteristiske skulpturer. Skulpturen er skænket af J. K. Lings, og afsløringen skete i forbindelse med strædets indvielse. Ill. nr. 72.

Bernhardt Jensen blev født i Århus i 1910 og døde s.st. den 11. juni 1978. Han var journalist på Demokraten i Århus, indtil han i 1950 blev formand for magistratens 4. afdeling. I årene 1958-71 var han byens borgmester. Gennem foredrag og en række bøger afslørede han stor lokalhistorisk viden, og ved Aarhus Universitets 50 års jubilæum i 1978 hædredes han – post mortem – med ærestitlen dr. phil.

I byrådssalen på Århus rådhus er Bernhardt Jensen i kunstmaleren Svend Engelunds fortolkning placeret i malerisamlingen af Århus bys borgmestre gennem tiderne.

Mindesten for borgmester Jakob Jensen

Bronzerelieffet på stenen er udført af billedhuggeren Jenny Salicath. Ill. nr. 75.

Den to meter høje og næsten syv tons tunge sten – som i sin tid blev fundet på bunden af havnen – er rejst af Aarhus Havnevæsen, oprindelig på et græsklædt og indhegnet område ud for Aarhus Roklubs bådhus.

Stenens tekst:

Borgmester JAKOB JENSEN
Medlem af Aarhus Havneudvalg 1900-1931

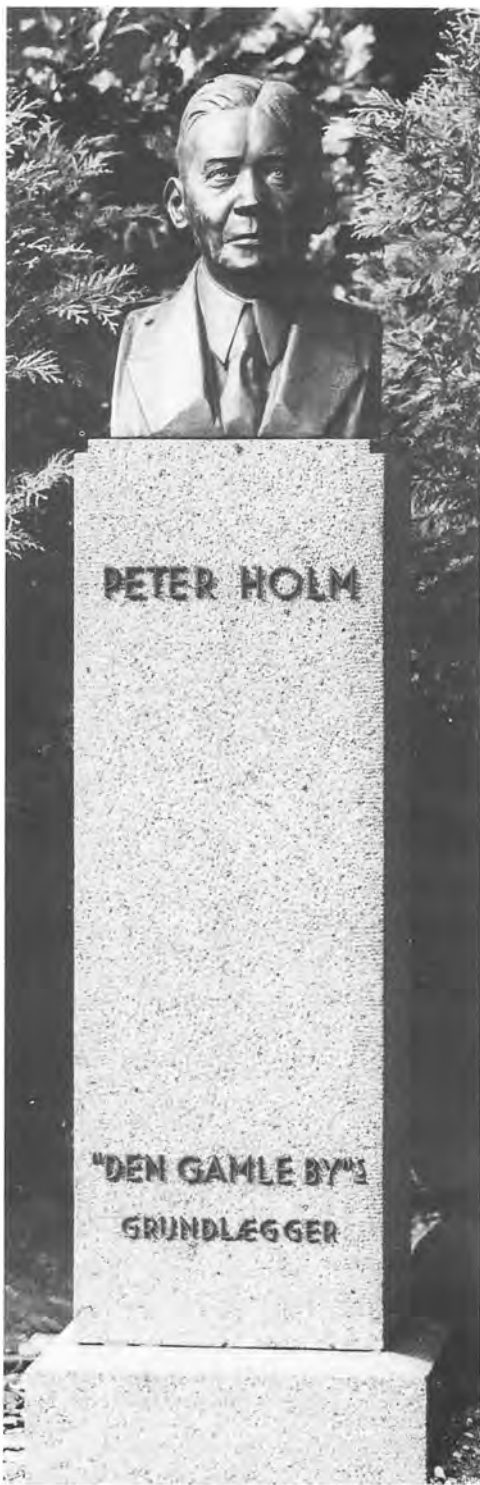
Med hædersgæsten, Jakob Jensen, stående ved stenen og i øvrigt overværet af en tusindtallig skare af århusianere foretog borgmester H. P. Christensen afsløringen af mindestenen den 14. maj 1933 – samtidig med lystbådehavnens indvielse.



III. nr. 66 – Hunderelief (Elias Ølsgaard).



III. nr. 67 – Havet – kubistisk skulptur.



III. nr. 68 – Peter Holm – Den gamle By.

Den senere store udvidelse af havnen gjorde det nødvendigt at omplacere mindestenen et par gange. Først flyttedes den til Dalargade, senere – på grund af vejomlægninger i 1978 – til et beplantet område i Gotlandsgade ud mod Kystvejen.

Jakob Jensen blev født i 1858 i Børup på Helgenæs som søn af gårdejer Jens Kristian Petersen og Mette Marie Sørensdatter.

Som udlært murer blev han i 1883 medstifter af Murernes Fagforening i Århus, dens formand i to perioder. Han var stærkt interesseret i Kooperationen og engagerede sig i 1894 som forretningsfører for Arbejdernes Forbrugsforening og i 1898 blev han på lokalt plan medstifter af de Samvirkende Fagforeninger.

I marts 1919 blev han Århus' første folkevalgte borgmester; en tillidspost, han beklædte til 1932.

For hans store interesse for Århus havn blev han, medens han endnu levede, hædret med mindestenen på havneområdet, og for den indsats, han som borgmester gjorde for universitetssagen, belønnedes han med Fortjenstmedaljen i guld den 11. september 1933, da Kongen ved indvielsen af Institut for kemi, fysik og anatomi, den såkaldte første eller gamle hovedbygning, gav »universitetsundervisningen« navnet *Aarhus Universitet*.

Mindesten for købmand Niels Jensen, Malling

Som billedet viser, er der tale om en granitsten formet som en egestub.

Den er ca. 2 m høj, og på en indsat plade læses følgende tekst:

NIELS JENSEN

1835 – 1898

Til Minde om hans Virksomhed

Stenen blev i 1904 af venner rejst på Stationspladsen i Malling. I 1954 flyttedes den til plænen ved Beder-Malling Boligforenings ejendom, Bredgade 72; på dette område havde Niels Jensen sin tømmerplads. Ill. nr. 73.

Niels Jensen ejede gården »Karensminde« ved Malling. Ikke alene var han en dygtig landmand, han drev også Malling Dampmølle og Savværket og var desuden aktiv ved stiftelsen af Malling Håndværker- og Borgerforening i 1897 (nuværende Malling Borgerforening).

Det lykkedes ham – ved økonomisk bistand fra Hans Broge og Otto Mønsted – i 1889 at få oprettet Landbrugsskolen i Malling.

Rød/hvid Kasseskulptur

Karl Åge Riget er kunstneren bag denne moderne skulptur, udført i svejset jern. Den er et forsøg på at realisere nogle ideer om linjer og former; mønsteret er røde og hvide terninger. Ill. nr. 74.

Skulpturen var færdig fra kunstnerens hånd i 1972 og udstilledes for en periode i Kongens Have i København. Herfra flyttedes den til parken ved Nordjyllands Kunstmuseum i Aalborg (deponeret).



III. nr. 69 – Holger Høiriis.



III. nr. 71 – Ismael.



III. nr. 70 – Aage Jedich.



III. nr. 72 – Bernhardt Jensens Stræde.

I 1981 købte Århus kommune skulpturen. Den blev opstillet på hjørnet af Dalgas Avenue og Marselis Boulevard og afsløret den 12. februar 1982.

Mindeplade for Sognepræst Andreas Løvenhertz Kabell

formentlig opsat af Århus Havn i 1857 på det gamle lodshus i havnen; senere flyttet til muren mellem husene, Mindet nr. 18 og 20. Ill. nr. 76.

Andreas Kabell blev født i Århus i 1780 som søn af skomagermester og stadstambur (trommeslager) Christopher Sørensen Kabell og Marine Hansdatter Müller.

Fødebyen støttede ham økonomisk under studierne, som han fuldendte på kun tre år, hvorefter han blev kaldet til præst i Linnerup-Hammer sogne ved Tørring.

Efter det foreliggende skaffede han sig både før og måske navnlig efter sin død i 1857 et lidet flatterende eftermæle i sit sogn, da det oplystes, at han havde testamenteret sit arvegods til fødebyen Århus. Kabell's gestus over for byen var et udtryk for taknemmelighed for den hjælp og støtte, Århus ydede ham til opnåelse af eksamen og præstekrave.

Han betænkte således i sit testamente bl.a. Katedralskolen med en bogsamling på 680 bind og en lille kapital til et legat for flittige disciple, Århus Havn og daværende Arveprinsesse Carolines Børneasyl.



Aarhus Katedralskole¹⁾

Ingen ved med sikkerhed, hvornår skolen blev grundlagt. Det første dokument, der omtaler dens elever, er et gavebrev fra 1280²⁾.

Ved sin oprettelse var Katedralskolen en latinskole under den katolske kirkes overhøjhed og med latin som ubetinget vigtigste undervisningsfag. Fra skolen rekrutteredes præster til Århus Stift. Efter reformationen i 1536 trådte Kongen i kirkens sted, og undervisningen påvirkedes af humanismen med religion som det formelt fornemste fag.

Fra midten af det 18. århundrede udvidedes undervisningen – som et led i den almindelige udvikling – med flere og flere fag. I nærværende bog omtales de eksteriøre

¹⁾ Katedral (græsk) = domkirke. Katedralskole: den til kirken hørende lærde skole.

²⁾ Skolens rektor, Helge Qvordrup, har ydet værdifuld bistand ved omtalens udarbejdelse.



III. nr. 73 – Niels Jensen, Malling.



III. nr. 75 – Jacob Jensen.



III. nr. 74 – Rød/hvid Kasseskulptur.



III. nr. 76 – A. Løvenhertz Kabell.

mindesmærker, der har været med til at skabe Katedralskolens image gennem de mange år og under skiftende forhold med periodiske om- og tilbygninger. Den ældste bygning blev i 1766 afløst af »den hvide bygning« til venstre for porten. Selv om denne bygning flere gange gennem årene er blevet ændret, er de gamle ydermure fra 1766 bevaret. På muren til gårdsiden findes en mindesten, som giver oplysninger om ombygningen; den latinske tekst kan oversættes således:

»Dette hus, viet til den almægtige Gud og de århusianske musen, forhen vansiret af sammenstyrtninger og sammensunket af ælde, rejste sig atter af ruinerne i denne skikkelse i året 1763 under ledelse af gylden ridder, stiftamtmand hr. Olaf Borch de Schouboe og biskop hr. Peder Hygom og under opsyn af professor i teologien, provst hr. Christian Michael Rottbøll, kammerråd hr. Morten Andreas Geertsen, borgmestrene Frederik Christensen Gleerup og Rasmus Eriksen Müller samt rådmændene i Århus Mattias Fellum og Knud Schytte, medens magister Jens Worm, professor i filosofien ved Københavns Universitet, var rektor og Balthasar Halse konrektor.« Ill. nr. 77.

Den ved siden af denne sten anbragte mindetavle for skolens faldne under besættelsen 1940-45 findes omtalt s. 124.

På midterbygningens facade mod Skolegade fik dekorationsbilledhuggeren Carl Julius Rosenfalk til opgave at udføre fem relieffer under en latinsk tekst (lånt fra den romerske digter Ovid (43 f.Kr.)):

NIL NON MORTALE TENEMUS PECTORIS EXCEPTIS
INGENIIQVE BONE

der i Regnar Knudsens oversættelse lyder således:

»Vort Eje ligger i Dødens Haand
to Goder undtaget: Hjerte og Aand«

Tre relieffer med kongelige insignier er til venstre flankeret af byvåbnet og til højre af rigsvåbnet.

Mod hhv. nord og syd for bygningerne mod Skolegade er anbragt mindre relieffer i jern, symboliserende »de forskellige Kunster og Videnskaber«.

Gårdfontænen

er så vidt vides tegnet af kgl. bygningsinspektør, professor Hack Kampmann. En usigneret og udateret, original blyantstegning findes i Hack Kampmanns arkiv. Opsætningen er formentlig sket i forbindelse med ombygning og udvidelse af skolen mod Skolebakken i 1905-06. Ill. nr. 83.



Skulptur og gravsten

På en jordhøj i gården står blandt en række natursten dels en lille, undselig skulptur, udført af maleren og billedhuggeren Henry Heerup, dels en gravsten – en erindring fra sammenstyrtningen af Skt. Olufs Kirke i 1548.

Heerups sandstensskulptur blev skænket til Katedralskolen af Statens Kunstfond i maj 1970. Det er en rektangulær blok, stillet på højkant og foroven afsluttet med en »trekantet hat«. I stenen er indhugget et ornament, der oprindeligt var malet rødt.

Højt over gadens larm, på taget af den røde bygning mod Skolebakken er anbragt hhv. en Hane og en Ugle – hanen på tagryggen mod vest og ugle mod øst. Figurerne er udført i bronze af maleren og billedhuggeren K. Hansen Reistrup.

Uglen

– den græske gudinde Pallas Athene's hellige fugl, symboliserer lærdommen.

Ill. nr. 78.

Hanen

I nordisk mytologi tales om »Heimdalls Hane«, formentlig karakteriserende årvågenhed. Ill. nr. 79. Under den tyske besættelse 1940-45 blev hanen flere gange brugt som »skydeskive« af tyske soldater. Den hårde medfart gjorde en reparation på krævet; den blev udført i 1976.

Ole Rømer

Mindepladen på skolens ydermur mod Skolegyde vises her, Ill. nr. 80, medens den biografiske omtale af Ole Rømer bringes i forbindelse med relieffet på Rådhusets mur mod Park Allé, s. 12.

Ole Worm

I Christian Richardts store digt »Vort Land« – med den berømte indledningsstrofe »Venner ser på Danmarks Kort« – hedder det i 22. vers om Århus:

Den gav Videnskabens Skoler
Tvende højt berømte Ole'r

Den ene var Ole Rømer, den anden Ole Worm.

Slægtsnavnet Worm stammer fra en i 1600-tallet ikke talrig, men meget fremtrædende hollandsk slægt, som på dansk jord kan føres tilbage til Johan Worm, f. 1529 i Arnheim i Gelderland. Som følge af spaniernes religionsfølgelser af hollænderne flygtede han sammen med to brødre til Århus. Her drev Johan Worm en indbringende studehandel og købmandsforretning og blev desuden betroet embedet som rådmand. Han døde 1601. Hans søn, Willum Worm, var kæmner i byen fra 1597,



III. nr. 78 – Katedralskolen: Ugle – symbol.



III. nr. 79 – Katedralskolen: Hane – symbol.

men overtog i 1624 den vigtige post som tolder i Skagen. Han døde 1629, efterladende sønnen Ole Worm, der som nævnt fødtes i 1588.

Ole Worm fik sin første undervisning i Aarhus Katedralskole, men allerede i 1601, 13 år gammel immatrikuleredes han i Marburg, hvor han blev student. Helt frem til 1613 frekventerede han en række kendte europæiske universiteter; hovedønsket var en grundig, medicinsk uddannelse.

I 1613 blev den unge Worm knyttet til Københavns Universitet, hvor han 1615 blev professor i græsk, 1621 i fysik og endelig 1624 i medicin. Selv om han betragtede lægegerningen som sin hovedopgave – han var en af kong Christian den Fjerdes livlæger – var det gennem grundlæggelsen af den nordiske oldtidsforskning, han skabte sin betydning for nutiden. Gennem indsamling og udgivelse af de mange runestensindskrifter (Monumenta Danica) reddedes mange indskrifter, som ellers ville være gået tabt.

Ole Worm døde under udøvelsen af sin lægegerning i pestperioden i København i 1654, 64 år gammel.

Selv om han forlod Århus som 17-årig og aldrig kom tilbage til byen, var det i Aarhus Katedralskole, han startede den uddannelse, der gjorde ham internationalt kendt, og det er derfor forståeligt, at skolen har ønsket at hædre sin senere så berømte discipel ved på muren mod Skolegade at opsætte en mindeplade. Ill. nr. 81.

N. F. S. Grundtvig

I årene 1798 – 1800 var N. F. S. Grundtvig (f. 1783) discipel i Aarhus Katedralskole, hvorfra han dimitteredes til Københavns Universitet.

Som ældre, da han fremsatte sine tanker om en *dansk* højskole, angreb han heftigt den »sorte«, latinske skole og lod også sin vrede gå ud over Aarhus Katedralskole og den åndløshed, han mente prægede tiden som gymnasiast i Århus. I udtaleleser fra ungdommen giver han dog sig selv skylden for, at han »udsov sig gennem Skolen«, som han skriver i det berømte digt »Udby Have« (fra 1811), og bebrejder sig selv – og ikke skolen – at han fik så lidt ud af sin »slemme Skolegang«. Med et billede fra biernes liv taler han til skolen: »Jydekubens vakkre Dronning / ogsaa mig du ruged ud –«. Måske burde netop disse ord have stået på mindepladen. Ikke fordi det valgte citat

»Og brænder kun Hjertet for Sandhed og Ret,
skal Tiden nok vise, vi tænkte ej slet«

fra sangen »Langt højere Bjerge...« er uegnet til at hædre digteren, men fordi udsagnet fra ungdomsdigtet afspejler den unge Grundtvigs alt andet end negative syn på den skole, der gjorde ham til student. Ill. nr. 82.

Hvor mindepladen er indsat i muren, lå i hans skoletid hovedbygningen, på hvis øverste etage »Skolens ej saa lille Bibliotek« – som Grundtvig karakteriserer det i en dagbog fra 1804 – var anbragt. Her lånte han en række af de værker, der åbnede hans øjne for betydningen af nordboernes historie og mytologi. Her begyndte et studium, der kom til at præge hele hans liv og gerning.



III. nr. 80 – Katedralskolen: Mindeplade for Ole Rømer (se side 12).



III. nr. 81 – Katedralskolen: Mindeplade for Ole Worm.

Over for mindepladen, bag domkirkens kor, står mindestenen for skolens gamle rektor, Morten Børup, som Grundtvig i 1810-11 skrev et stort, engageret digt om. Se omtalen af Morten Børups mindesmærke s. 36.

Klintegården

Det store boligkompleks, beliggende på Skovvejen, blev påbegyndt i 1936-37 af ingeniør Ove Christensen. Det var efter datidens målestok et luksusbyggeri. I gårdhaven finder man to skulpturer, udført af den kendte århusianske maler og billedhugger Anders Andersen¹⁾. Skulpturerne blev – tillige med en mindre sandstensvase – opstillet i forbindelse med bebyggelsens færdiggørelse. Ill. nr. 84 og 85.

Pastor Hans Knudsen. Skaberen af Samfundet og Hjemmet for Vanføre

I en niche i indgangspartiet til Ortopædisk Hospital i Århus står denne bronzebuste, udført af billedhuggeren Edward H. Bentzen. Ill. nr. 87. En tilsvarende buste er opstillet i haven til Vanførehjemmet i København.

Busten blev afsløret samme dag, som hospitalet blev indviet i 1940. På soklen læses: »Stiftede 1872 Samfundet og Hjemmet for Vanføre. Hans Ideer og Arbejde blev banebrydende for Vanføreforsorgen«.

Hans Knudsen var af herkomst bornholmer, men fødtes i København i 1813; han blev cand.theol. i 1836, præst og missionær i Trankebar 1837-43, hvorefter han varetog forskellige præsteembeder i Danmark.

I 1872 stiftede Hans Knudsen »Samfundet, som antager sig vanføre og lemlæstede Børn« (senere Samfundet og Hjemmet for Vanføre). Han opnåede ikke at se resultaterne af sin indsats, idet han døde på et tidligt stadium af opgavens udførelse, 73 år gammel.

For sine store fortjenester modtog han i 1885 Fortjenstmedaljen i guld.

Ortopædisk Hospital i Århus etableredes i 1935 i det gamle Amtssygehus på Ingerslevs Boulevard. I årene 1938-40 opførtes den nuværende hospitalsbygning på et areal nord for universitetet, på hjørnet af Ringgaden og Randersvej. Indvielsen af hospitalet fandt sted den 7. december 1940.

»Samfundet« bevarede indtil 1962 status som filantropisk foretagende. Staten påtog sig gennem årene en stadig større andel af udgifterne, og 1. januar 1978 overtog Århus Amtskommune Ortopædisk Hospital i Århus fra »Samfundet og Hjemmet for Vanføre« som et led i udlægningen af særforsorgen til landets amtskommuner.

¹⁾ Anders Andersen fik en håndværksmæssig uddannelse som maler og var medarbejdende svend i malerfirmaet Bjerregaard & Co. (fra 1/1-64 A. Højsgaard), da Klintegården blev færdigbygget i 1939.



III. nr. 82 – Katedralskolen: Mindeplade for N.F.S. Grundtvig.



III. nr. 83 – Katedralskolen: Gårdfontænen.

N. Kochs Skole

oprettedes i 1866 som privat pigeskole af frøken Sophie Lindhardt. I 1916 overtog frøken N. Koch skolen, og hun lod i 1918 arkitekt Chr. Früstück-Nielsen tegne skolebygningen på hjørnet af I. M. Mørks Gade og Åboulevarden. Efter frøken Kochs død i 1932 fik også drenge adgang til skolen.

Skolen, som er en selvejende institution, ejer to friluftsudsmykninger.

1. En skulptur, »Pige der læser lektier«, udført i cement af billedhuggeren Elias Ølsgaard, blev i forbindelse med byggeriet i 1918 placeret på hjørnet af I. M. Mørks Gade og Åboulevarden. Ill. nr. 86.

2. Under en senere ombygning af skolen blev et lavtsiddende, stort vindue mod Mørksgade tilmuret. Ill. nr. 88.

Dette vindue blev i 1981 – i forbindelse med istandssættelser op til skolens 114 års fødselsdag – »genåbnet« med et collageagtigt maleri på 3 1/2×4 m, udført i vejrbestandige materialer af den danske billedkunstner Ulla Diederichsen og den franskfødte arkitekt og billedkunstner Amid Nasri.

Collagen symboliserer forskellige af skolens funktioner.

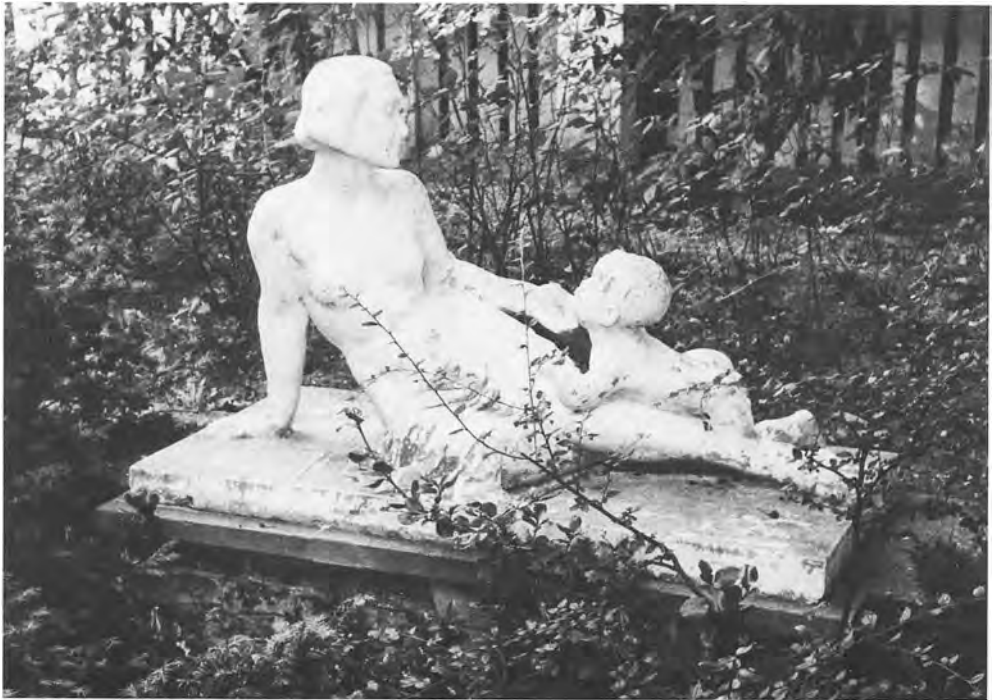
Kunstforening, Kunstbygning og Kunstmuseum

Århus Kunstbygning

Århus Kunstforening af 1847 eksisterer stadig, nu med hjemsted i Århus Kunstbygning på Bispetofte, hjørnet af Mørksgade og Christiansgade. I foreningens bestyrelse opstod der efter generalforsamlingen i 1913 et dybtgående modsætningsforhold mellem den ældre generation: »de nationale«, og den unge generation: »de moderne«. Sidstnævnte, det var grosserer Chr. Kampmann, overlæge Max Brammer og arkitekt A. Høeg-Hansen, stiftede da A/S Aarhus Kunstbygning med en aktiekapital på kr. 30.000, og med Høeg-Hansen som arkitekt opførtes Århus Kunstbygning i 1917 som udstillingssted navnlig for den »moderne«, dvs. ekspressionistisk orienterede kunst, bl.a. den nydannede kunstnersammenslutning Grønningen. Århus Kunstbygning havde en storhedstid i de første år, senere fik den en vanskelig og omtumlet tilværelse, indtil den i 1970 blev overtaget af Århus kommune, som indgik overenskomst med kunstforeningen om en omfattende udstillingsaktivitet.



III. nr. 84 – Klintegården: Legende børn.



III. nr. 85 – Klintegården: Mor og barn.

Skulptur

i sort, blankslebet granit fra Congo, udført af billedhuggeren Willy Ørskov i Italien i 1976. Ill. nr. 89.

I forbindelse med Århus Festuge 1977, blev skulpturen anbragt foran Kunstbygningen som vartegn for udstillingen »skulpturen er overalt« en separatudstilling af Ørskovs skulpturer, overført fra Biennalen i Venedig samme år.

Umiddelbart efter festugens afslutning blev skulpturen – to liggende stove mellem en over- og underliggende granitsten – skænket Århus kommune af Sparekassen Østjylland (SDS) og fandt sin endelige placering foran Kunstbygningen den 27. september 1977 på et opmuret postament af cement og en hvileplade af hvidt, italiensk marmor.

Granitskulpturen, som ses til venstre i billedet, blev af billedhuggeren Ole Christensen – der kalder den Kultisk Alter – deponeret i forbindelse med festugeudstillingen i 1981: »Sten, Jern, Bronze«.

Aarhus Kunstmuseum

I Vennelystparkens sydøstlige hjørne, et meget kuperet terræn, finder vi Aarhus Kunstmuseum. Det er udformet som tre parallelle, forskudte enkelt-bygninger, indbyrdes forbundet med trappeløb og glaspartier, og arkitekten bag er kgl. bygningsinspektør, professor C. F. Møller. Museet blev indviet i september 1967.

Historien går tilbage til midten af 1800-tallet. I 1847 stiftedes i Århus landets første kunstforening uden for København. Hermed var der skabt basis for, at byen i 1858 fik provinsens faste samling.

24 malerier fra Christiansborg-samlingen blev udlånt til Århus og ophængt i et lokale på loftsetagen i arkitekt F. Thielemanns smukke rådhusbygning – den nuværende politigård. Udstillingen åbnedes for offentligheden i januar 1859.

Billedsamlingen forøgedes efterhånden gennem indkøb og gaver. Behovet for mere plads løstes ved, at bestyrelsens formand, dr. Chr. Weis, og dennes broder, mølle-ejer A. S. Weis, skænkede en grund på Mølleengen til formålet. Efter arkitekt V. Th. Walthers projekt opførtes 1876-77 en museumsbygning, hvortil man i 1890-91 byggede to sidefløje efter tegning af professor V. Dahlerup. Udover egne indkøb til samlingerne har museet modtaget værdifulde gaver bl.a. fra mølle-ejer E. Weis, grosserer Otto Mønsted, Ny Carlsbergfondet, Foreningen af Aarhus Kunstmuseums Venner, Fondet af 7. januar, Christian og P. T. Nielsen Fond samt talrige andre fonde og private.

Vi skal helt frem til 1955, før kunstmuseet får egen faguddannet leder, nemlig den første professor i kunsthistorie ved Aarhus Universitet, Else Kai Sass. Fra 1961 oprettedes en fast direktørstilling, som blev betroet mag.art. Minna Heimbürger, der i 1969 afløstes af mag.art. Kristian Jakobsen. I dag ledes museet af mag.art. Lise Funder.

Aarhus Kunstmuseum ejer betydelige samlinger af dansk kunst fra Guldalderen til i dag, ligesom en række udenlandske nutidsstrømninger er repræsenterede. Lige-



III. nr. 86 – Pige der læser lektier (Kochs Skole).



III. nr. 87 – Hans Knudsen, Ortopædisk Hospital.



III. nr. 88 – Collage på Kochs Skole.

ledes besidder museet omfattende grafiske samlinger, og en samling af såkaldt »anvendt kunst« er under opbygning. Museet gennemfører et rigt varieret program med særudstillinger af ældre og nyere, dansk og udenlandsk kunst, foredrag, dialoger, film, koncerter og meget andet.

Skulpturer i parken omkring Aarhus Kunstmuseum

Kællingeknuden på sokkel – Granny's Knot

udført 1968 af den i Amerika af japanske forældre fødte billedhugger Schinkichi Tajiri. Ill. nr. 90.

Den store, sorte skulptur er fremstillet i polyester.

Skulpturen er opstillet med kunstmuseets gavl som baggrund og er en gave, skænket museet i 1972 af en kunstinteresseret borger i Århus.

Delta Foenix – Fugl Phønix

Komposition i bronze af den italienskfødte billedkunstner Quinto Ghermandi.

Skulpturen er udført i 1963 og købt af Aarhus Kunstmuseum i 1965. Ved det nye museums indvielse i 1967 blev den opstillet ved hovedindgangen mod Høegh Guldbergs Gade. Ill. nr. 91.

Dreng, der vil ud at vade

Skulpturen er udført i bronze af billedhuggeren Vilhelm Bissen. På soklen læses: Paris 24. Marts 1879.

Den blev udstillet på Charlottenborgs Forårsudstilling i 1907 og købt af museet samme år, hvorefter den blev placeret ved den daværende museumsbygning i Mølleparken.

1958-66 var kunstværket opstillet i Folkeparken Friheden for i 1967 at blive flyttet til det nyopførte kunstmuseum i Vennelystparken. Her står den mellem to af museets blokke. Ill. nr. 92.

Forårsnatur

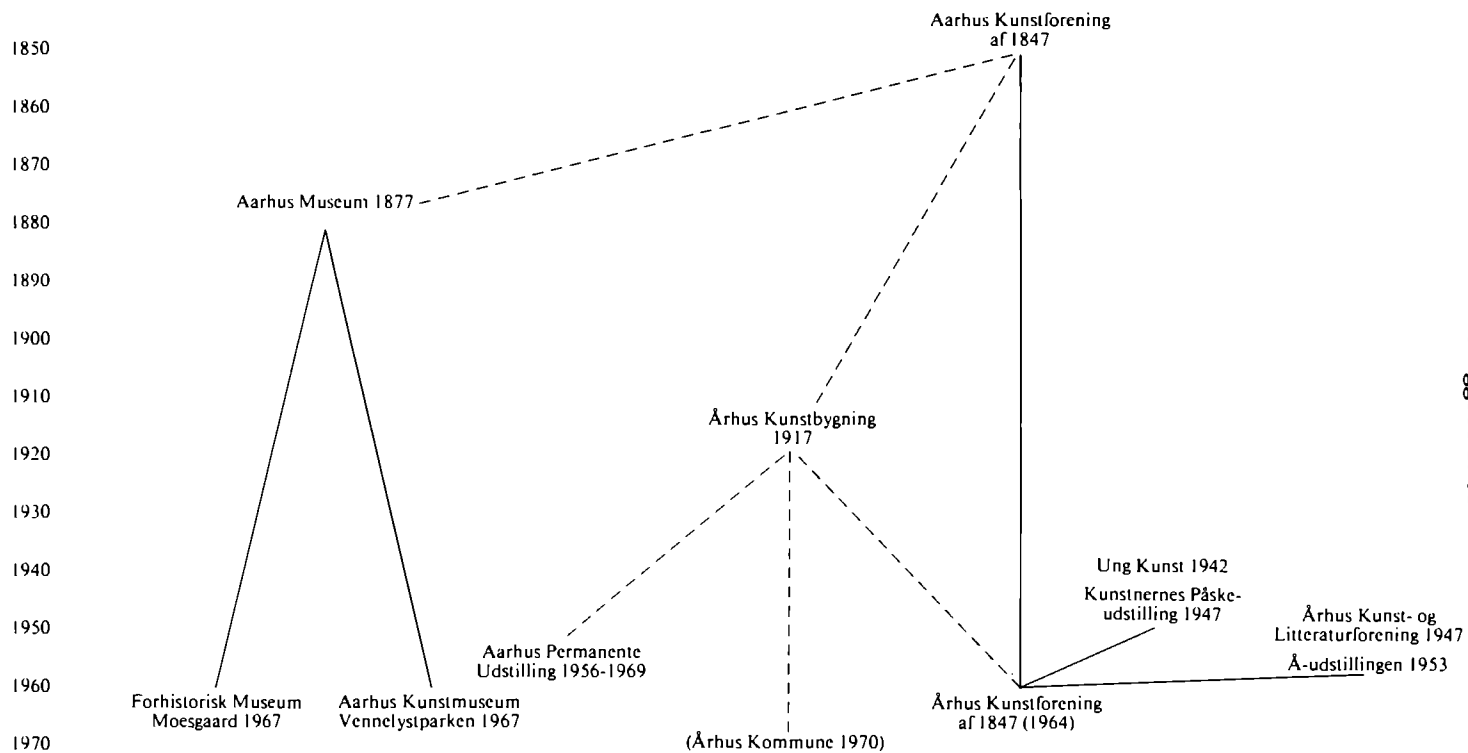
udført 1965 i granit af billedhuggeren Edgar Funch.

Skulpturen er placeret i haveanlægget mellem to af museets blokke og kan betragtes gennem glasruden for enden af foyeren. Ill. nr. 93.

Den er skænket af Ny Carlsbergfondet i 1966.

I nærheden af kunstmuseet er opstillet to skulpturer af Kaspar Heiberg:

Skematisk oversigt
ved Jens Aagebo 1983



Pæleskulpturen »Miljø«

er deponeret hos Århus kommune og placeret på hjørnet af Nørregade og Nørrebrogade.

Skulpturen blev skabt til stedet, idet placeringen samt feltets bredde og dybde blev tilpasset omgivelserne, som de var; hele husrækken mellem Kystvejen og Nørregade var netop blevet nedrevet for at give plads for en udvidelse af Nørreport. Kunstforeningen udnyttede denne særlige mulighed til at indbyde kunstnersammenslutningen Sommerudstillingen til at udstille i Århus Festuge 1967 på det kommende gadeareal og i den overfor liggende arkitektskole. Udstillingens titel var: »9 skulpturer. En udvidelse af et bymiljø«.

Pæleskulpturen er en arkitektonisk skulptur, hvor hovedvægten er lagt på farver. I lighed med impressionisternes billeder, der ofte består af farveprikker, består denne skulptur af farvestriber; et luftkastel af farvestriber, som man kan gå ind i.

Spektrets farver

består af syv bemalede krydsfinerplader. Skulpturen er opstillet ved museets parkeringsplads. Den blev udført i 1968 og er i 1971 skænket til museet af kunstneren. Opmaling med andre farver end de oprindelige foretog Kaspar Heiberg i 1979.

Man kan ikke omtale Kasper Heiberg uden også at nævne hans udsmykninger i forbindelse med Skjoldhøjparken i Brabrand.

De to Heiberg-skulpturer ved Kunstmuseet og ikke mindst hans store opgave i Brabrand kan kun anskueliggøres gennem farvevirkningerne. Det tjener derfor intet formål at vise dem her i sort-hvid gengivelse.

Adam og Eva

De to skulpturer var anbragt på hver sin sokkel uden for Aarhus Kunstmuseum.

»Adam, nyskabt« var et af billedhuggeren Svend Rathsack's første arbejder. Skulpturen blev udført i 1913 i bronze.

Pendenten – »Eva« udførte samme kunstner i 1916-17.

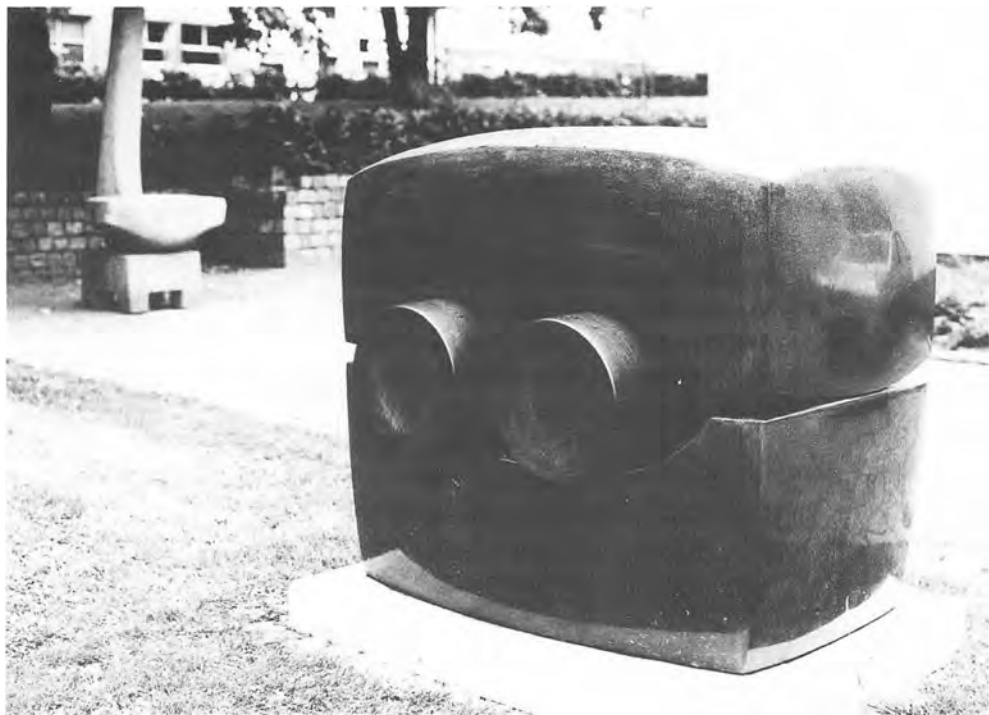
På grund af hærværk blev begge skulpturer taget i forvaring indendørs på museet.

De viste billeder er hentet fra Leo Swanes omtale af billedhuggeren Svend Rathsack i »Vor Tids Kunst – 17« fra 1934.

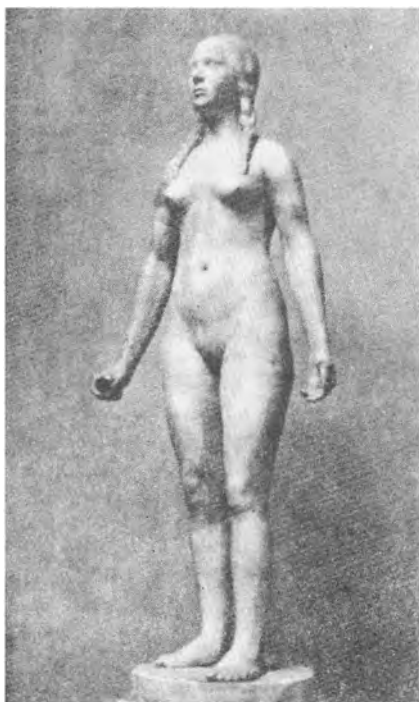
Vennelystparken

Vennelystparken er det ældste anlæg i Århus. Det blev anlagt i 1824 på foranledning af oberst Julius Høegh-Guldberg, en søn af stiftamtmand Ove Høegh-Guldberg (se s. 18).

Julius Høegh-Guldberg opnåede forpagtningsaftale for 25 år på vilkår, at han inden for lejeperioden plantede »mindst 3000 Træer i frodig Vækst«. Således starter historien om den Vennelystpark, vi kender i dag. Det var Høegh-Guldbergs mål »at skabe et Anlæg for Gæster, der var Yndere af Naturen«. Forpagtningsaftalen udløb i 1849.



III. nr. 89 – Skulptur i sort granit fra Congo.



Adam og Eva (se bogens tekst s. 96).

Parkens historie blev i sidste halvdel af det nittende og første halvdel af indeværende århundrede præget af vekslende aktiviteter på folkeligt plan, bl.a. populære koncerter, udstillinger og sommerrevyer i den såkaldte Vennelyst-Pavillon samt folkemøder og tivolioprægede forlystelser. I 1927 opførtes Vennelyst teater – et mor-skabsteater, der var meget populært, men som under 2. verdenskrig blev sprængt i luften af besættelsesmagtens håndlangere.

Sidenhen er parken ført tilbage til den af Høegh-Guldberg ønskede funktion: et rekreativt område for »Yndere af Naturen«.

I vore dage går Universitetsparken nærmest i ét med Vennelystparken, hvor Danmarks Sygeplejeskehøjskole, Aarhus Tandlægehøjskole, Journalistkollegiet samt Aarhus Kunstmuseum er beliggende.

Siden 1882 har kommunen stået for vedligeholdelsen. Gennem årene er parkområdet udvidet mod nord.

I parken er opstillet to skulpturer, nemlig Manden og Uffe Hin Spage:

Manden

En ca. 2 m høj skulptur i bronze, udført af billedhuggeren Svend Rathsack. Der synes at være uoverensstemmelse mellem kunstnerens egen oplysning på fodstykket (S. R. 1919) og soklens tekst:

Manden
udført af Svend Rathsack
Aar 1920

Udført til Aarhus Stadion Aar 1920.

Skulpturen var med på Den frie Udstilling i København i 1920 og blev samme år skænket til Århus kommune af en af byens kunstinteresserede industrimænd.

I juni 1921 anbragtes den på midterplænen foran Århus Idrætspark Stadion; i september s.å. blev den flyttet over foran hovedbygningen som den første af i alt seks kunstværker. Skulpturen blev tillige med de øvrige nedtaget efter Stadions brand i 1943. I juni 1948 placeredes den i Vennelystparkens nordlige del. Ill. nr. 94.

Uffe hin Spage

Skulpturen er udført af billedhugger Johannes C. Bjerg i 1920-21 og er en gave til byen fra en københavnsk direktør¹⁾.

Oprindelig blev skulpturen placeret som nummer to i rækken af de seks kunstværker foran Århus Stadion. Her afsløredes den i september 1921. Den blev imidlertid – ligesom de øvrige fem statuer – nedtaget efter Stadions brand i 1943 og først genopstillet i juni 1948 – og da i Vennelystparkens østlige plæneområde. Ill. nr. 96.

¹⁾ Edward Schnedler-Sørensen, direktør for daværende A/S Fotorama, Århus.



III. nr. 90 – Kællingeknuden.



III. nr. 91 – Fugl Phønix.



III. nr. 92 – Dreng, der vil ud at vade.



III. nr. 93 – Forårsnatur.

På soklens forside findes teksten:

UFFE HIN SPAGE

Udført af

Johannes

C. Bjerg

År 1920

Uffe hin Spage er ifølge Saxo en dansk sagnhelt, søn af kong Vermund den Vise.

Efter overleveringerne at dømme var han ikke så spag endda. Han var nok tavs og indesluttet, men af vækst stor og stærk. Da kong Vermund mistede synet, og Sakserkongen benyttede anledningen til at kræve, at Vermund afstod Danmark, beviste Uffe, at han var dansk og dådkraftig.

Han udkæmpede med kong Vermunds opgravede og sagnomspundne sværd, »Skræp«, en sejrrig dyst mod den sachiske kongesøn og hans stærkeste kæmpe. Tvekampene fandt sted på en lille ø i Eideren – dér hvor senere Rendsborg blev bygget. De to saksere blev fældet, og Danmark bevarede sin frihed – eller måske symbolsk: retten sejrede over uretten.

Herudover er parken »prydet« med tre tomme sokler – fundamenter – hvorpå der før 1975 var anbragt skulpturer, nemlig: en buste af kong Frederik den Syvende, en statue af Den nyskabte Adam og endelig en statue af Eva.

På grund af hærværk blev disse skulpturer for 7-8 år siden nedtaget, og de opbevares i dag i kunstmuseets kælder.

Buste af Kong Frederik den Syvende

Billedhugger H. W. Bissen modellerede originalen til denne buste på Jægerspris Slot i 1851.

En galvanoplastiker skænkede i 1874 en kopi af busten til Aarhus Haandværkerforening, der med giverens samtykke overdrog busten til Århus by. I 1876 bevilgede byrådet de nødvendige penge til en sokkel og opstilling af busten i en niche i muren på daværende »Frederiksminde«, det senere Hotel Kronprinsen, Banegårdsvej nr. 43 (populært kaldtes stedet »Banehøjen«).

I 1899 flyttedes kongebusten til Vennelystparken, syd for pavillonen, for at give plads for Dalgas-statuen.

På grund af nødvendige omlægninger i parkområdet ændredes placeringen i 1928 til et sted i nærheden af mellemste sø i parken.

Den materialemæssigt ret sårbare buste har i tidens løb været udsat for hærværk, hvilket har givet anledning til overvejelser med hensyn til den hidtidige placerings hensigtsmæssighed. Ill. nr. 95.

På soklen stod oprindeligt 1848 – 1863.

Frederik den Syvende blev født den 6. oktober 1808 på Amalienborg i København.

Efter Christian den Ottende's død i 1848 blev han Danmarks konge.

Hans regeringsperiode blev præget af store begivenheder, enevældens ophævelse i 1848 til fordel for et konstitutionelt kongedømme, og de store vanskeligheder i for-



III. nr. 94 – Manden.



III. nr. 95 – Buste af Kong Frederik den Syvende.



III. nr. 96 – Uffe hin Spage.

holdet til Slesvig-Holsten førte til treårskrigen 1848-50. Under krigen – den 5. juni 1849 – underskrev kongen Danmarks Riges Grundlov.

I januar 1850 åbnedes den første ordinære rigsdag. Selv om der 2. juli s.å. sluttedes fred med Preussen, var problemerne ikke løst, og i november 1863 trak det på ny op til krig.

Under den politiske krise døde kongen på Glücksborg Slot. Hans to ægteskaber var blevet opløst, og i 1850 ægtede kongen til venstre hånd den borgerlige Louise Rasmussen, senere grevinde Danner.

Langenæs-Pigen

Skulpturen er udført af billedhuggeren Anker Hoffmann og støbt i bronze til murer-mester Anker Jakobsen, Århus, der anbragte kunstværket ved butikscntret i det i 1960 opførte ejendomskompleks »Langenæs«. Ill. nr. 97.

Placeringen har dengang utvivlsomt været velmotiveret, men det er et spørgsmål, om ikke skulpturen kunne fortjene en mere fri og »skulpturel« placering.

Legende Børn

På de udvendige sider af de to mure, som flankerer indgangen til Læssøesgades skoles gård mod Søndre Ringgade, blev i december 1972 opsat fire bronzereleieffer, udført af billedhuggeren V. Foersom Hegndal. Ill. nr. 101 og 102.

I anledning af skolens 50 års jubilæum i sommeren 1971 indsamlede eleverne gennem henvendelser til byens pengeinstitutter det nødvendige beløb til relieffernes anskaffelse.

Legende børn på vogn

I 1959-61 sammenbyggedes to gamle skoler i Århus, Valdemarsgades skole fra 1879 og Frederiks Allé's skole fra 1883. Den »nye« skole fik navnet Brobjergskolen.

24. april 1980 afsløredes i skolegården den afbillede skulptur, udført af billedhuggeren Valdemar Foersom Hegndal. Ill. nr. 98.

Liggende Pige

Originalen til denne skulptur er udført i bronze af billedhugger Gerhard Henning og opstillet i Grønningen i København.

Århusafstøbningen er en af flere afstøbninger af modellen fra Grønningen. Den er opstillet på en plæne ved hovedindgangen til Folkebiblioteket i Viby, Skanderborgvej 170, hvor den blev afsløret den 14. november 1966. Ill. nr. 100.

Skulpturen blev givet som gave til Århus kommune af bl.a. de arkitekter, ingeniører og håndværksmestre, som i 1957/58 havde medvirket ved byggeriet af biblioteksbygningen i Viby. Statens Kunstfond figurerer også på listen over større bidragsydere.



Ill. nr. 97 – Langenæspigen.



Ill. nr. 98 – Legende børn på vogn i Brobjergskolen.



Ill. nr. 99 – Lindorm/e (Klosterport nr. 9).



Ill. nr. 100 – Liggende pige.

To lindorme

Måske har det undret nogen at finde en så usædvanlig udsmykning på en almindelig beboelsesejendom, som den der findes på ejendommen Klosterport nr. 9 i Århus. To lindorme – eller drager – støbt i bronze, hænger med spillende tunger ud af deres frygtelige gab over ejendommens indgangsdør for tilsyneladende at forsvare og skærme ejendommens beboere mod uvelkomne personer. Men der er en forklaring på denne lidt sælsomme udsmykning, der ikke oprindelig var tiltænkt ejendommen.

Aarhus Privatbank, i dag benævnt Den Danske Provinsbank, blev etableret i 1871. Banken startede sin virksomhed i meget beskedne lokaler i Rosensgade; efter kort tid flyttede den til Store Torv nr. 3, hvor den forblev indtil 1887. Nogle år forinden havde banken erhvervet et areal i Kannikegade, og her blev efter tegning af arkitekt Carl Thorning i 1886/87 opført en bankbygning, der blev indviet og taget i brug i 1887. I 1905 udvidedes banken med en tilbygning, tegnet af kgl. bygningsinspektør, professor Hack Kampmann, som på tilbygningen anbragte de her afbildede drager eller lindorme, der fra ældgammel tid har været et symbol på en uovervindelig vogter af skjulte skatte.

Efter at den Thorning/Kampmann'ske bygning var blevet for trang og utidssvarende for den stadig ekspanderende bank, opførtes gennem nogle komplicerede etaper en væsentlig større, moderne bankbygning, den nuværende, tegnet af arkitekt Axel Høeg-Hansen. Med hensyn til »lindormene« var der enighed om, at de ikke med held kunne indpasses i den nye bygnings arkitektur. Et forslag om at anbringe dem på deres nuværende stade vandt gehør, og derfor bærer ejendommen Klosterport nr. 9 dette minde fra Aarhus Privatbanks tidligste år. Ill. nr. 99.

Løve Apoteket

I 1596 oprettedes på Store Torvs nordre side det første apotek i Århus, Løve Apoteket. 1711 flyttedes det til det sted på torvets sydside, hvor det har til huse i dag.

I 1727 overtog Jacob Helms apoteket. Han tilhørte en udbredt apotekerslægt. I 1746 lod han arkitekt N. H. Rieman foretage en efter datidens målestok gennemgribende restaurering og modernisering af gården på Store Torv. Han døde imidlertid allerede i 1753.

I de efterfølgende 90 år havde apoteket ikke færre end seks indehavere, indtil apoteker Niels Schack Aagaard i 1843 overtog det. Han solgte i 1875 til sin nevø, H. K. J. Grauer, der navnlig huskes for i 1876 at have ombygget det gamle barokhus, forsynet det med en etage mere og efter tidens smag sørget for et præg af italiensk renæssance. Apoteker Grauer døde i 1888, kun 45 år gammel.

Den Forgylde Løve, som i apoteker Aagaards tid lå over indgangsportalen mod Store Torv, flyttedes i forbindelse med ombygningen til en mere beskeden placering på en sidevæg i apotekets smukke gård mod Sct. Clemens Stræde (Ill. nr. 103). Forgylt er den dog ikke mere, men den tjener stadig som apotekets bomærke. Den gamle barokhoveddør er derimod anbragt i Den gamle By's mønstergyldige dørmagasin. I 75 år kom familien Reimers – efter Grauer – til at præge apotekets drift. Også inden for byens øvrige liv var Reimers-dynastiet aktive i talrige sammenhænge.



Ill. nr. 101.



Ill. nr. 101 og 102 – Legende børn. Fire bronze relieffer på ydermur mod Ringgaden til Læssøegades Skole.

Efter dr.pharm. M. A. Reimers død i 1963 blev privilegiet givet til apoteker Erik Bové Christensen, der i årene 1963-66 gennemførte den hidtil største interne ombygning af den historiske bygning. Bové Christensen er fortsat Løve Apotekets chef. Fra apotekets festskrift i anledning af 300 års jubilæet i 1896 refereres her nogle linier af et stort digt: »Drossel og Orgel«, skrevet i 1891 om Domkirken og Store Torv af Schack Aagaards plejesøn, præsten Michael Berg:

..... men især den forgyldte Løve,
der laa rokokogrinende i Portalen
med opkrummet slikkende Tunge
og med dobbelt besætning af Duske paa ...

Katte-Skulptur

Højbjerg Andelsboligforening ejer Tranbjergparken på Østerbyalle i Tranbjerg. I 1978 udskrev boligforeningens kunstfond en skulptur-konkurrence. Tranbjergparkens beboere skulle glædes med en prydelse i området. Ti modtagne forslag udstilledes i Tranbjergparkens Selskabslokaler. Beboernes meninger skulle være afgørende for valget.

Katte-skulpturen, udført af billedhugger Jens Seeberg, modtog det største antal stemmer og kunstværket opstilledes i boligkomplekset i 1979. Ill. nr. 104.



Ill. nr. 103 – Den »forvisted« løve
(Løve Apotekets Passage).



Ill. nr. 104 – Katteskulptur.

Krigsmindesmærker i Århus kommune



»Utaknemmelige ville vi være, hvis vi glemte vore frihedskæmpere eller dem, der faldt i tidligere krige for Danmark«.

29. august 1946, Aa. Oxholm.

Krigene 1848-50 og 1864

Mindestenen over 40 faldne fra felttogene 1848-50 og 1864, de såkaldte slesvigske krige, finder vi i Rådhusparken. Ill. nr. 105.

Fra sin oprindelige placering på Søndre Kirkegård er stenen nu – efter kirkegårdens nedlæggelse (se s. 18) – flyttet til mindelunden i Rådhusparkens sydlige del.

Den 26. november 1908 behandlede Århus byråd en ansøgning fra Vaabenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn om tilladelse til at rejse et krigsmindesmærke over faldne fra de to krige. Tilladelsen blev givet, og byrådet skænkede foreningen det nødvendige areal på kirkegården.

Danmark vandt krigene 1848-50, men med krigen 1864 kom nederlaget. Vort land måtte bøje sig for overmagten¹⁾. Fredsaftalen, som daværende statsminister C. A. Blume opnåede i Wien den 30. oktober s.å., betød, at Danmark måtte afstå de tre hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenburg; en lemlæstelse af det danske monarki, der mistede to femtedele af sit landområde og en tredjedel af sin befolkning.

Mindestenen, der blev afsløret den 18. juli 1909, bærer følgende indskrift:

Minde
over
40 Krigere
fra Felttogene 1848-49-50
og 1864
som begravedes paa denne
Kirkegaard
Hvil i Fred
Rejst af Vaabenbrødreforeningen for Aarhus
og Omegn den 18. Juli 1909
med Bidrag fra Foreninger og Medborgere.

To sten i Mindelunden

Medlemmer af den i 1859 stiftede Vaabenbrødreforening i Århus stod æresvagt, da premierløjtnant F. W. Meulengracht og bogbindersvend Adolph Theodor

¹⁾ Østrigske og preussiske tropper.



III. nr. 105 – Mindesten i Rådhusparken over 40 faldne i krigene 1848-50 og 1864.

Svendsen blev begravet fra Århus Domkirke. De blev gravsat på Århus Søndre Kirkegård.

De to gravmonumenter blev senere anbragt i rækken af mindesmærker i Rådhusparkens sydlige del. Ill. nr. 106 og 107.

Tekst på den opretstående gravsten:

Premierløjtnant
i
4de Dragon-Regiment
FREDERIK WILHELM
MEULENGRACHT
Født i Aarhus
den 28de April 1830
Saaret i Kampen ved Mysunde
den 2den Februar
død den 3die Februar 1864

Tekst på den liggende sten:

Menig af tyvende Regiment
Bogbindersvend
ADOLPH THEODOR SVENDSEN
Født i Aarhus d. 23de Maj 1840
Saaret ved Dybbøls Forsvar d. 18de April 1864
død i Kjøbenhavn d. 16de Maj 1864
I Kamp for Fædrelandet Du segnede i Dødens Favn
Dig Mindestenen reiste dets Sønner her i Sorg og Savn

Mindesten for Rytterfægtningen ved Århus den 31. maj 1849

Stenen er af granit. Den er 3½ m høj og bærer øverst et relief i bronze med en tveldt laurbærgren, til dels dækket af en dragonhjelms og to korslagte ryttersabler.

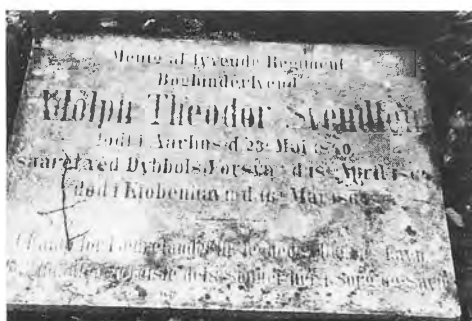
Ill. nr. 108.

På et tilhugget parti på stenen – under relieffet – er indskriften indhugget:

Minde
om
Rytterfægtningen
paa Aarhus Mark
Rejst af
Vaabenbrødreforeningen
for Aarhus og Omegn
den 31. Maj 1899



III. nr. 106 – Mindesten over premierløjtnant
F.W. Meulengracht 1864.



III. nr. 107 – Mindesten over bogbinder-
svend A.Th. Svendsen 1864.

Rytterstenen er rejst til minde om en mindre træfning i Treårskrigen 1848-50. Træfningen fandt sted mellem danske og preussiske dragoner 31. maj 1849; forud var gået en tilsvarende træfning på terrænet ved den nuværende P. P. Ørumsgade, hvorfra de danske ryttere var rykket nordpå.

Fjenden blev slået tilbage, og sejren fejredes ved en fest i Risskov, hvorunder den danske general Olaf Rye hyldede de tapre århusianske dragoner for deres indsats.

50 år senere mindedes Vaabenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn begivenheden ved at rejse mindestenen.

Selv om Rytterstenen står i samme område som ved placeringen i 1899 (matr.nr. 1529 a) er den på grund af vejomlægninger i to omgange – 1929-31 og i 1975 – flyttet i alt 20 m i sydøstlig retning.

Krigsmindesmærket for 1. verdenskrig 1914-18 findes omtalt i afsnittet om Marselisborg Mindepark. (Se s. 155 f.f.)

Frihedskampens Veteraner's store værk:

Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940-45

er en bedrift i biografisk og registraturmæssig henseende; en varig og værdig omtale af de mange danske kvinder og mænd, som gennem de fem mørke besættelsesår ofrede livet for fædrelandet.

Bogen udsendtes i maj 1970, 25-året for Danmarks befrielse for nazistisk besættelse.

Billedhuggeren Knud Nellemose har på kirkeministeriets foranledning udført et æresmindesmærke, som er anbragt på ofrenes grave, der alle er fredede. Ill. nr. 109.

Tilknytningen til frihedskampen blev efterhånden organiseret i aktive grupper under dæksnavne. Den danske befolknings modstand mod besættelsesmagten tog til gennem årene og omfattede mange forskellige aktiviteter, bl.a. sabotagehandlinger, illegal bladvirksomhed, nedkastnings- og faldskærmsgrupper; alle, der deltog i det illegale arbejde, var indrullet i Modstandsbevægelsen.

Den følgende omtale omfatter de i Århus kommune rejste exteriere mindesmærker.

En undtagelse fra reglen er mindet om den i Århus fødte bygningsingeniør Poul Edvin Kjær Sørensen, henrettet 28. august 1943 i København. *Han skulle blive den først henrettede i Danmark under den tyske besættelse.* Kjær Sørensens navn figurerer på to indendørs mindetavler i Århus – på Finsensgade og Ny Munkegades skoler. Han er begravet i Nørresundby.

4. Maj Kollegiet i Århus

I årene efter Danmarks befrielse i 1945 lod Frihedsfonden opføre en række 4. Maj Kollegier i Danmark. Århus-kollegiet blev indviet den 4. maj 1950.



III. nr. 108 – Mindesten Nørrebrogade/Trøjborgvej for Rytterfægtningen 31. maj 1849.

I første omgang var det tanken at bygge en fløj til det studenterkollegium, der allerede var opført i Universitetsparken; derfor kom universitetets arkitekt, professor C. F. Møller, ind i billedet. Men det gik ikke som planlagt.

Kommunen stillede en grund ved Fuglesangs Allé – et tidligere kolonihaveareal – til rådighed. På dette areal udformede C. F. Møller en randbebyggelse i én etage; dermed opnåedes en grønnegård, kaldet »Tjørnelund«.

I grønnegården afsløredes den 4. maj 1953 billedhugger Knud Nellemose's skulptur for frihedskampens ofre – og i 1968 opstillede K-Z-fanger en »torso« for at minde fremtiden om koncentrationslejrfangernes lidelser. Afsløringen af dette mindesmærke fandt sted den 29. august 1968.

Skulpturen er placeret nærmest indgangen fra Fuglesangs Allé. Ill. nr. 110.

Den forestiller en såret mand, der forsøger at rejse sig for at kæmpe videre.

På den øverste granitsten kan man læse Halfdan Rasmussens digt:

Hørte du råbet
menneske – bror?
Rejs dig af støvet
befri din jord

På den underste sten:

Århus by rejste dette minde om frihedskampens ofre
1940 – 1945

På et lille, tilbagetrukket areal i grønnegården har en komité, bestående af repræsentanter fra samtlige modstandsorganisationer i Århus, skabt et mindesmærke til ære for de danske kvinder og mænd, som var indespærret i nazisternes frygtede K-Z-lejre, dvs. interneringslejre for civile under krigsmæssige forhold. Her blev de »politiske afvigere« underkastet tortur; for manges vedkommende med en smertefuld død eller senere henrettelse til følge.

Mindesmærket består af fire originale hegnsstolper af beton med pigtråd, hentet fra K-Z-lejren i Neuengamme nær Hamburg. Stolper og pigtråd blev transporteret hertil af danske ingeniørtropper, udgravning og faststøbning udførte Århus parkvæsen, medens opstilling og montering blev foretaget af komiteens medlemmer. Ill. nr. 111. På en flise foran den dystre og tankevækkende »torso« kan man læse Kaj Munks digt fra 1943 – skrevet året før han blev myrdet i Hørbylunde ved Silkeborg af en tysk terroristgruppe. Ill. nr. 112.

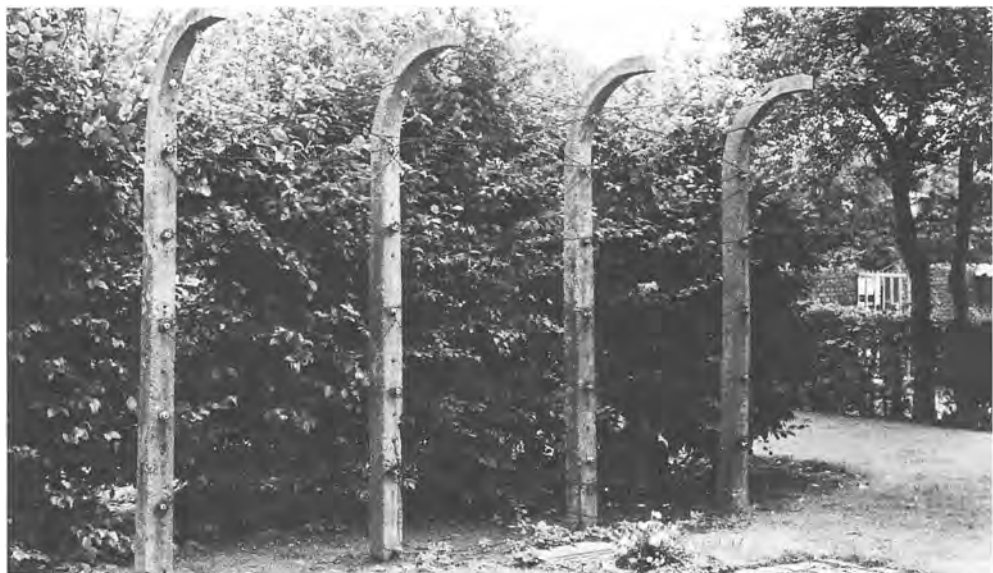
Der henvises i øvrigt til Hakon Stephansens bog: »Et Krigsmonument – ni 4' Maj Kollegier«. De ni kollegier er placeret i hhv. Horsens, Århus, Aalborg, København, Odense, Aabenraa, Marstal, Esbjerg og Tønder.

Ifølge en fundats for 4. Maj kollegiet i Århus skal dette kollegium stedse være en gældfri, selvejende institution. Adgangsberettiget til bolig på kollegiet er fortrinsvis efterkommere på 18-25 år efter aktive deltagere i Danmarks frihedskamp.

I 1981 tog Ole Lippmann (i besættelsesårene et fremtrædende medlem af den danske modstandsbevægelse) initiativ til, at faderens sønderjyske lånefond fra 1943 skænkedes til Frihedsfonden, således at lånefondens renter gennem en ny fundats udelukkende anvendes til sikring af 4. Maj kollegierne i Aabenraa og Tønder.



III. nr. 110 – Skulptur i Kollegiets grønnegård.



III. nr. 111 – Hegnsstolpetorso fra K-Z-lejren i Neuengamme.



III. nr. 109 – Knud Nellesens æresmærke for Danmarks faldne i frihedskampen 1940-45.



III. nr. 112 – Mindeflise for »torsoen«.

Omkomne danske søfolk

Til minde om de i krigen 1940-45 omkomne danske søfolk afsløredes den 4. maj 1952 en næsten 2½ m høj bronzeskulptur, udført af billedhuggeren Johs. Hedegaard.

Skulpturen er anbragt på Åboulevarden ved Europaplads; den er rejst af Århus Havnevæsen og Marineforeningen for Århus og Omegn. III. nr. 113.

På soklen er indhugget følgende tekst, forfattet af Hans Hartvig Seedorff:

1940 – 1945
Da Danmark faldt for
Fjendemagt
blev du vor Friheds
første Vagt
og evigt synger
Blæst og Sø
uselvisk Daad
skal aldrig dø

På postamentets bagside:

Bronzestøber B. Rathje, Ordrup,
Johannes Hedegaard, 1952

I dagene omkring den 9. april 1940 fik den danske handelsflåde uden for tysk rækkevidde ordre til at søge neutral havn. Over halvdelen søgte til England og Frankrig, respektive disse landes oversøiske besiddelser.

De danske besætninger erklærede sig villige til at gøre tjeneste under allieret flag, og alene under britisk flag tjente omkring 5.000 danske søfolk.

Disse søfolk øvede en stor og fortjenstfuld indsats i kampen mod det nazistiske Tyskland.

Efter krigen og besættelsens ophør konstateredes det, at ikke alene var den danske handelsflåde næsten halveret, men omkring 1.400 danske søfolk havde mistet livet.

Mindesten for skolebestyrer Einar Kirkegaard

På mindestenen, der er udført i granit, er anbragt et bronzerelief af Einar Kirkegaard og under dette følgende tekst:

Skolebestyrer EINAR KIRKEGAARD
Død i Neuengamme 4. December 1944
Danmark, din Frihed og Ære
sværger vi tavse vor Ed.
Kai Munk
Rejst af Kammerater i Modstands-
bevægelsen og Viby Skyttelav



III. nr. 113 – Skulptur på Åboulevarden ved Europaplads for omkomne danske søfolk 1940-45.

Stenen er opstillet i Viby Bypark. Den blev afsløret ved en højtidelighed på årsdagen for Einar Kirkegaards død, den 4. december 1945. Ill. nr. 114.

Einar Kirkegaard fødtes 15. august 1883 i Ringive som søn af skolebestyrer Johan August Kirkegaard og forfatterinden Nicoline Kirkegaard.

Efter lærereksamen fra Gjedved Seminarium blev han knyttet til faderens skole, Kirkegaards Realskole i Grønnegade i Århus. I 1920 overtog han skolen efter faderen og var dens leder indtil 1935. Herefter beskæftigede han sig med skribentvirksomhed bl.a. som redaktør af »Forstadsavisen«.

Under den tyske besættelse af Danmark kom han tidligt ind i den danske modstandsbevægelse. Som et led i dette arbejde dannede Einar Kirkegaard i Viby de første militærgrupper.

Under Gestapos massearrestationer den 26. maj 1944, hvor en stor del af organisationen blev trævlet op, arresteredes Einar Kirkegaard. Han deporteredes den 20. oktober 1944 til den berygtede tyske koncentrationslejr Neuengamme nær Hamburg. Her døde han 4. december 1944 og blev begravet i Tyskland, men stedet kendes ikke.

Hans navn figurerer også på den af Århus kommune 21/12 1946 rejste mindemur på Vestre Kirkegård, se omtalen side 126.

»Kæmp for alt, hvad du har kært«

står der under de fem navne på den 8 tons tunge mindesten, der den 17. september 1977 afsløredes på Skæring Hede nord for Århus af kongehusets udsendte repræsentant, grev Ingolf. Ill. nr. 116.

En kreds af århusborgere – politiassistent Victor Horn, generalmajor Orla Nørberg, major Peter Roest-Nielsen og kaptajn Knud Udengård Andersen – har taget initiativet til rejsning af denne mindesten på det sted, hvor fem danske sabotører:

Oluf Akselbo Kroer
Sven Chr. Johannesen
Otto Manley Christiansen
Anders William Andersen
Georg Mørk Christiansen

blev henrettet af tyskerne den 2. december 1943.

Besættelsesmagten benyttede den gamle militære skydebane på Skæring Hede til henrettelser – bl.a. af tyske desertører.

Kun de fem nævnte danske modstandsfolk led døden her. Begravelsespladsen blev hemmeligholdt, men efter krigen udpeget af en tysk soldat. Stedet var Husby Klit inden for det militære område ved Oksbøl, vest for Varde. Ofrene blev under æresvagt og stor officiel og lokal deltagelse begravet på kirkegårde i Randers, Århus og København den 25. maj 1945.

På den oprindelige gravplads ved Oksbøl rejstes en mindesten over de her omtalte fem frihedskæmpere.

Ill. nr. 114 – Mindesten i Viby for
Einar Kirkegaard.



Ill. nr. 115 – Friheds- og fredsmonument i Brabrand Søpark.

I Skæring-stenens ene side er navnene indhugget; på den anden side læser man følgende tekst:

Rejst til ære for vore faldne
i Danmarks Frihedskamp 1940-45

Drengen, I Dreng, som døde
I tændte for Danmark i
dybeste Mulm
en lysende Morgenrøde

Kaj Munk, 1943
henrettet 4. januar 1944.

Mindelundsarealet sorterer under Forsvarets Bygningstjeneste¹⁾. Vedligeholdelse og tilsyn bliver varetaget af det stedlige hjemmeværnskompagni, der bl.a. drager omsorg for flagning på nationale flagdage.

Friheds- og fredsmonument i Brabrand Søpark

Komet Alf Tolboe Jensen
14/9 1918 – 29/12 1943

En af de mange danske, som i handling satte sig op mod den tyske besættelsesmagt, Alf Jensen fra Brabrand, faldt foran en tysk henrettelsespeleton den 29. december 1943, kun 25 år gammel.

I maj 1945 besluttede en Brabrand-komité at rejse Alf Jensen et værdigt minde – et monument. Billedhuggeren Johan Galster, København, blev betroet opgaven. Ill. nr. 115. Ved en tysk soldats hjælp fandt man i eftersommeren 1945 en gravplads med syv kister i Husby Klit ved Blåvandshuk. Én af de syv døde indentificeredes som Alf Jensen. Under stor deltagelse begravedes han den 7. oktober 1945 på Brabrand kirkegård.

Efter at Århus Soldaterforeninger havde besluttet at rejse en mindesten med portrætmedaillon og en smuk tekst på Alf Jensens grav, vedtog komiteen, at det monument, hvortil der var indsamlet penge blandt kommunens beboere, foruden Alf Jensens navn og data, skulle have en almen, national karakter. Brabrand Søpark blev udset som et passende sted for placering af monumentet, som afsløredes den 29. august 1946.

Monumentet er udført i bornholmsk sandsten og står som en kvadratisk sokkel. På vest- og østsiden er indfældet marmorrelieffer med symbolske motiver; på nord-siden af monumentet følgende sentens: For Frihed og Ret; derunder Alf Jensens

¹⁾ Såfremt området overgår til kommunen, har Århus by givet tilsagn om, at man stedse vil bevare mindelunden.

Ill. nr. 116 – Mindesten
på besættelsesmagtens
henrettelsesplads på
Skæring Hede.



Ill. nr. 117 – Mindesten i Trige for Knud Basse Jensby.

navn, fødsels- og dødsdato. Sydsiden er øverst præget af følgende tre betydningsfulde datoer fra besættelsesårene:

9. april 1940
29. august 1943
5. maj 1945

og herunder:

Denne Sten rejstes til Vidnesbyrd for sene Slægter om dansk Vilje til at ofre
Livet for Fædrelandet, da det var i Nød.

Mindesten for overkonstabel Knud Basse Jensby

Ved Trige gamle skole, Randersvej nr. 526 – skolen har siden 1970 været benyttet til børnehave – opstilledes i 1945 en mindesten for Knud Basse Jensby, som faldt ved Middelgrunden i august 1943. Ill. nr. 117.

Stenen bærer følgende tekst:

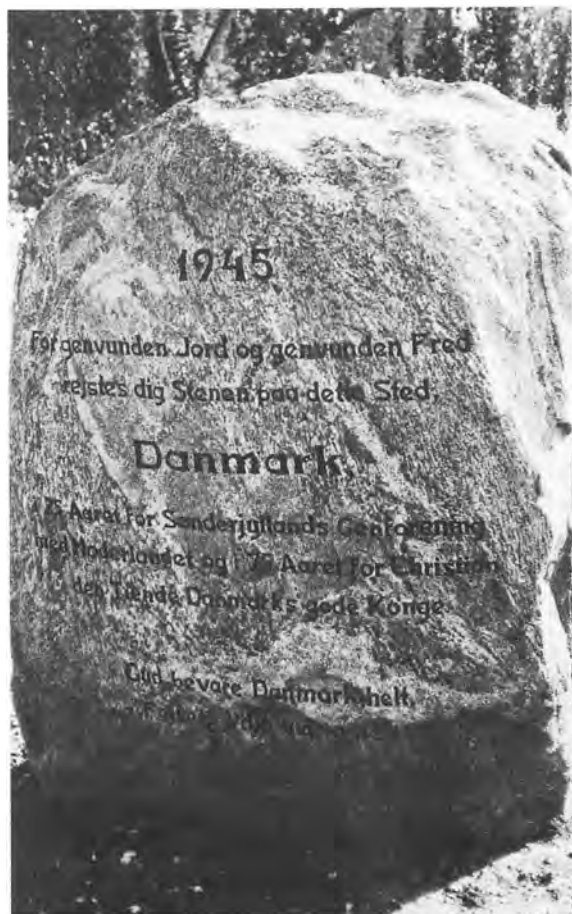
Overkonstabel
Knud Basse Jensby
blev født i Trige Skole den 20.2.1923
og meldte sig i 1942 til Uddannelse ved
Kystdefensionen. Han faldt i August 1943
ved Middelgrunden og blev
begravet på Bispebjerg
hans Fødesogns Unge lod Stenen
rejse til Minde om ham

Fællesmindesten for tre begivenheder

rejst på parkeringspladsen ved Skødstrup Kirke. Ill. nr. 118.

Det er en 130 cm høj natursten med følgende tekst indhugget:

1945
For genvunden Jord og genvunden Fred
rejstes dig Stenen paa dette Sted
DANMARK
25 Aaret for Sønderjyllands Genforening
med Moderlandet og i 75 Aaret for Christian
den Tiende Danmarks gode Konge
Gud bevare Danmark helt
Folkets Vilje aldrig delt



III. nr. 118 – Fællessten for tre historiske begivenheder.



III. nr. 119 – Mindeplade for to frihedskæmpere.



III. nr. 120 – Universitetet – mindeplade for Danmarks frihedskamp.

Mindeplade

er indmuret i Århus Socialpædagogiske Seminariums Gård, Finsensgade. Ill. nr. 119. Pladen minder eftertiden om to unge mænd, August Andersen og Villy Helmuth Møller, der satte livet til i forbindelse med krigen og besættelsen.

Andre krigsmindesmærker i Århus

Til erindring om danskere, der satte livet til under den tyske besættelse, er der over hele landet, såvel inden- som udendørs, rejst mindesmærker og opsat mindetavler. Her vises tre tavler, anbragt på ydermure på tre af byens undervisningsinstitutioner.

Universitet

Vis-à-vis indgangen til hovedbygningen på Nordre Ringgade er opsat en seks meter lang mindeplade (Ill. nr. 120) med følgende tekst:

I kampen for Danmarks Frihed mistede følgende Studenter fra Aarhus Universitet Livet under Verdenskrigen 1939 – 1945

Stud.theol. KAI ANDERSEN f. 1923
Stud.oecon GEORG GØRITS MØRK CHRISTIANSEN f. 1921
Stud.theol. HANS ZEUTHEN ENGBERG f. 1923
Stud.theol. KRISTIAN ULRIK HANSEN f. 1921
Stud.jur. HELGE BROCK IVERSEN f. 1924
Pastor EGON JOHANNESSEN f. 1918
Stud.theol. CHR. BERNHARDT KINCH f. 1906
Stud.jur. ARNE MOLDKJÆR f. 1919
Stud.mag. ERIK KRISTIAN SCHÖTLER NIELSEN f. 1917
Stud.jur. HENNING RØGE f. 1924¹⁾

Katedralskolen

På gårdvæggen til venstre er opsat en mindeplade (Ill. nr. 121) med følgende tekst:

I Danmarks Trængselsaar 1940 – 1945
faldt disse tidligere Elever
for fremmed Vold
GEORG MØRK CHRISTIANSEN 1921-1943¹⁾
CARL HAMMERICH 1888-1945
OLAF HOLMARK 1908-1945
KAJ JENSEN 1924-1945

¹⁾ Denne navnefortegnelse er af forf. suppleret med fødselsår. Endvidere er der iflg. de foreliggende trykte oversigter følgende fejl i navnene: linie 2: Mørch – linie 4: Christian – linie 6: Egon Henry – linie 7: Bernhard (uden »t«) – linie 8: Moldkjær – linie 9: Christian –



Ill. nr. 121 – Katedralskolen –
mindesmærke for
danske frihedskæmpere 1940-45.



Ill. nr. 122 – Marselisborg Gymnasium – murplade til
minde om 4 frihedskæmpere.

THORKILD LUND JENSEN 1920-1945
KARL ALGREEN MØLLER 1924-1945
SVEND PEDER MÜLLER 1924-1945
VIGGO EINAR PEDERSEN 1889-1944
KAJ SNEDKER RASMUSSEN 1908-1944
POVL STEGMANN 1888-1944
KAI VILHELM ØRUM 1884-1945

Marselisborg Gymnasium

I gården ved siden af mindepladen for rektor Gudme er opsat en plade (Ill. nr. 122) med følgende navne og tekst:

PETER de HEMMER GUDME
1897 – 1944
BØRGE SCHMIDT
1910 – 1945
ARNE MOLDKJÆR
1919 – 1944
PREBEN DALL
1919 – 1944
De døde for Danmark

Patriotmonumenter på Vestre Kirkegård 1940 – 1945

I forbindelse med besættelsestiden 1940-45 skabtes efter befrielsen i 1945 en række mindesmærker for identificerede og ikke-identificerede ofre.

På Vestre Kirkegård findes fem sådanne mindeområder:

Mindemuren

der er placeret til højre umiddelbart ved kirkegårdens hovedindkørsel fra Viborgvej, blev rejst af Århus byråd og indviet ved en højtidelighed den 21. december 1946. I muren er anbragt mindeplader over 15 mænd – i alderen 27 – 73 år – som døde i tyske koncentrationslejre. Deres jordiske rester blev aldrig fundet. Ill. nr. 123.

På kirkegårdsstien til venstre for indkørslen findes fire fællesgrave:

Patriotgraven

Stenen for foden af det høje, sorte kors bærer fem navne på århusianere, som satte livet til i koncentrationslejren Versen bei Meppen i Tyskland, nær den hollandske grænse. De jordiske rester blev hjemført for – som det fremgår af stenens tekst – at blive begravet i hjemlandets jord. Ill. nr. 124.



III. nr. 123 – Mindemur på Vestre Kirkegård.



III. nr. 124 – Patriotgrav på Vestre Kirkegård.



III. nr. 125 – Minde om havnekatastrofen i 1944.

Ofre for eksplosionskatastrofen i Århus, 4. juli 1944

På en fællesgrav finder vi navnene på 12 af 13 ofre for den store ulykke. Ill. nr. 125. Under omladning af flere hundrede tons ammunition fra skib til lægter ved 10 meter-kajen eksploderede hele ladningen. Skibet blev sammen med en jernbanevogn kastet op på taget af en énetages lagerbygning på havnen. Såvel antallet af dræbte og sårede som de materielle skader i byen var store.

Mindegrave for 11 navngivne engelske piloter

Navnlig gennem de sidste to år af den tyske besættelse af Danmark blev også Århus-området regelmæssigt overfløjet af de allieredes fly. Nedskydninger fandt sted, og på Vestre Kirkegård findes mindegrave for faldne engelske piloter. Ill. nr. 126. Nedskydningstidspunkterne varierer iflg. de engelske gravstens data mellem 1942 og begyndelsen af 1945.

Mindegravsted for to russiske krigsfanger

På den centralt placerede natursten læses:

I ofrede Livet for Folkenes Frihed
NICOLAI ASTAVJERS
SEMEN SOROKALETOW
Rejst af en Kreds af Kvinder i Aarhus 1946

På hver side af stenen (Ill. nr. 127) er rejst et hvidt monument, øverst forsynet med russisk tekst og nedenunder med følgende danske tekst:

Fra Det Sovjetiske Fædreland

Mindesten i Holme

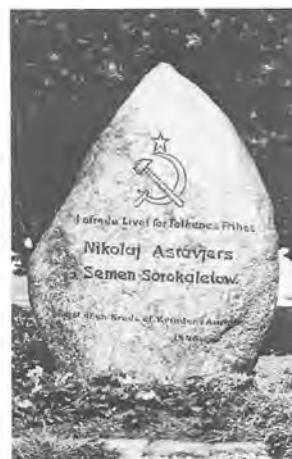
På en lille trekant, hvor Højbovej munder ud i Axel Gruhns Vej – nær Holme Kirke, placerede en kreds af borgere efter indsamling af de nødvendige midler et gravhøjliggende mindstensarrangement i anledning af Danmarks befrielse den 5. maj 1945. Ill. nr. 128.

I den overliggende sten er, som vist, indhugget et mærke med kong Christian den Tiendes initialer, »Kongemærket«, som mange danske bar under besættelsen. På hver side af mærket læses følgende tekst:

5. Maj 1945
For Freden i Danmark
jeg sættes til Minde
saa lad mig staa
mens Tiderne rinde



III. nr. 126 – Mindegrave for 11 engelske piloter (1942-1945).



III. nr. 127 – Mindegrav for to russiske krigsfanger.



III. nr. 128 – Mindesten i Holme i anledning af Danmarks befrielse 5/5 1945.

Mindesten i Tranbjerg

Kører man ad Chr. X's Vej mod Slet og drejer mellem Slet og Tranbjerg til venstre ad Ellemosevejen, finder man et par hundrede meter fremme et mindstensarrangement, bestående af en stor og to mindre granitsten. Ill. nr. 129.

Stenene er i 1945 anbragt på dette sted til minde om to unge mennesker, begge medlemmer af sabotagegruppe 8 i Århus, dræbt den 24. marts 1945 af tyske flyvere, der var nødlandet på Slet mark.

På hovedstenen læses følgende tekst:

For at et Folk skal kunne leve
må nogle kunne dø
1945
Rejst af Egnens Beboere

På de mindre sten er de to frihedskæmpers navne indhugget:

NIELS MØLGAARD MIKKELSEN (f. 1924)
HANS ZEUTHEN ENGBERG (f. 1923)

Mindesten for Karl Sejer

Næstformand ved DSB i Hasselager, Karl Sejer, Stilling, blev på vej til sin arbejdsplads om morgenen den 26. marts 1945 - kun 32 år gammel - dræbt af gestapo. Modstandsbevægelsen i Hasselager rejste i 1945 den her (Ill. nr. 130) afbillede sten til minde om den tragiske begivenhed. Oprindeligt var mindestenen opstillet ved hovedvej A 10's sydside ca. 10,4 km fra Århus.

I forbindelse med planer om en ombygning af landevejen 606 Århus-Skanderborg, afholdt vejvæsenet åstedsforretning 16. juni 1982. Karl Sejers familie var indforstået med at mindestenen og kantbegrænsningen flyttedes til en mere korrekt placering på vejens nordside lidt nærmere Hasselager. Her blev mindestenen anbragt i foråret 1983. Vedligeholdelsen har familien hidtil påtaget sig.



Ill. nr. 129 – På Ellemosevejen i Slet er rejst tre mindesten efter sabotører, myrdet af Gestapo i 1945. På hver side af den her viste hovedsten er anbragt sten med de to frihedskæmpers navne.



Ill. nr. 130 – Mindesten for Karl Sejer, Stilling.



I Ny-Solbjerg rejstes også en mindesten for begivenhederne 1940-45 (se også ill. nr. 243).

I Todbjerg rejstes på Genforeningspladsen (se også ill. nr. 246) en mindesten om landets besættelse 1940-45.

Marselisborg-Områdets historie

Det århusianske Marselisborg-Område – dets tilblivelse og udnyttelse

Marselisborg Slot er midt- og højdepunktet i det store park- og skovområde, som strækker sig langs bugten syd for Århus. Det er derfor naturligt at omtale de lokalhistoriske begivenheder, der knytter sig til selve området. Det danner jo rammen om de mindesmærker, der skal omtales i dette afsnit af bogen. III. nr. 131.

Historien starter helt tilbage i året 1896, da indenrigsminister H. P. Ingerslevs arvinger den 18. juni overdrog Marselisborg hovedgård med tilliggende til Århus kommune. Det var et stort landområde. Alene i Viby og Holme sogne ca. 600 tdr. land skovarealer og hertil en række ejendomme, som Louisenlund, Louisehøj, Frydenlund, Thors og Silistria møller – for blot at nævne enkelte af de mange tilliggende.

Væsentligt er det, at Århus ved indlemmelsen af disse store arealer fik løst hårdt tiltrængte udvidelsesproblemer mod syd, ikke mindst i rekreativ henseende.

Straks efter overtagelsen af Marselisborg-jordene i 1896 nedsatte Århus byråd et såkaldt »Marselisborg-Udvalg«, bestående af fem byrådsmedlemmer:

Overretssagfører Chr. L. Kier (formand)

Købmand Jens Christensen

Etatsråd Chr. Filtenborg

Tømremester H. Thorbrøgger

Læge P. P. Ørum.

Som udvalgssekretær:

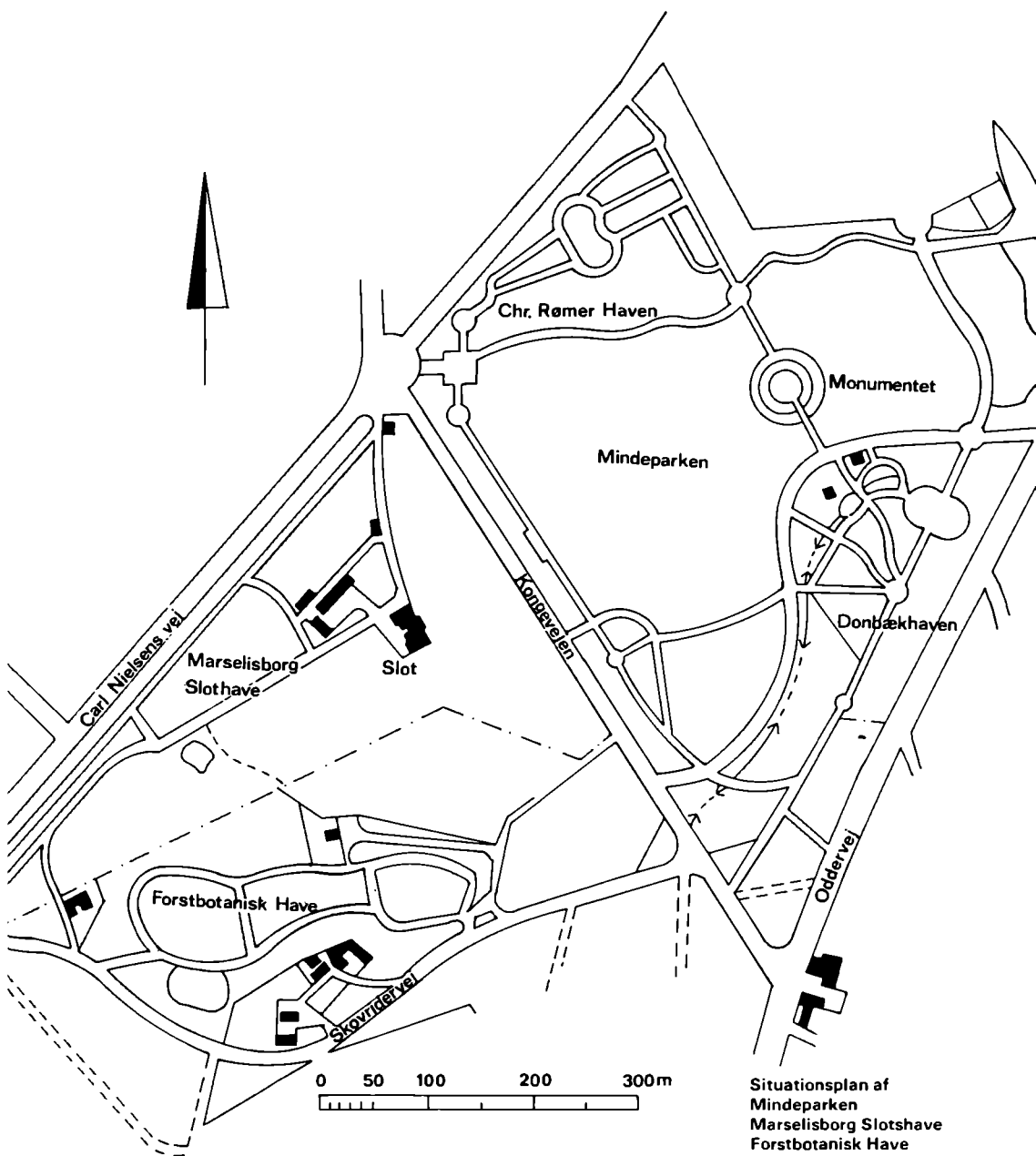
Sagfører H. V. Krag Møller

Som sagkyndige rådgivere:

Skovrider A. E. Pries (Marselisborg) samt

Skovfogederne P. Rasmussen, S. Jensen og J. Hansen

Århus var – som landets største by uden for København og på grund af byens gunstige beliggenhed – inde i en ekspansiv periode. Fremsynede og initiativrige århusborgere, støttet af et aktivt og interesseret bystyre, kombinerede store erhvervs- og havnemæssige ambitioner med visioner om at gøre Århus til et kulturelt midtpunkt for Jylland – til en universitetsby med andre højere læreanstalter, teatre, koncerthus, statsbibliotek o.a.



Situationsplan af
Mindeparken
Marselisborg Slotshave
Forstbotanisk Have
og Rømerhaven

Stadsgartnerens Kontor
1982

Marselisborg Slot

I Aarhus Stiftstidende 29. juli 1897 kunne man læse følgende notits:

»Paa fremtrædende Plads i »Berlingske Tidende« for i Aftes læses følgende:
Efter hvad vi have erfaret har Hs. Maj. Kongen nu meddelt Samtykke til, at der dannes en Komitee med det Formaal at søge tilvejebragt en Sommerbolig i Jylland for Hs. Kgl. Højhed Prins Christian.
En Indbydelse til at yde Bidrag i dette Øjemed kan saaledes forventes snarest at vilde foreligge«.

Århusbladet slutter med at fremhæve, at den københavnske omtale i realiteten er en udløber af en større artikel, som Aarhus Stiftstidende havde bragt den 31. december 1896.

Her skal kun refereres enkelte passager i artiklen, som tager sit udgangspunkt i »de tilstundende moderne Tider og Befolkningens Ønske om at se Kongen og Kongehusets Medlemmer færdes hyppigt ude i Landet«. Aarhus Stiftstidende fortsætter:

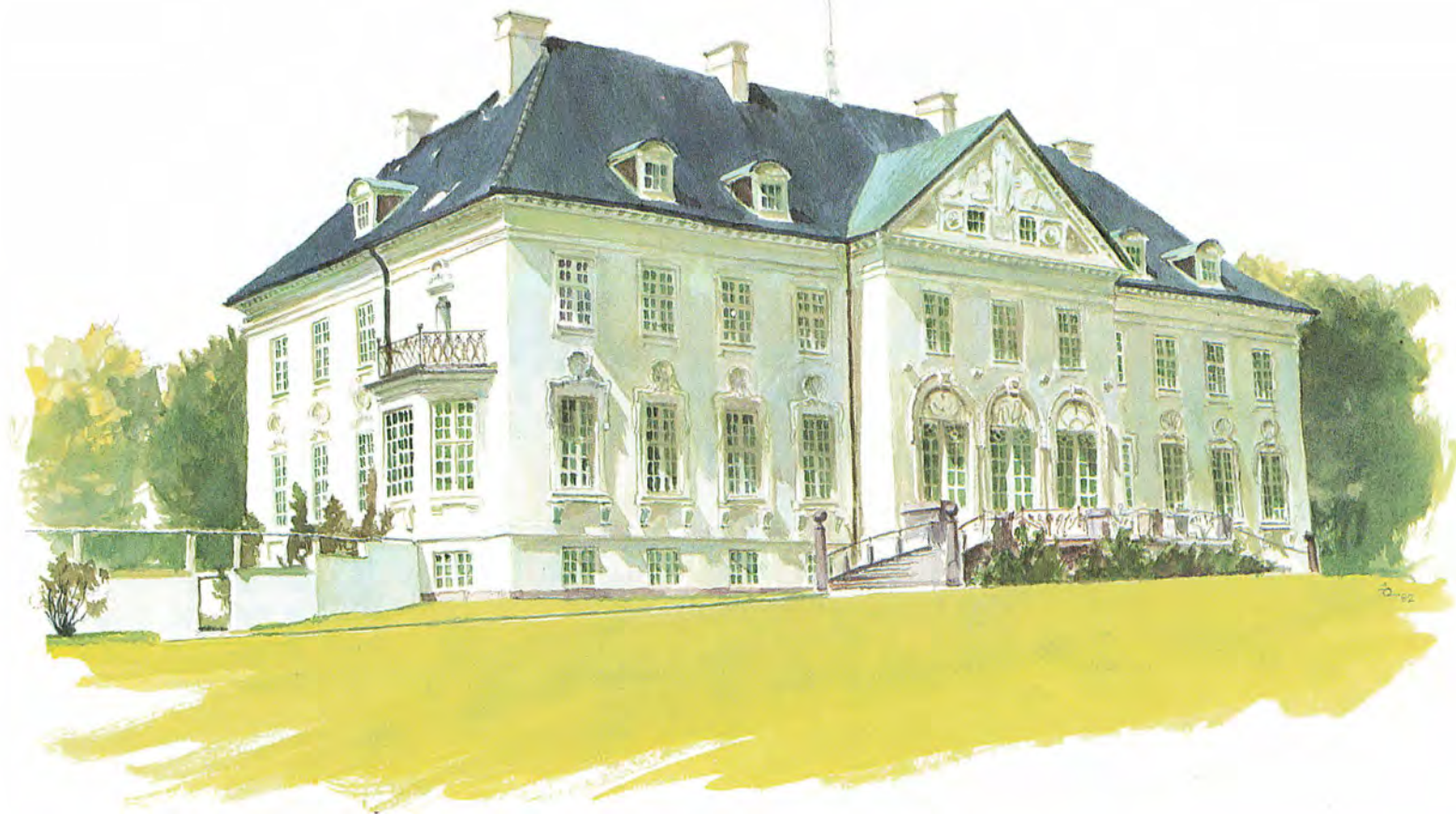
»Residensens Beliggenhed i eller ved København bevirker ganske naturligt, at Kongen kun sjældent og paa ganske korte Besøg har kunnet komme ud til Folket i Provinsen, og de Baand, ved hvilke Kronprinsen er knyttet til Regeringen, forhindrer ogsaa ham i for længere Tid at tage Ophold uden for Hovedstaden.

I de sidste par Aar har derimod Jylland haft den Glæde at huse Kronprins Frederiks ældste Søn for længere Tid ad Gangen. Han var først i flere Maaneder knyttet til Garnisonen i Randers, opholdt sig derefter i en lang Periode i Aarhus og har nu atter i Efteraaret ved de store Manøvrer gjort Tjeneste herovre i Egnen omkring Horsens og Skanderborg. Overalt hvor den unge Prins har færdedes, har han ved sin personlige Elskværdighed og sine øvrige vindinge Egenskaber skabt sig en saadan Popularitet, at han almindeligvis og i daglig Tale betegnes som »den jydsk Prins«.

Denne Popularitet har ganske naturligt affødt Ønsket om at knytte Prins Christian – Landets vordende Konge – endnu nærmere til Jylland og paa en saadan Maade, at Befolkningen her jævnligt kunde have ham i sin Midte. Baade Prinsen og Befolkningen vilde utvivlsomt faa Glæde heraf.

Det er som Tolk for disse Ønsker, at vi fremsætter den Tanke, at *Jyderne burde skænke »den jydsk Prins« en Bolig herovre, et Sommerslot i en smuk Egn*, hvor han kunde have Fornøjelse af at tilbringe i det mindste nogle Sommermaaneder, og hvorfra hans Udflugter vilde bringe ham i personlig Forbindelse med den jydsk Befolkning«.

Marselisborg Slot, efter akvarel udført af å. wedel storm. 1982.



137

Bladet slutter sin artikel således:

»Fremtidens bedste og rette Udvikling i Danmark beror maaske ikke mindst paa, at det smukke Hengivenhedsforhold, der af Deres Majestæter er skabt mellem Kongehuset og Folket, fortsættes og styrkes i den moderne Tids Aand, og det synes os, at Virkeliggørelsen af den Tanke, vi her have fremsat, ikke vil være uden Betydning som et af Midlerne til at naa dette Maal«.

Det er forståeligt, at Århus ret hurtigt kom ind i billedet som et velegnet sted for slottets placering. Kronprins Frederik – prins Christians fader – gav sit minde til, at omtalte komité arbejdede videre med sagen, og at man iværksatte en landsindsamling til opgavens løsning. Da det med sikkerhed kunne forudses, at sommerresiden- sen skulle placeres i Århus, indsamledes en betragtelig del af bidragene herfra.

20. maj 1898 stillede byen 10 tdr. land jord til rådighed for prinsesslottet. Grunden udmatrikuleredes fra det højest beliggende areal af Marselisborg hovedgårds mark- jorder, og arkitekt, kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann fik til opgave at udar- bejde idé og tegninger. Han skabte i øvrigt gennem årene en række af Århus' monu- mentale bygningsværker. Ill. nr. 132.

Samme år (1898) besluttede Århus byråd at overlade arkitekt Hack Kampmann – i samarbejde med den københavnske stadsingeniør Charles Ambt (1847 – 1919) – at udarbejde »Forslag til Bebyggelsesplan for en Del af Marselisborg Grund«. Slotspla- nen var på det tidspunkt ikke officielt inde i billedet og derfor heller ikke omtalt i bebyggelsesplanen af 9. april 1898.

Man fornemmer ved læsningen af dette forslag til planlægning af en hel ny og stor bydel med tilbørlig hensyn til den allerede eksisterende by – og ikke mindst til frem- tiden – at det har været en vanskelig opgave for de to byplanlæggere. Mange vilkår, materielle behov og æstetiske hensyn skulle tilgodeses.

Interessant er det, at beskrivelsen omtaler »Nødvendigheden af en Ringgade i en Bue udenom Byen«.

Prins Christian godkendte i 1899 slotstegningerne med stald (garage) bygning og slotsforvalterbolig, og arkitekt Hack Kampmann og anlægsgartner L. Chr. Diederichsen betroedes henholdsvis byggeriet og parkanlæggelsen. Den indvendige og udvendige dekoration af slottet tog kunstneren K. Hansen Reistrup sig af.

Prinsesslottet – bygget i palæstil – har ved indvielsen i 1902 på grund af den højt- liggende placering og de endnu ikke anlagte omgivelser måske virket noget domine- rende. Men i dag virker slottet som en smukt indfattet perle – en attraktion blandt byens mange seværdigheder.

Slotsparken

Slotsparken fik udpræget landskabelig karakter med udstrakte grønne plæner, trægrupper og grusede stier. I forbindelse med Jægerskoven mod syd rummer par- ken en gammel bøgebeplantning, en del staude- og sommerblomstbeplantninger og solitære buske og ved slottets sydvestside en mindre krydder- og urtehave.

Under stor festivitas overdroges Marselisborg Slot den 7. juni 1902 som folkegave



1. Hack Kampmann's rosenlæge – 2. Slottets vestside med indgangsportalen – 3. Vagtbygningen – 4. Kavalérbygningen – 5. Den tilsynsførendes bolig – 6. Døbefont med krone og initialer C & A – dateret 1912/1937, placeret foran staldbygningen. Gave i anledning af Christian X.s 25 års regeringsjubilæum.

til prins Christian og prinsesse Alexandrine, fra 1912 kong Christian den Tiende og dronning Alexandrine. Efter fremførelse af den til anledningen forfattede kantate overrakte daværende stiftamtmand, kammerherre C. V. J. Dreyer det kalligraferede skøde til prinsen. Udover opregning af areal og værdi indeholder skødet bestemmelse om, at slottet tilhører den til enhver tid regerende monark. Marselisborg Slot gjorde lejlighedsvis Århus til jysk residensstad.

For at undgå, at den smukke udsigt over bugten skulle blive forstyrret af byggeri på marken ned mod stranden, foreslog prinsen – få måneder efter, at han og prinsesse Alexandrine havde overtaget slottet – Århus byråd, at han forpagtede det 30 tdr. land store areal. På et byrådsmøde den 11. juli 1902 vedtog man at imødekomme anmodningen, og der oprettedes en forpagtningskontrakt for 10 år, uopsigelig af begge parter indtil 1. april 1912. Prinsen skulle betale en årlig afgift på 40 kr. pr. td. land. Herudover opnåede prinsen forkøbsret til hele arealet. Ill. nr. 133.

Da prins Christian forpagtede jorden foran slottet fulgte ansvaret for Donbækhusene med i aftalen. Nogen indbringende forretning blev dette ikke for prinsen, da tre af de fire små lejligheder var overladt til »livsvarig vederlagsfri Brug for tre af afdøde Minister Ingerslevs Arbejdere«. Donbækken, der løber gennem Mindeparken, har givet navn til de to stråttækte idyller. Kort tid efter, at kontrakten var udløbet, blev prinsen landets konge. En ny forpagtningsaftale blev ikke drøftet, og byggeplaner på området synes stiltiende skrinlagt.

Århus byråd udsendte i 1907 trykt »Program for en offentlig Konkurrence angaaende Udarbejdelse af Planer for Vejanlæg, Bebyggelse m.v. paa Marselisborg Jorder«.

I programmets punkt 3 hed det: »Ved Planens Udarbejdelse skal der saa vidt muligt tages Hensyn til, at Udsigten fra Marselisborg Slot ikke ødelægges«.

Der indkom en halv snes forslag, hvoraf tre blev belønnet med hver 1500 kr. Alligevel forblev den store mark foran slottet »uudnyttet« helt frem til 1924. Dog kunne man hvert år her glæde sig over de bølgende kornmarker. Prins Christians forpagtningsaftale 1902-1912 og besindighed hos byens styre hindrede forhastede beslutninger, som kunne have ødelagt den løsning af Marselisborg-området, som borgere og gæster siden 1925 har kunnet glæde sig over.

Slotsparkens udstrækning

Gennem tilkøb af jord i 1913, 1915 og 1917 forøgede kong Christian den Tiende slotsparken og det bagved slottet liggende haveområde fra de oprindelige 10 tdr. land til 23 ½ td. land.

I 1913 opførte Forsvarets Bygningstjeneste Gardergården i slotsparkens sydvestlige hjørne og to år senere, i 1915, lod kongen Kavalér-bygningen, placeret diagonalt for enden af stald(garage)bygningen, opføre.

Til afløsning af det efterhånden frønnede vagthus ved indkørslen til slotsparken lod kong Frederik den Niende i 1967/68 en ny, tidsvarende vagtbygning opføre, og man kan sige, at der samtidig fandt et kongeligt vagtskifte sted, idet kongen i 1968 overlod Marselisborg Slot til daværende kronprinsesse Margrethe, fra 1972 dron-



ning Margrethe den Anden, der foranledigede slottet restaureret og ommøbleret. Som gave fra den kendte rosensamler, Valdemar Petersen, Løve pr. Havrebjerg, syd for Høng på Sjælland, er der i forbindelse med havens pergola-arrangement i 1974, 1975 og 1976 plantet ca. 500 gamle rosensorter, hvis oprindelse for nogles vedkommende går 2500 år tilbage.

I 1974 åbnede dronningen parken for offentligheden i de perioder af året, slottet er ubeboet, og samtidig påtog Århus Kommune sig slotsparkens vedligeholdelse.

*

Gennem landinspektør E. K. Kold, Århus, er modtaget følgende oplysninger vedr. arealerne omkring Marselisborg Slot, altså den del af Parken som er underlagt slottet.

Meddelelsen er udarbejdet 6. oktober 1980.

Århus Købstad foretog via Matrikeldirektoratet i 1943 en ex officio sammenlægning af en række gamle matrikelnumre.

Dermed opnåedes en bedre oversigt over det samlede areal, opdelt i tre hovedområder:

Matriklerne blev omnummereret i 1952

Til Matr. nr. 176 (fredskov)

Til Matr. nr. 177 (slotsområdet)

Til Matr. 178 (haven bag slottet)

	Oprindelige areal 1898 (13/12 1901)	Tilkøbt areal af Kong Chr. X
Matr. 176 13/12 1901	10.859 m ²	
23/4 1813 købt		8.404 m ²
Matr. 177 13/12 1901	44.382 m ²	
19/2 1915 købt		37.205 m ²
Matr. 178 28/9 1917 købt		29.096 m ²
	55.241 m ²	74.705 m ²

1 tønde land regnes til 5.516,23 m²

Den i sin tid betalte pris pr. tønde land androg i 1915 kr. 1.200 pr. td.
i 1917 Kr. 4.000 pr. td.

Det oprindelige areal på 55.241 m² svarer til 10 tønder land jord.
Det tilkøbte areal – eller arealer – på 74.705 m² svarer til 13½ tønde land jord.
Ialt 23½ tønde land jord.



Fontæne i Dronningens krydderhave i Marselisborg Slotspark

Fontænen er efter bestilling af dronning Margrethe udført af billedhuggeren Jens-Flemming Sørensen, samme kunstner, som har skabt skulpturgruppen på Frue Kirkeplads i Århus.

Kongehuset understregede dermed sin interesse for den modernistiske linie, der kaldes den »fantastiske realisme«, og som den revolutionære kunstnersammenslutning »Gruppe Passepartout« tegner sig for¹⁾.

Den cirkelrunde kumme – 2 m i diameter – er af lys, grå granit og fremstillet i ét stykke; i sig selv en usædvanlig præstation. Den 8½ tons tunge granitblok er brudt i et afrikansk bjerg og sendt til Studio Girorgio Angeli i Pietrasanta ved Pisa, hvorfra den færdighugget sendtes med blokvogn til Århus i foråret 1977.

Bronzeskulpturerne til anbringelse i kummen udførtes i model i kunstnerens århusianske værksted og blev støbt i København.

Jens-Flemming Sørensen kalder sin skulptur en »blanding af døbefond, brønd og fontæne« eller »et sted mellem drøm og virkelighed«.

Kummen er placeret tæt ved slottet på en græsbevokset stenbelagt plads, der på begge sider omgives af dronningens urtehave. Det er dronningens ønske, at kummen året rundt fremstår med en hvid baggrund, hvorfra følger, at der bag fontænen er plantet syrener og andre af årstidernes hvidt blomstrende træer og buske.²⁾

¹⁾ Af sammenslutningens medlemmer har Niels Strøbech portrætteret dronningen; Jørgen Boberg prins Henrik og Arje Griegst har lavet skulpturelle smykker til dronningen.

²⁾ Redaktør C.F. Garde.



Landskabsgartner L. Chr. Diederichsen

I Marselisborg Slotspark står denne mindesten for at erindre senere slægter om den mand, der i 1902 anlagde slotsparken.

Parkplantør L. Chr. Diederichsen var sønderjyde, født 30. oktober 1847. Sin første uddannelse som gartner fik han i Sønderjylland. Efter afslutningen af de sønderjyske krige drog han til Tyskland og England; senere til Amerika, hvor han i en årække var beskæftiget hos havearkitekter, der havde specialiseret sig i at anlægge rige amerikaneres parker.

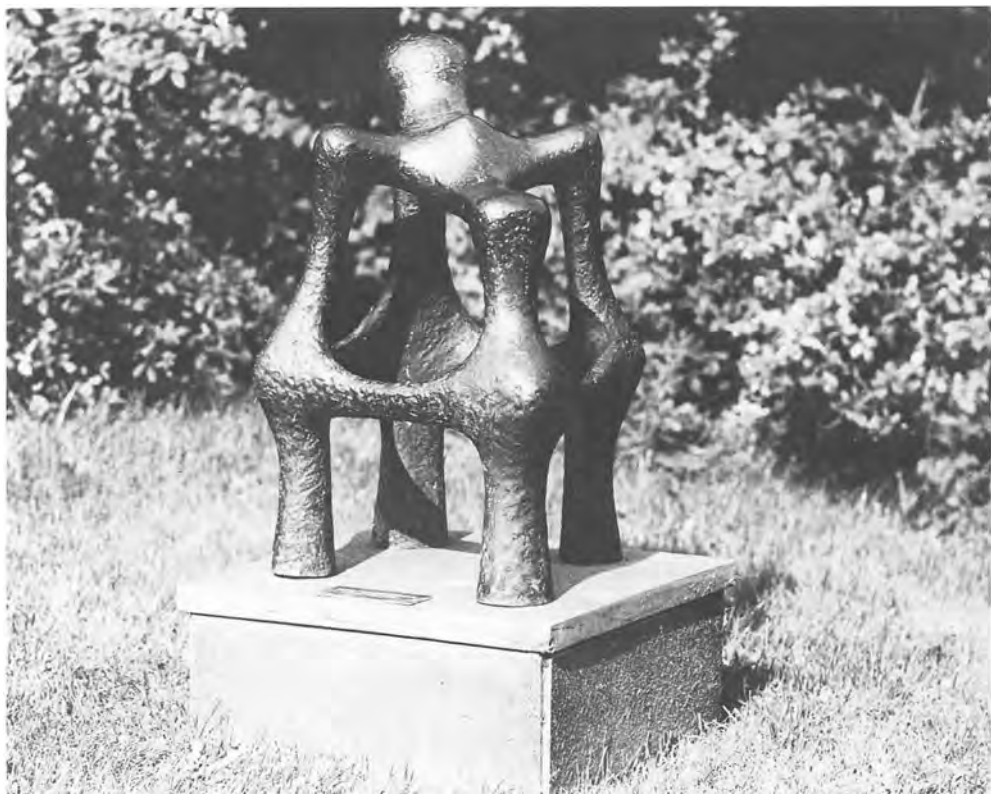
I 1876 bosatte han sig i Århus. Kunstneriske evner kombineret med kærlighed til naturen og stor dygtighed skaffede ham hurtigt indpas i byen. Forskønnelsesudvalgets formand, etatsråd A. Meyer, »opdagede« Diederichsen og fik ham sat i gang i Århus. Dengang var skatterne små, og det begrænsede bystyrets foretagsomhed. »Forskønnelsen« modtog 8-10.000 kr. om året til bestridelse af dets mange opgaver; et relativt stort beløb efter datidens målestok, men langt fra nok til at gennemføre de opgaver, byen og dens borgere havde set frem til. Ved hjælp af bidrag fra formående borgere lykkedes det imidlertid Diederichsen at gennemføre en række mønsteranlæg, herunder som nævnt Marselisborg Slotspark – både det oprindelige anlæg i 1902 og de senere udvidelser.

L. Chr. Diederichsens samarbejde med byen ophørte i 1912 – en undtagelse udgjorde dog Marselisborg Slotspark¹⁾. Diederichsen fortsatte som privat anlægsgartner, bl.a. benyttede de jyske herregårde sig af hans kunnen i forbindelse med anlæggelse af parker og haver.

Han døde den 13. maj 1923, 76 år gammel.



»Grand Couple« – opstillet på plænen i 1977. Den 2 m høje skulptur er udført af den franske kunstner Etienne-Martin.



Skulptur 1969 – placeret på plænen ved ydergangen mod syd. Udført af billedhugger Sonja Ferlov Mancoba. Opstillet i 1978.



Malteser-buen – en gave til HKH Prins Henrik fra Maltas præsident Dom Mintoff i 1977. Placeret i midtergangen mod rosenhaven.



Bygningsspir i Rosenhaven er dekorativt placeret i 1980. Det stammer fra en o. 1918 af arkitekt Johs. Bürger for Otto Mønsted i Københavns Sydhavn opført bygning. Københavns Telefon A/S købte den sneringsmodne bygning. Det ene af de nedtagne fire tårns spir står nu her som en dekorativ erindring om ældre bygningskunst.



Blomsterkummen er formentlig slotsparkens første skulpturelle prydelse og menes at stamme fra Skagen.

1920 – 1923

Første århusianske forsøg på at rejse et monument for faldne danske i den første verdenskrig 1914-18

I tiden efter afslutningen af første verdenskrig skulle det vise sig, at det var af stor betydning, at arealet mellem Marselisborg Slot og Strandvejen var blevet sikret mod bebyggelse. Her blev det muligt i de følgende år at indrette et af byens smukkeste parkanlæg, Mindeparken. Ideen til denne mindepark har en ret kompliceret forhistorie og skyldes forskellige initiativer. Hovedtrækkene i de bestræbelser, som førte til parkens og monumentets tilblivelse, skal i det følgende søges udredet i al kort-hed¹⁾.

Man skal tilbage til 1905 for at finde et af de initiativer, der to årtier senere førte til Mindeparkens tilblivelse. Dansk-amerikaneren, Ivar Kirkegaard, redaktør af månedsbladet »Norden«, stiftede nævnte år Dansk-Amerikansk Selskab i Racine i USA. Allerede på det stiftende møde fremsatte han planen om at arrangere årlige fællesrejser for dansk-amerikanere til Danmark og i forbindelse hermed en folkefest i moderlandet på USA's nationaldag, den 4. juli. Et rejsearrangement blev forsøgt i 1908 med besøg på Krabbesholm Højskole ved Skive, men det var først i forbindelse med *Landsudstillingen i Århus i 1909*, at den dansk-amerikanske plan tog form. Initiativtageren var dr. Max Henius, der med en af DFDS's amerikabåde bragte 1128 danskfødte amerikanere på besøg i Danmark. Et stort antal af rejseselskabets deltagere deltog i en fest i Århus den 4. juli s.å. med Georg Brandes som inspirerende festtaler. Ved samme lejlighed fremsatte dr. Max Henius tanken om et fast samlingssted for dansk-amerikanere, der var på besøg i »det gamle land«, og i 1911 købte en komité til løsning af denne store opgave 130 tdr. land i Rebild Bakker i Nordjylland.

4. august 1912 under et besøg på Marselisborg Slot overrakte Max Henius et gavebrev, underskrevet i Chicago den 25. juni s.å., på arealet i Rebild Bakker til kong Christian den Tiende. Første Rebildfest, der egentlig skulle have fundet sted den 4. juli, blev – på grund af kong Frederik den Ottendes død i maj – udsat til 5. august. Overdragelsen var i øvrigt betinget af, at området »stedse skulle henligge i Naturlig stand«.

¹⁾ Ved byrådsbeslutning den 25. januar 1912 vedtoges et forslag om at ansætte en stadsgartner med henblik på at institutionalisere opgaverne omkring vejplantninger, tilsynet med og projektering af rekreative områder.

Den første stadsgartner, havearkitekt Emil Böttiger, ansattes i embedet i 1912, men afløses i 1916 af den unge norskfødte havebrugskandidat, L. Sandberg. I 1961 tiltrådte den nuværende stadsgartner, cand. hort. A. Kamronn.

I 1920 opstod tanken om rejsning af et mindesmærke i Danmark over landsmænd, der uforfærdet og offervilligt havde kæmpet for de allierede magters sag; nogle formentlig drevet dertil af eventyrlyst, andre fordi de følte, at en sejr for vestmagterne ville tjene Danmarks sag ved at muliggøre en genforening med Sønderjylland, således som tilfældet blev.

Dyrlæge K. Nielsen-Sorring, Åbyhøj, som 16. april 1919 fra det amerikanske krigsministerium havde erfaret, at hans eneste søn få dage før krigshandlingernes slutning var faldet i Nordfrankrig, tog initiativet til stiftelsen af Komiteen for rejsning af et Mindesmærke for de i Verdenskrigen faldne danske. »Forældrekomiteen«, som den ofte omtales, forestillede sig Rebild Bakker som »en passende og betagende Plads for et saa alvorsfuldt Monument«.

Besjælet af Rebild-ideen, formåede »Forældrekomiteen« den århusianske billedhugger Elias Ølsgaard til at lave udkast til en gigantisk 20-25 m høj granitobelisk – et monument, hvis udformning komiteens medlemmer anså for »træffende symboliserende de Tanker, som Monumentet skulde være Udtryk for«. Det 6 alen høje fodstykke bar i udkastet allegoriske figurer, og på obeliskens forside vajede Dannebrog på halv stang. Rundt forsiddens øverste fremspring havde kunstneren anbragt den amerikanske ørn med stjernebanneret, Englands løve og Frankrigs hane samt Danmarks og Slesvigs sammenbundne våbenskjolde. Ill. nr. 134.

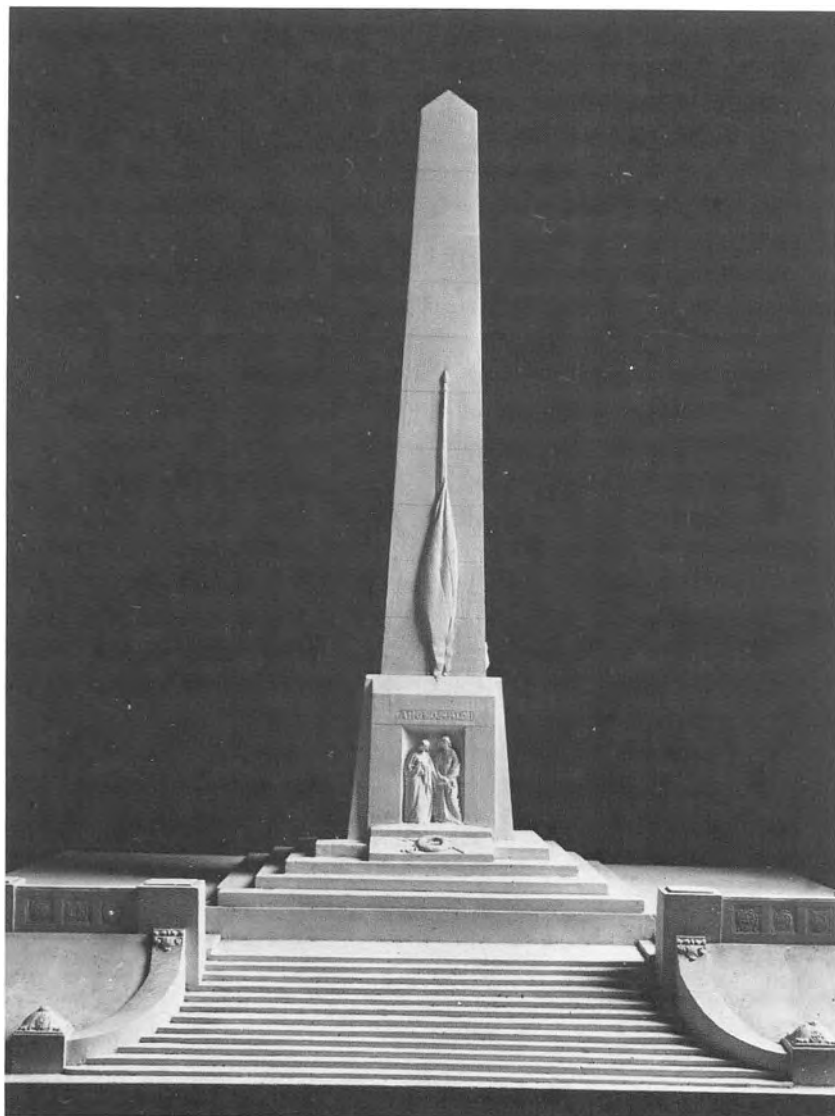
Den 4. juli 1920 indledte komiteen forhandlinger med Rebildparkens formand, dr. Max Henius, om mulighederne for at få mindesmærket rejst i Rebild Bakker; for så vidt en velmotiveret placering af monumentet al den stund, at det talmæssigt største kontingent af danske frivillige netop havde deltaget i amerikanske hærgrupper. Max Henius var personligt sympatisk indstillet over for tanken, men den 25. april 1921 modtog komiteen fra Fredningsnævnet for Aalborg amt den nedslående meddelelse, at anbringelse af obeliskens eller eventuelle alternative løsninger trods det smukke formål var uforenelig med kravene om at bevare Rebild-bakkernes særegne karakter som uberørt jysk hedelandskab.

Hertil kom, at pengeindsamlingen i ind- og udland til opgavens løsning var slået fejl, formentlig på grund af efterkrigstidens barske økonomiske vilkår. Genoptagne forhandlinger med Fredningsnævnet i Aalborg endte negativt.

Efter en forudgående forhandling med »Udvalget for Byens Udvidelse og Bebyggelse« rettede komiteen henvendelse til Århus byråd den 2. juni 1921 og anmodede om et areal til obeliskens anbringelse i den sydlige ende af den gamle Søndre Kirkegård, den nuværende rådhuspark, hvor der var planlagt at indrette en mindelund i forbindelse med kirkegårdens nedlæggelse. Byrådet resolverede, at såfremt de faldnes slægtninge ønskede at få monumentet rejst i Århus, stillede man gerne areal til rådighed.

I september 1923 modtog formanden, dyrlæge Nielsen-Sorring, imidlertid skriftlig meddelelse fra billedhuggeren Elias Ølsgaard og daværende stadsarkitekt Frederik Draiby om, at »Omkostningerne i Forbindelse med Monumentets Opførelse ville andrage ca. 130.000 Kroner« – et meget stort beløb i 1923. Hermed synes da også »Forældrekomiteen«s monument-muligheder udtømte. Trods stort besvær var der kun indsamlet ca. 15.000 kr.

Den 25. september 1923 holdt komiteen sit sidste møde. Protokollen afsluttes la-



III. nr. 134 – Elias Ølsgaards udkast til mindesmærke-obelisken 1914-18
(Århus lokalhistoriske Samling).

konisk med oplysning om, at »Komiteen for den oprindelige Monumentsopgave betragtede sig som opløst«, dog ønskede man at honorere billedhugger Elias Ølsgaard for udført arbejde i forbindelse med projektet, og dette ønske opfyldtes, da kunstneren nogle måneder senere gav saldokvittering for et honorar på 4000 kr.

Derefter bemyndigedes dyrlæge K. Nielsen-Sorring og borgmester Jakob Jensen til at overføre restformuen på ca. 10.000 kr. fra »Komiteen for Rejsning af et Mindesmærke for de i Verdenskrigen faldne Danske« til »Bestyrelsen for Marselisborg Mindepark«, som ved udgangen af oktober måned 1924 havde afløst »Komiteen for Anlæg af Mindeparken ved Aarhus«.

Marselisborg Mindeparks tilblivelse

I slutningen af 1923 forelagde århusarkitekten Christian Frühstück-Nielsen konsul M. P. Drescher i Århus en blyantskitse til en »Mindepark i Aarhus for Danske i Udlandet«. Man kan ikke frigøre sig for det indtryk, at arkitektens idé var tænkt som en pendant til den dansk-amerikanske festplads i Rebild Bakker. Konsul Drescher blev interesseret i projektet. Han havde haft kontakt med »Forældrekomiteen« i dennes sidste fase og må i arkitektens forslag have øjnet en chance for at kombinere Frühstück-Nielsens »Gæstepark for Danske i Udlandet« med K. Nielsen-Sorrings plan om »Rejsning af et Monument for faldne Danske i Verdenskrigen 1914-18«.

Kendskabet til begivenhederne omkring »Forældrekomiteen«s opløsning i september 1923 havde givet konsul Drescher et indtryk af de vanskeligheder, indsamling af penge til vældædige formål led under på daværende tidspunkt. Derfor foreslog han arkitekten, at man i stedet for »indsamling på bredt grundlag« søgte økonomisk støtte fra en kreds af formående mænd. Det var dårlige tider, men konsul Drescher lovede alligevel at overveje, om han havde mulighed for at skabe de fornødne kontakter.

Han forsøgte en henvendelse til formanden for Dansk Samvirke i København, professor, dr.phil. C. H. Ostenfeld, og redaktøren for foreningens medlemsblad, Danmarksposten, sekretær A. Kamp, for at undersøge interesse og muligheder. Under denne sondering fik konsul Drescher bl.a. oplyst, at dansk-amerikanerne netop var i gang med at realisere en idé om rejsning af en mindehøj i Søndermarken i København til erindring om »de Danske der drog ud og aldrig kom hjem«. Dansk Samvirke's opgave var – og er fremdeles – at være bindeled mellem *alle danske*; ikke blot dansk-amerikanere, som efter årelangt udlandsophold »har fået hjertet delt mellem Danmark og landet derude«.

Konsul Drescher drøftede herefter ideen med direktøren for Otto Mønstedts Århus-fabrik, Chr. Rømer, som omgående rettede henvendelse til »Udvalget for Byens Udvidelse og Bebyggelse«. På et møde i Århus byråd den 2. maj 1924 behandlede en indstilling fra nævnte udvalg om afgivelse af et areal til parkanlæg på Marselisborg Mark. Indstillingen var bilagt forslag fra stadsgartneren til udformning af det påtænkte parkanlæg. Sagen blev på byrådsmødet omhyggeligt forelagt – og varmt anbefalet – af byrådsmedlem, fabrikant J. Chr. Møller. Forhandlingsresultatet

blev, at man ville stille det 30 tdr. land store markareal mellem slottet og stranden til rådighed for en mindepark *på vilkår*, at komiteen til anlæggelsen af parken skaffede de nødvendige 120.000 kr.

Komiteen stiftes

Det foranledigede direktør Chr. Rømer til den 31. maj 1924 at indbyde 17 fremtrædende århusborgere til møde på Hotel Royal for stiftelse af Komiteen for Anlæg af Mindeparken i Aarhus. Blandt deltagerne i mødet var dyrlæge K. Nielsen-Sorring og arkitekt Chr. Frühstück-Nielsen. Efter at Chr. Rømer havde gjort detaljeret rede for motivet til mødet, blev der enighed i forsamlingen om, at man skulle forsøge at tegne det store garantibeløb blandt byens borgere. Direktør C. Andersen, Aarhuus Privatbank, påtog sig hvervet som komiteens kasserer.

I begyndelsen af juni s.å. nedsatte komiteen et forretningsudvalg på seks medlemmer, og medio juni fik bankdirektør C. Andersen til opgave at rejse til København for dels at forhandle om støtte fra Dansk Samvirke til Marselisborg Mindepark, dels at diskutere Mindehøj-projektet i Søndermarken med dansk-amerikanerne. Forhandlingerne med dansk-amerikanerne drejede sig om mulighederne for at ændre planen om mindehøjen i Søndermarken til et monument i den planlagte Marselisborg Mindepark. Dansk-amerikanerne var ikke uinteresserede, men Søndermark-planen havde allerede været så længe undervejs, at indsamling dertil var påbegyndt og billedhugger Anders Bundgaard godt i gang med idé og model. Det foreløbige resultat af forhandlingerne i København blev, at såfremt Marselisborg park-planen blev realiseret, ville professor Ostenfeld lægge et godt ord ind for støtte til mindesmærker i parken.

Allerede i juli 1924 stiftedes en komité i København med generalkonsul Holger Adolph som formand. Århusianske komited medlemmer fik sæde i den københavnske komité og vice versa. Hermed var der skaffet garanti for 100.000 kr. til parkanlæggelse og 50.000 kr. til mindesmærker og samtidig basis for realitetsforhandlinger med Århus kommune. (Se den store komitéoversigt bag i bogen).

Den 29. september 1924 afholdt Århus byråd møde. Der forelå som pkt. 6 på dagsordenen følgende indstilling fra Udvalget for Byens Udvidelse og Bebyggelse (j.nr. 156/1924) om »Anlæg af Mindeparken«:

»I Henhold til den Udvalget i Byraadets Møde den 2. Maj d.A. givne Bemyndigelse, har man fortsat Forhandlingerne med den private Komité, angaaende Anlægget af en Mindepark paa Marselisborg Mark. Som det fremgaar af vedlagte Skrivelse fra Komiteen af 23. d.M., er der nu tilvejebragt et Beløb af 100.000 Kr. til selve Parkens Anlæg og 50.000 Kr. som Bidrag til dens Udsmykning med Mindesmærker.

Udvalget nærer herefter ikke Betænkeligheder ved at indstille til Byrådet, at det tidligere nævnte paa medfølgende Plan viste Mark-Areal mellem Marselisborg Slot og Stranden, ca. 30 Td. Land, samt et mindre Skovareal stilles til Raadighed til Anlæg af Mindeparken under Forudsætning af, at Parken an-

lægges som et Arboretum efter Planer, der udarbejdes af Stadsgartneren i Forening med en af den københavnske Komité udpeget Havearkitekt, og der opnaas Enighed om de Statutter, der vil være at oprette for Mindeparken».

Indstillingen fik en politisk set meget blandet modtagelse og behandling, men sagens overgang til 2. behandling blev dog til sidst vedtaget med 16 stemmer mod 5.

Den 10. oktober bekræftede Århus byråd markarealets frigivelse til Mindepark-formålet; 23. oktober vedtog man statutterne for parken, og 1. november gik spaden i jorden under stadsgartner Leif Sandbergs ledelse i samarbejde med den københavnske havearkitekt Birger Errboe. Parken skulle være færdig til indvielse søndag den 5. juli 1925, således at dansk-amerikanerne kunne deltage heri efter festlighederne i Rebild Bakker den 4. juli.

Den Chr. Rømer'ske Marselisborg Parkkomité nåede at holde 10 møder gennem fire måneder. Den 31. oktober 1924 afløstes den af et Repræsentantskab for Marselisborg Mindepark og en Bestyrelse. Til repræsentantskabet valgte byrådet fem medlemmer og Mindeparkkomiteen valgte fire. Man konstituerede sig med direktør Chr. Rømer som formand og bankdirektør C. Andersen som næstformand. Bestyrelsen valgte borgmester Jakob Jensen som formand og bankdirektør C. Andersen som næstformand. Som sekretær udpegedes byrådssekretær Hjalmar Aae.

På repræsentantskabets vegne udsendte direktør Chr. Rømer i maj måned 1925 et cirkulære til en række inden- og udenlandske foreninger af udenlandsdanskere. Repræsentantskabet henstillede, at man viste Mindeparkens indvielse interesse ved at anbefale medlemskredsene at møde op den 5. juli. Det hedder videre i cirkulæret:

»Deltagerne vil efter indvielsen være Aarhus Bys Gæster ved en Sammenkomst paa Stadion. Byen har tillige sørget for Indkvartering af Gæsterne«.

Indvielsen fandt sted i strålende vejr og i overværelse af tusinder af mennesker, der var samlet på en åben festplads, som var indrettet til mødeformål i parkens sydlige udkant. Parken var ligesom nu et stort, smukt, kuperet terræn med fald mod Århus-bugten, omkranset af skov i et typisk dansk landskab.

Parkens indvielse

Kong Christian den Tiende indviede parken. Indvielsesdagen den 5. juli 1925 var netop femårsdagen for stormagternes underskrift i Paris af traktaten angående overdragelse af suveræniteten over Nordslesvig til Danmark. Bankdirektør C. Andersen takkede Århus byråd for den store gave, og borgmester Jakob Jensen hyldede de mænd, der havde fået ideen til parken, idet han specielt dvælede ved Arboretet – den forstbotaniske have, som pegede mod fremtiden: Det jyske universitet. Dr. Max Henius fremhævede det betydningsfulde i, at man *for første gang fra hjemlandets side havde taget initiativ til oprettelse af et minde for danske i udlandet*. Talerrækken var lang; bl.a. talte statsminister Th. Stauning og en række repræsentanter for dansk-amerikanerne. Aftenen sluttede med et festfyrværkeri over Århus-bugten.

Iflg. § 5 i Mindeparkens statutter skal parken bl.a. benyttes til afholdelse af sam-

menkomster for Danmarks udvandrede sønner, når disse stævner til møde for at besøge deres hjemland. Desuden er det meningen, »at den fredlyste Plads anvendes til Opstilling af Mindesmærker for Danske, der i det Fremmede har gjort sig fortjent af deres Fædreland, samt for de i Verdenskrigen faldne Danske«.

Den første årsfest i Marselisborg Mindepark for danske fra udlandet afholdtes den 3. juli 1926. Bankdirektør C. Andersen talte og fremhævede bl.a. hensigten med parken. Professor Vilh. Andersen causerede, der blev sunget fædrelandssange, og som solist optrådte operasanger Johs. Fønss.

Den anden årsfest, 3. juli 1927, overværedes af ca. 4000 mennesker. Hovedtalere var undervisningsminister J. Byskov og folketingsmand A. C. Meyer.

Den tredje årsfest, 3. juli 1928, startede i parken med redaktør Ove Rode, pastor B. Nordentoft og Martin Eriksen, Ferndale, som talere. De samvirkende jyske turistforeninger havde i tilslutning hertil arrangeret en rejse gennem Jylland for deltagere i sommerens dansk-amerikanske fællesrejse. Man deltog i Rebild-festen den 4. juli.

Herefter vedtager – og protokollerer – komiteen de efterfølgende år, »at man undlader at arrangere Sommerstævner i Marselisborg Mindepark«. I begyndelsen af 30'erne aflystes tillige enkelte år Rebild-festerne på grund af den økonomiske lavkonjunktur.

Kronborg Slot i restaureret skikkelse indviedes den 30. juni 1929. En fremtrædende repræsentant for udenlandsdanske, forlængst afdøde etatsråd, dommer ved den internationale domstol i Den Haag, Didrik Nyholm, foreslog, at man fremover skulle bruge Kronborgs historiske riddersal til sommerstævner for hjemvendte og besøgende udenlandsdanske. Den 29. juni 1934 holdt man første stævne på Kronborg med efterfølgende souper på »Marienlyst Hotel«. Når man ser bort fra perioder med krig og besættelse, har Dansk Samvirke siden afholdt sine årlige stævner på Kronborg Slot.

Efter dansk-amerikanernes rejsning af et mindemonument i Søndermarken i København og virkeliggørelsen af de populære Kronborg-møder kunne det se ud, som om den oprindelige hensigt med en mindepark i Århus var overflødiggjort.

Bestyrelsen for Marselisborg Mindepark var dog ikke til sinds at opgive planen. I 1927 blev det atter fastslået, »at Parken var oprettet til Minde om Danske, der drog ud og i det Fremmede gjorde deres gamle Fædreland Ære. Først og fremmest rettes Bestræbelserne paa at rejse et smukt og ædelt Minde for de Danske, der omkom i Verdenskrigen« – en formulering, som er bibeholdt ved statutternes revidering i 1963. Bevidst eller ubevidst har man undladt at efterleve bestemmelsen om »Mindesmærker i Parken for kendte Danske i Udlandet«.

I de følgende år samledes interesse og initiativer om et mindesmærke for faldne sønderjyder i krigstjeneste for kejserriget Tyskland under verdenskrigen 1914-18.

*

Monumentet i Marselisborg Mindepark for de i Verdenskrigen 1914-18 faldne danske

Som allerede omtalt tog dyrlæge K. Nielsen-Sorring, Åbyhøj, i 1920 initiativet til »Rejsning af et Mindesmærke i Danmark til Ære for alle Danske, som var faldet i Verdenskrigen«. Planen kunne imidlertid ikke gennemføres efter den udformning, Nielsen-Sorring havde givet den, men den blev taget op igen i forbindelse med arkitekt Chr. Frühstück-Nielsens projekt om »en Mindepark for Danske i Udlandet«.

Under komité- og udvalgsarbejdet i forbindelse med anlæggelsen af Marselisborg Mindepark, prioriteredes mindesmærket for de faldne fra 1914-18 meget højt – så højt, at allerede i foråret 1925 blev den komité nedsat, som til sin tid skulle arbejde med den kunstneriske side af monumentsagen. Komiteen fik følgende sammensætning:

Holger Adolph († 1949)	Svend Rathsack († 1941)
Generalkonsul	Billedhugger
Formand for dommerkomiteen	Medlem af Kunstakademiet
Bent Holstein († 1945)	Joakim Skovgaard († 1933)
Lensgreve M.F.	Professor, figurmaler
Jakob Jensen († 1942)	fhv. direktør for Kunstakademiet
Borgmester	Birger Errboe († 1962)
Frederik Poulsen († 1950)	Havearkitekt
Dr.phil.	Vagn Jacobsen († 1931)
Inspektør ved Ny Carlsberg	Direktør, brygger
Glyptotek	C. H. Ostenfeld († 1931)
Chr. Rømer († 1932)	Professor ved Universitetet
Direktør	Dr.phil., direktør
C. Andersen († 1960)	for Botanisk Have
Bankdirektør	Anton Rosen († 1928)
Holger Jacobsen († 1960)	Arkitekt, professor
Arkitekt	fhv. direktør for Kunstakademiet
Medlem af Kunstakademiet	A. H. Winge († 1948)
Karl Madsen († 1938)	Læge
Dr.phil.	
Direktør for Statens	
Museum for Kunst	

Skitsekonkurrence

Den 18. april s.å. udsendte denne dommerkomité på 15 medlemmer en trykt indbydelse til danske kunstnere om at deltage i en offentlig skitsekonkurrence om et monument for de i verdenskrigen faldne danske. Orienterende oplyste indbydelsen, at monumentet skulle rejses i en hulning i parken i synslinien fra Marselisborg Slot ned mod kysten, under behørig hensyntagen til havekunst, arkitektur og billedhuggerkunst. Endvidere skulle monumentet »med dets Omgivelser have Stemning og Fred, og det er ønskeligt, at Skulpturarbejderne fremstiller Episoder fra Krigen og Vaabenstilstanden og da navnlig den, at Danske fra de modsatte Fronter rakte hinanden Haanden af Glæde over Kampens Ophør«.

De øvrige vilkår var specificeret i 12 paragraffer, hvoraf nævnes, at konkurrencen deltes i to afdelinger: en anonym *offentlig* skitsekonkurrence og en afsluttende *bunden* konkurrence, at de samlede omkostninger – incl. kunstnerhonorar, men excl. udgifter til plantninger – skulle holdes inden for en sum af 200.000 kr. og endelig, at tidsfristen for indsendelse af skitse og model var 10. juli 1925. 98 kunstnere, der ønskede at orientere sig om konkurrencen, afhentede beskrivelser, men 20 af dem ønskede alligevel ikke at deltage.

Der indkom 70 monumentprojekter, som i oktober 1925 udstilledes i festsalen på Charlottenborg i København. Efter grundig gennemgang og votering i komiteen afsluttedes den foreløbige konkurrence med præmiering af fem udkast med hver 1000 kr. Alle fem udkast var blevet til i samarbejde mellem en billedhugger og en arkitekt. De fem præmierede udkast var udført af:

Projekt

Nr. 4: Arkitekt Axel Ekberg og billedhugger Axel Poulsen

Nr. 8: Arkitekt Tyge Hvass og billedhugger Jean Gauguin

Nr. 18: Arkitekt, professor K. Gottlob og billedhugger R. Harboe

Nr. 37: Arkitekt Kaare Klint og billedhugger, professor E. Utzon-Frank

Nr. 62: Arkitekt G. Biilmann Petersen og billedhugger Mogens Bøggild

Præmiesummen var hentet fra de ca. 10.000 kr., som blev til rådighed efter opløsningen af dyrlæge Nielsen-Sorrings oprindelige monumentkomité.

Ifølge indbydelsesvilkårene havde motivvalget nærmest karakter af en »bunden opgave«. De 70 udkast kredsede om motiver som »Moder Danmark, der begræder sin tabte søn – og modtager sin savnede datter«. Men adskillige havde på en eller anden måde skildret kampen eller den sårede kriger, medens andre havde samlet tanken på de faldne om et alter, en urne, en obelisk, en sokkel med en evigt brændende flamme, eller en sarkofag.

Monumentet var ikke tænkt som en triumfbue eller »en ukendt soldats grav«. Man valgte Axel Poulsen og Axel Ekbergs projekt, et stort, betagende monument i den fredfyldte, lavtliggende rotunde under hvælvingen af skyer, sol og stjerner.

Den bundne konkurrence

I maj 1926 besluttede dommerkomiteen at indbyde til den afsluttende – den bundne – konkurrence. Til denne indbød man – udover de nævnte fem præmietagere – følgende kunstnere, der også var repræsenteret i skitsekonkurrencen:

Projekt

Nr. 5: Billedhugger N. Hansen-Jacobsen

Nr. 6: Arkitekt Helge Holm og billedhugger Jens Lund

Nr. 21: Billedhuggerinde Anne Marie Carl-Nielsen

Nr. 57: Arkitekt Sven Risom og billedhuggerne Viggo Jarl og Johs. Kragh

Nr. 58: Arkitekt Valdemar Voeler og billedhugger Jørgen Gudmønsen-Holmgreen

Præmiesummen var på 6000 kr., fordelt på en første, anden og tredje præmie på hhv. 3000, 2000 og 1000 kr.

Af betingelserne for at deltage i den bundne konkurrence kan kort anføres, at udgravningen som en ufravigelig betingelse skulle bibeholdes, at monumentet anbringes inden for eller i periferien af udgravningen, at monumentets højde og højden af de om monumentpladsen eventuelt projekterede beplantninger ikke måtte være over 6 m fra udgravningens bund, at der rundt om udgravningen skulle rejses en

støttemur omgivet af en høj hæk af avnbøg, elm, nauer el.lign. – i stedet for de i det første program anførte lindetræer – at hovedindgangen til monumentpladsen blev ad gangstien fra Strandvejen, at udgravningens bund befæstedes med et fast og solidt materiale – idet man ikke ønskede nogen græsbelægning af fladen – samt at »Monumentet ved sin hele Karakter henleder Tanken paa de i Verdenskrigen faldne Danske og dansksindede paa en saadan Maade, at man finder det naturligt at henlægge Kranse paa Stedet«.

Ved den bundne konkurrence om monumentet besluttede dommerkomiteen i juli 1926 med 9 stemmer af de 15 mulige at indstille billedhugger Axel Poulsen og arkitekt Axel Ekbergs projekt til udførelse – den løsning af opgaven, vi kender i dag.

De præmierede tre projekter blev overført til Aarhus Haandværkerforenings lokaler. Her behandlede Mindeparkens repræsentantskab den 7. maj 1927 dommerkomiteens indstilling:

1. præmie: Billedhugger Axel Poulsen og arkitekt Axel Ekberg
2. præmie: Professor E. Utzon-Frank og arkitekt Kaare Klint
3. præmie: Billedhugger R. Harboe og arkitekt K. Gottlob

Efter bestemmelserne for konkurrencen kunne Poulsen/Ekberg-projektet imidlertid ikke tildeles førstepræmien, da betingelsen herfor var, at det valgte forslag i hvert fald skulle have opnået stemme fra én af de indsigtfulde kunstkere i komiteen. Poulsen og Ekbergs projekt opnåede ikke en sådan stemme. Afgørelsen skulle derfor forelægges for og træffes af Marselisborg Mindeparks Komité. Denne havde næsten samme personsammensætning som dommerkomiteen. Det kan måske derfor ikke undre, at Poulsen og Ekbergs forslag gik af med sejren. Denne afgørelse fremkaldte imidlertid et sagsanlæg fra to af de forbigåede kunstnere. Vanskeligheder hobede sig op, og der var stunder, hvor det så håbløst ud. Men heldigvis blev vanskelighederne overvundet. Såvel ved Landsretten i 1927 som ved Højesteret den 21. juni 1928 fik komiteen medhold i sin afgørelse. Dermed var vejen åben for at betro Poulsen og Ekberg den store opgave. Det skete på et repræsentantskabsmøde den 15. august 1928.

Billedhugger Axel Poulsen nåede næsten at specialisere sig i »nationale monumenter«. Først konkurrerede han sig til kæmpemonumentet for Sønderjyllands genforening med moderlandet 1920, placeret ved indgangen til Fælledparken fra Trianglen i København. Derefter fulgte det ovenfor omtalte monument for 1914-18 i Marselisborg Mindepark og i 1947 fik han overdraget udførelsen af det betagende monument i Mindelunden i Ryvangen.

Billedhugger Axel Poulsen havde valgt en naturalistisk skildring af krigens forløb og var gået i en stor bue udenom »følelsernes symbolik«. Hans relieffer skildrer – fra venstre til højre – fire stadier i handlingsforløbet. I det første Udmarchen ser vi sønnerne af den samme moder drage bort til hver sin side (allierede/tyske). I det andet Krigen, hvor sønnerne kæmper mod hinanden. I det tredje Freden, da brødrene og den gamle moder atter kan komme hinanden i møde, og i det fjerde Hjemkomsten – og så er vi tilbage ved udgangspunktet: Moderen, der tager imod sin døde søn og sørger over ham.

En idé om at prente de faldnes navne på pergamentruller og opbevare dem i en sarkofag forlod man. I stedet vedtoges det at indhugge navnene i euvillekalkstensmuren, i alt 4140 navne med data, ordnet alfabetisk, ca. 170.000 bogstaver, kors og tegn – vistnok verdensrekord i »indskriftion i kalksten eller marmor«.

På grund af en vis forbindelse mellem det franske Euville-stenbrud og slagmarken ved Verdun valgte man euvillekalksten til reliefferne. Kalksten har den store fordel, at den bliver hård, medens sandsten forvitrer; granit anså man for uegnet til formålet.

Det fortælles, at de store sten ankom pr. jernbane fra Verdun til Padborg den 3. januar 1933. Danske våbenbrødre og stationsforstanderen i Padborg havde i den anledning arrangeret en højtidelighed. Der blev talt og sunget, og den franske jernbanevogn med de store sten blev smykket til rejsen op gennem Jylland med følgende tekst:

Tavse Stene, I, som Slægtens Ungdom saa,
da den blødende paa Valen laa,
I skal vidne nu med mejslet Stemme:
Sønner, vi jer aldrig, aldrig glemme.

Den førnævnte dommerkomité var klar over, at der skulle skaffes mange penge til planens virkeliggørelse, realistisk vurderet omkring enkvart million kroner; i 1925 et meget stort beløb.

Allerede december 1925 var Komiteen for landsindsamlingen til et Monument i Marselisborg Mindepark for de i Verdenskrigen faldne Danske blevet stiftet. Stifterne var dels kendinge fra mindeparkudvalgene, dels nyvalgte med den fornødne ekspertise – og med kontakter.

Samtidig nedsatte man af komiteens medlemmer et forretningsudvalg, bestående af:

Generalkonsul Holger Adolph (formand)
Bankdirektør C. Andersen (viceformand)
Brygger Vagn Jacobsen (kasserer)
Kontorchef, senere direktør, A. Ch. Luow (sekretær)

Indsamlingskomiteen

Indsamlingskomiteen kom til at tegne Monumentsagen, ganske som Repræsentantskabet for Marselisborg Mindepark og dets forskellige underkomiteer og udvalg havde virket for parkens anlæggelse. (Se oversigten bag i bogen).

Komiteen blev i de følgende år udvidet resp. suppleret ved frafald, og i 1927 valgtes fhv. konsejlspræsident J. C. Christensen (1856-1930) til komiteens præsident.

Man gik i gang med den store opgave i forventning om, at monumentet skulle kunne afsløres i 1927-28, men man forregnede sig – som allerede antydte. Ingen havde vel forestillet sig, at der skulle hengå omtrent 10 år fra parkens indvielse til monumentets aflevering og indvielse.

I 1928 skrev J. C. Christensen det smukke digt, som er indhugget under billedhugger Thomas Hansens krans på inskriptionstavlen på monumentet. I. C. Christensen oplevede desværre ikke at se digtet indhugget, idet han i december 1930 afgik ved døden. Digtet har følgende ordlyd:

1914 – 1918

Danmark vor Moder	Danmark vor Moder
løfter sit Øje ser over Lande	Tiderne skifte
Sønnernes Færd	Freden vil læge
Krigstid og Voldstid	Sorger og Saar
Hjerterne grue	savnede Sønners Navne
Broder mod Broder	vi tegne
drager sit Sværd	Mindet vil leve tusinde Aar

Efter J. C. Christensens død valgtes i 1931 lensgreve, amtmand Otto Didrik Schack, Schackenborg, Møgeltønder, til præsident. Takket være hans indgående kendskab til sønderjyske forhold blev han komiteen og dens arbejde en god præsident.

Arbejdet med fremskaffelsen af navne på de faldne skred kun langsomt frem og sinkedes bl.a. af, at det i adskillige tilfælde var vanskeligt at sikre sig, at stednavne var stavet korrekt.

Pengene blev skaffet til veje dels gennem fonde og personlige bidrag, dels gennem en landsdækkende hus- og gadeindsamling, som fandt sted den 25. juni 1930, dygtigt organiseret af over 900 lokalkomiteer fordelt over hele landet.

Som forløber for denne landsindsamling havde komiteen den 7. maj 1929 udsendt en trykt opfordring til »det danske Folk« om »i Fællesskab at støtte Bestræbelserne for at rejse et Mindesmærke i Marselisborg Mindepark i Aarhus som Vidnesbyrd om vort Folks Taknemmelighed og til Hæder og Ære for dem, som ofrede deres Liv og Blod i den haarde Strid«. Videre hed det i opfordringen, »at Fattige som Rige, alle bør yde Bidrag. Her er ikke tale om Partier eller om, hvad der til daglig kan sætte Skel imellem os«. Bidrag skulle sendes til komiteens hovedkasserer, brygger Vagn Jacobsen, og navne og data på de faldne skulle de efterladte sende til komiteens hovedkontor i København. Sidste frist for indsendelse af navnemateriale til monumentet var 11. november 1931. Denne frist blev overholdt fra komiteens side.

Arbejdet med at fremskaffe de mere end 4000 navne og ønsket om at indhugge samtlige navne på faldne danske blev en langt større og mere krævende opgave end forudset og nødvendiggjorde derfor yderligere pengemidler. Det på landsindsamlingsdagen indkomne beløb blev ved stor offervilje af bl.a. Århus byråd, Carlsbergfondet, Chr. Rømer og hans bo samt en lang række andre private bidragydere, suppleret i et sådant omfang, at de nødvendige midler skaffedes til veje.

I årene mellem 1925 og 1934 lykkedes det at indsamle 211.000 kr. Med rentetilskrivning på 25.000 kr. disponerede komiteen over i alt 236.000 kr. Monumentets opførelse kostede 214.000 kr. 19.000 medgik til betaling af omkostninger i forbindelse med hus- og gadeindsamlingen den 25. juni 1930, og tilbage blev et beskedent overskud på 3600 kr., som udbetaltes som tilskud til arrangementet i forbindelse med monumentets indvielse.

De store håndværksmæssige opgaver var for betonmurens vedkommende betroet Hansen & Krøyer i Århus, stenhuggerarbejdet, opsætning af relieffer, navneplader o.a. påtog Møller & Hanberg, København, sig, og stenhuggermester Chr. Christensen i Århus nedlagde de mange ølandsfliser.

Mindesmærket indvies

Afsløringen af mindesmærket, der som nævnt fandt sted den 1. juli 1934, blev over hele landet omtalt som en smuk og gribende højtidelighed. Mere end 50.000 mennesker fra alle egne af Danmark med kongefamilien og 6000 sønderjyder i spidsen hyldede mindet om de faldne. Et fortrinligt fungerende arrangement blev begunstiget af pragtfuldt vejr. Mellem monumentet og Donbækhusene havde man rejst en tribune; til højre herfor var opstillet 6000 siddepladser, forbeholdt sønderjyderne, og til venstre 3000 pladser til de indbudte gæster. Den store park var derudover fyldt til trængsel med mennesker, der gennem opstillede højtalere kunne påhøre talerne.

Bankdirektør C. Andersen indledte talerrækken med hjertelige velkomstord til den kongelige familie, til de mange officielle repræsentanter og til de mange gæster fra hele landet. Højtidelighedens hovedtaler var den sønderjyske amtmand, lensgreve Otto Didrik Schack, der omtalte mindesmærket som »et monument over de gode og stærke kræfter, der bor i vort folk«. Blandt talerne var naturligvis også monumentkomiteens formand, generalkonsul Holger Adolph, der meget kort, men dækkende gjorde rede for monumentets tilblivelse. Hans gribende omtale af monumentets symboler gjorde dybt indtryk, og det var sikkert tillige i erkendelse af hans store personlige indsats i sagen, at forsamlingen hyldede ham med stærkt bifald.

Minister, biskop Fr. Bruun-Rasmussen bragte »de røde valmuers hilsen«, Århus bys borgmester, H. P. Christensen, talte på byens vegne, statsminister Th. Stauning tolkede regeringens anerkendelse af det store værk, der her var skabt, og dansk-amerikanerne var repræsenteret i talerrækken ved to indlæg.

Den store forsamling af honoratiores og øvrige gæster ventede tålmodigt i den bagende sol, medens hædersgæsterne, de fremmødte sønderjyder, defilerede gennem monumentets rotunde, der i anledning af dagen var smykket med kranse og blomster. Det tog ret lang tid, idet alle blandt det store antal navne, der er indhugget i muren, hver især søgte at finde egne slægtninge. Man må erindre, at for disse mennesker var dagen i højere grad end for alle andre en højtidsdag. Her var det »gravsted«, der ikke fandtes noget andet sted, og hvor de kunne dvæle ved mindet om den slægtning – fader eller søn eller broder – som de havde mistet for en sag, som ikke var deres. Det var tydeligt, at sønderjyderne var stærkt grebet af begivenheden, og først og fremmest deres fremmøde gav indvielsen en højtidsstemning, som gjorde dagen uforglemmelig.

1. juli 1984 passerer mindesmærket 50-årsdagen for dets indvielse!

Mindesmærket 1914-18

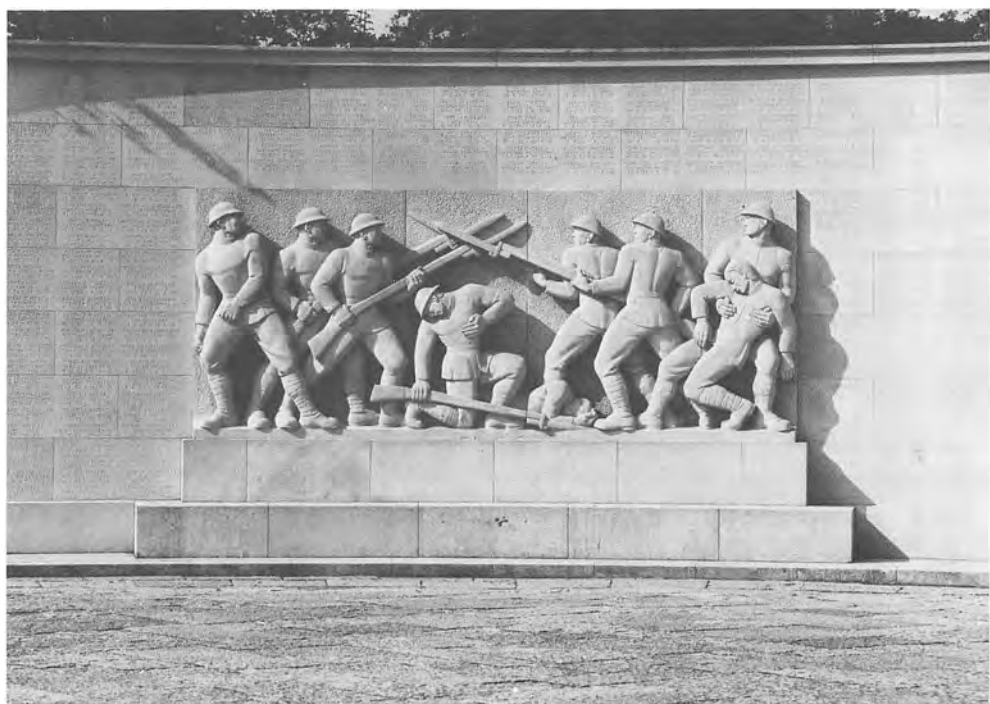


Ill. nr. 135 – Mindetavlen.

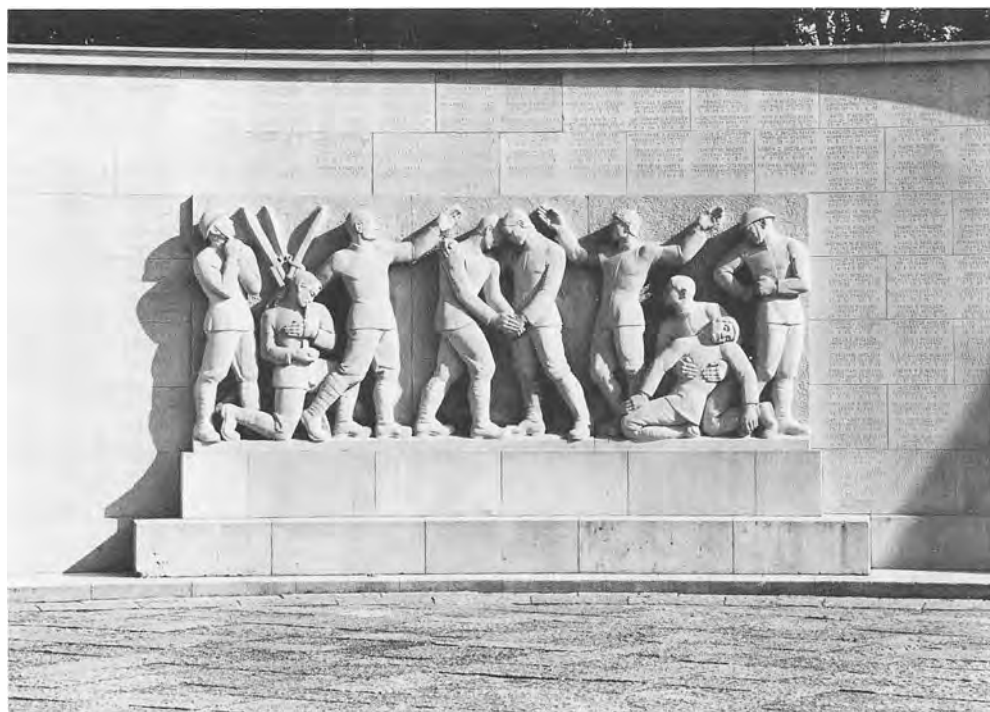




III. nr. 137 – Udmarchen.



III. nr. 138 – Krigen.



III. nr. 139 – Freden.



III. nr. 140 – Hjemkomsten.

JULIUS J SPIELER SØTTRUP MK SÅVNET 22.10.86 + 17.2.15	JENS P STYRK MØLLERUP CHAMPAGNE 24.12.94 + 5.11.15
CHRISTIAN STAATS HØRUPHAV SORTEHAVET 10.7.94 + 18.1.18	D PETER F STØHRMANN NØRDBORG NAUROY 9.4.98 + 21.4.18
CHARLES STAGE ÆRSKOBING AMERIKA 19.1.90 + 1.10.18	A PETER STØLTING EGERNSUND NESLE 20.4.82 + 27.4.18
CARL STAMMERJOHANN AABENRAA TRACY LE VAL 19.11.91 + 12.11.14	NIS SUURBALLE LUNDING BERLIN 16.11.76 + 8.11.16
JOHANN C M STAMP ULLERUP YPERN 3.6.85 + 23.1.17	CHRISTIAN SVANHOLM SØNDERBORG GR KESSEL 31.5.85 + 7.9.14

Lille udsnit af de store navneoversigter i monumentet.

Nærmere forklaring om anbringelsen af de faldnes navne på Marselisborg-monumentet

De faldnes navne er indhugget i alfabetisk orden efter efternavn i spalter fra oven og nedefter og begynder med bogstav A foroven til venstre for indgangen.

Efternavnenes begyndelsesbogstav findes som nedenfor anført:

A og B	til venstre for indgangen
C	til venstre for 1. relief
D til G	til højre for 1. relief
H	midt mellem 1. og 2. relief
I	til venstre for 2. relief
J	midt over 2. relief
K	til venstre for midttertavlen
L	til højre for midttertavlen
M	til venstre for 3. relief
N	ved højre side af 3. relief
O og P	til højre for 3. relief
Q	midt mellem 3. og 4. relief
R og S	til venstre for 4. relief
T til Ø	til højre for 4. relief

Appendix til højre for indgangen

Chr. Rømerhaven

Da Århus kommune i 1924 skænkede arealet mellem Marselisborg Slot og Strandvejen til anlæggelse af Mindeparken, blev en 3½ td land stor trekant ved Holmevej friholdt med senere udstykning til byggegrunde for øje.

I et brev af 5. juni 1925 tilbød direktør Chr. Rømer at betale 20.000 kr., mod at »Trekanten inddrages under Mindeparken«. Tilbuddet blev ikke accepteret af kommunen, der – menes det – havde forventet at få ca. 60.000 kr. for arealet.

I brev af 30. juni 1927 anmoder Chr. Rømer om at få oplyst, hvilken pris man fra kommunens side vil forlange »for at inddrage Arealet under Mindeparken«. Der har formentlig fundet forhandlinger sted i mellemtiden, for den 4. december 1929 sendte Chr. Rømer følgende skrivelse til Århus byråd:

T I L

A A R H U S B Y R A A D,

H E R.

Som det ærede Byraad bekendt ligger der imellem Mindeparken, Holmevej og de solgte og udstykkede Villagrunde en Trekant, hvis Inddragelse under Mindeparken vil forskønne Mindeparken og nyttiggøre Parkens Formaal, navnlig ved eventuelt senere Udvidelse af Arboretet.

Saafermt Aarhus Byraad giver sit Samtykke til, at den fornævnte Trekant inddrages under Mindeparken som en Del af denne, erklærer jeg mig herved villig til at stille et Beløb paa 30.000 Kr., skriver tretti Tusinde Kroner, til Disposition for Mindeparken til Anvendelse efter Repræsentantskabets nærmere Bestemmelse.

Dette mit Tilbud vedstaar jeg til den 15. December 1929.

A a r h u s, den 4 December 1929.

Med Ærbødighed

Chr. Rømer

*Udvalget underskriver til Byraadet at
modtage Direktør Rømers Tilbud.*

UDVALGET FOR BYENS UDVIDELSE
OG BEBYGGELSE, AARHUS

9. Decbr. 1929.

F. H. U.

Jakob Jensen

På et møde i byrådet 12. december 1929 (j.nr. 563) behandledes direktør Chr. Rømers tilbud, og »Forslaget tiltraadtes«.

Den påtænkte udstykning var dermed opgivet, og i januar 1930 påbegyndte stadsgartner L. Sandberg anlæggelsen af den fra Mindeparken adskilte blomsterpark, der af forståelige grunde fik navn efter Chr. Rømer.

Man opnåede den tilsigtede kontrast mellem de store græsflader i Mindeparken og det fortættede, mangefarvede blomsterflor i Rømerhaven, hvor de enkelte planters karakter træder tydeligt frem. Overalt i Rømerhavens beplantninger er der sørget for rig afveksling, og alle sjældne planter er forsynet med navneskilte.

Fra Rosenplænen falder terrænet ned mod et vandbassin, der gav anledning til placering af et stenparti, indrammet af stedsegrøn beplantning. Det 220 m² store vandbassin er i jordfladen dækket af grå betonfliser.

Ud over den værdifulde udvidelse af Mindeparken, som Rømerhaven betød, blev området udvidet to gange senere, nemlig i 1944 med et areal på 4.800 m², beliggende ved Odder Landevej og på tre sider omgivet af parken, og i 1947 med et mindre areal, beliggende over for Frederikshøj Kro. Begge udvidelser finansieredes gennem bankindestående på ældre bankbøger i parkens navn.

Marselisborg Mindepark dækker i dag et areal på 50 tdr. land.

Rømerfondet

Selv om Rømerfondet som sådant ikke direkte falder inden for denne bogs emne, vil det være naturligt at omtale fondet her, fordi en række kunstneriske udsmykninger i Århus skyldes dette fond, som formentlig også i fremtiden vil være blandt donatorerne, når kunstneriske opgaver i byen skal løses.

For år tilbage levede i Århus to ansete borgere, direktør Christian Rømer og dennes hustru, Severine Rømer, der var datter af den århusianske storkøbmand Hans Broge.

Christian Rømer var født den 6. november 1856 og døde den 19. januar 1932. Som ganske ung kom han i lære hos A/S Otto Mønsted i Århus. I 1910 blev han direktør for denne virksomhed, og han varetog sin stilling med stor dygtighed, indtil han i 1919 måtte træde tilbage på grund af svigtende helbred. Severine Rømer døde i 1933. De er begge begravet på Nordre Kirkegård i Århus.

Disse to menneskers navne er vel i særlig grad knyttet til Rømerhaven i Mindeparken, til hvis oprettelse de skænkede de fornødne midler, men derudover bestemte de i deres testamente, at der skulle oprettes to legater – eller fonde – hvoraf det ene skulle være »til Gavn eller Pryd for Aarhus By«; det er dette legat, der redegøres for her.

Den første bestyrelse for fondet bestod af overretssagfører P. Stampe, direktør Axel Kier og kasserer Olaf Scheiby, alle af Århus. Det var disse tre, der sammen med fru Rømers broder, grosserer H. C. Broge, København, gennemførte de testamentariske ønsker og fik fondets fundats kongelig konfirmeret den 5. september 1933.

Ifølge fundatsen skulle den formue, fondet ejede ved dets oprettelse, henstå urørt, indtil den ved kapitalens renteaflast var forøget til to millioner kroner. Dette blev

nået i 1964, og siden har fondet skænket betydelige beløb til løsning af opgaver i overensstemmelse med fondatsens bestemmelser.

Fondets nuværende bestyrelse udgøres af: bankdirektør Bjarne Dalsgaard (formand), direktør, civilingeniør Poul Jensen og advokat Jørn Ankær Thomsen, alle af Århus.

Direktør CHR. RØMER 6.11.1856 – 19.1.1932
og Hustru SEVERINE RØMER f. Broge 24.12.1854 – 12.5.1933
Oprettede Rømerfondet

Chr. Rømer var københavner af fødsel. I juni 1894 giftede han sig med en datter af den århusianske storkøbmand Hans Broge, der skænkede det unge par villaen i Nørre Alle nr. 34, Århus.

Efter udstået læretid hos Otto Mønsted i Århus blev Rømer i 1910 selskabets direktør og fra 1928 formand for selskabets bestyrelse. Han blev gennem årene betroet flere hverv inden for dansk erhvervsliv, bl.a. posten som bestyrelsesmedlem i Korn- og Foderstof-Kompagniet. Efter datidens målestok blev han en hovedrig mand. Ægteparret skabte to fonde; det ene har gennem årene skænket store kulturelle gaver til Århus by, det andet havde et socialt sigte, nemlig »støtte til ugifte døtre eller enker«. Efter svigerfaderen, Hans Broges, død i 1908 residerede ægteparret Rømer i den herskabelige Brabrandvilla. Fra 1916 interesserede Chr. Rømer sig også for godsbesiddelser og købte hhv. 1916 og 1918 hovedgården Løjstrup og gården Over Løjstrup i Laurbjerg sogn nær Langå. I dette landlige område holdt familien til om sommeren. I 1920'erne var Chr. Rømer medejer af to himmerlandske herregårde, Nørlund og Torstedlund, det nu eksisterende Nørlund Gods.

Godsejer Chr. Rømer og hustru døde barnløse i hhv. 1932 og 1933.

Solhesten

Motivet til skulpturen er formentlig inspireret af et nordisk arbejde fra omkring år 1000 f.Kr., kaldet Solvognen, fundet i Trundholm mose i Odsherred i 1902.

Skulpturen og den samtidig opstillede mindesten med bronzerelieffer af godsejer Chr. Rømer og hustru er udført af billedhugger Vald. Foersom Hegndal, Risskov.

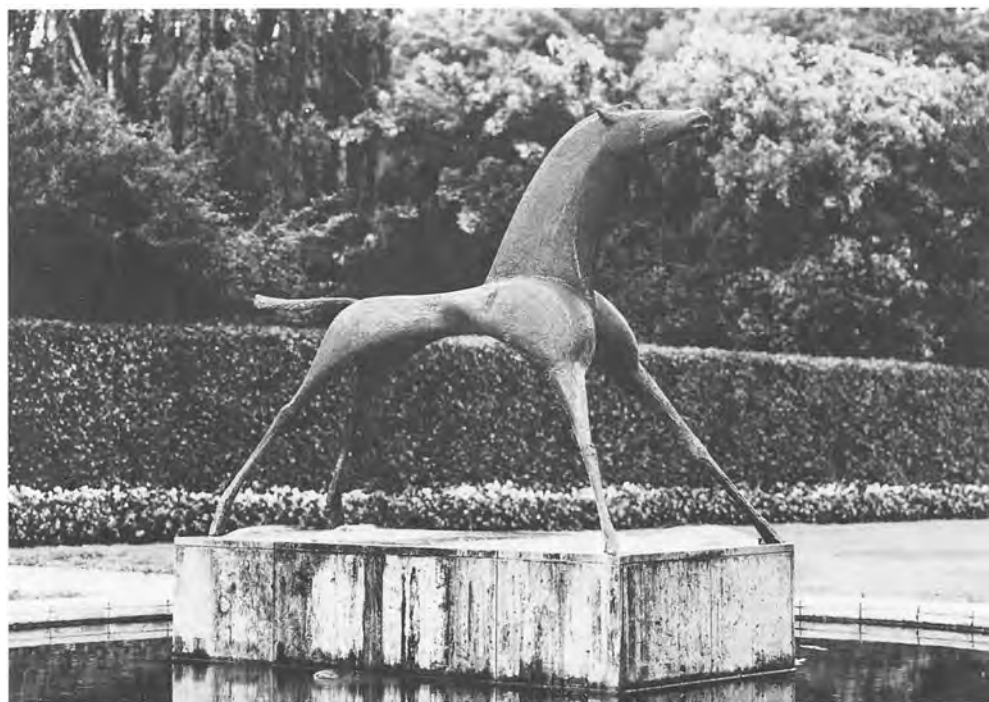
Rømerfondet rejste de to monumenter i 1970 til minde om fondets stiftere, nævnte Chr. Rømer og ægtefælle. Det nordvestlige hjørne af Mindeparken – nu Rømerhaven – danner en smuk ramme om mindesmærkerne.

Afsløringen fandt sted den 21. august 1970. Ill. nr. 141.

Hesten og reliefferne er støbt i bronze på Herning Bronzestøberi. Sokkel, bassin og mindesten er udført i Aurisina marmor kalksten, som er skåret i Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus. Placeringen er foretaget i samråd med professor, arkitekt C.F. Møller, og opbygningen er udført af muremester Anker Jakobsen, Århus.



Se omtalen af mindestenen på side 169.



Ill. nr. 141 – Solhesten.

Danaide

Denne smukke bronzefigur finder vi placeret ved den østlige kant af bassinet i Chr. Rømer Haven – det norlige hjørne af Marselisborg Mindepark. Ill. nr. 142.

Den er udført af billedhuggeren Johs. C. Bjerg 1919-23. Skulpturen findes i to eksemplarer, hvoraf det ene i 1923 blev opstillet i Grønningen i København.

Det århusianske eksemplar af skulpturen er en gave til Århus By fra direktør Axel Kier (d. 1969). Den havde i en årrække været opstillet i haven til hans villa i Skåde. På sin 75-års fødselsdag i 1955 overrakte han byens borgmester et gavebrev på skulpturen, der efter hans død skulle placeres, hvor den nu står. Axel Kier havde været medlem af repræsentantskabet for Marselisborg Mindepark.

Afsløringen fandt sted i Rømerhaven den 8. april 1970.

Historien bag skulpturen

»Danaidernes kar« er – ligesom talemåden »et sisufusarbejde« – udtryk for en håbløs, endeløs eller *bundløs* opgave.

Navnet Danaide stammer fra græsk mytologi: Kong Danaos' mange døtre – der var vist 50 – blev tvunget til at ægte lige så mange sønner af en farbroder, Aigyptos, men med undtagelse af den ene af døtrene, Hypermnestra, ombragte de andre deres tilkommende på selve bryllupsnatten. Som straf skulle Danaos' døtre, danaiderne, i dødsriget i al evighed bruge tiden til at fylde vand i et bundløst kar – påstår sagnet.

Forstbotanisk Have

I 1923 besluttede det daværende skovudvalg at udnytte et 7,5 ha – nærmest utilgængeligt – skovareal, beliggende nær Marselisborg Slotspark og Skovridergården, til forstlige formål, bl.a. til forsøg med træarter fra fremmede lande.

Det viste sig, at alle Danmarks jordbundsarter var repræsenteret på stedet, og gamle, ejendommelige træer forefandt allerede.

Tørvegravene i området erstattedes af en idyllisk, sivkranset skovsø; grusgraven blev omdannet til en stengrotte med plæne i bunden.

Overalt i haven er med stor faglig indsigt plantet ege, aske og rødæl samt mange buske og træsorter fra fjerne verdensdele, så et internationalt plantesamfund i dag vokser mellem de oprindelige bøgetræer. Omkring 1100 arter og varianter af løv- og nåletræer trives her med passende beskyttelse mod frost om vinteren.

Forskningsmæssigt og videnskabeligt er arboretet af stor betydning, og haven er en attraktion såvel for den lokale befolkning som for mange turister.

I haven er opstillet to skulpturer, »Spejdende Fugl« og »Skovnymfen med Frøen«.

Spejdende Fugl er udført af billedhuggeren Kai Nielsen. Skulpturen er erhvervet af Århus kommune på en udstilling i Odense og opstillet i haven 1963. Ill. nr. 143.

Skovnymfen med Frøen er udført af billedhuggeren Elias Ølsgaard i kunstig, grå sandsten, der er bearbejdet på en særlig måde. Den er placeret i udkanten af et mosparti i haven. Skulpturen er en gave fra en anonym århusborger; den blev afsløret den 19. juli 1941. Ill. nr. 144.



III. nr. 144 – Skovnymfen.



III. nr. 143 – Spejdende fugl.



III. nr. 142 – Danaide.

Rektor Olaf Gudme in memoriam

Det viste relief, udført af billedhuggeren Anders Andersen, er anbragt på muren ud mod Marselisborg Gymnasiums skolegård til minde om den mand, som i de forfaldne rester af Marselisgården så en chance for at virkeliggøre drømmen om start af en skole. Et lejemål hos Århus kommune af gårdens hovedbygning og have kom i stand, og den 29. april 1898 åbnedes dørene for Marselisborg Skole – fra 1939 Marselisborg Gymnasium. Ill. nr. 145.

Stifteren var pædagogen, cand.theol. Olaf Gudme. Han blev født i 1862 i den lille by Gudme, nord for Svendborg, og var 36 år gammel, da han oprettede skolen.

Marselisgården hjemsøgte tre gange af ildsvåde, i 1904, i 1906 og sidste gang under Landsudstillingen i 1909. Dermed var avlsbygningerne lagt øde, *men skolen blev skånet*.

Årene efter skolens start prægedes af byggeaktivitet og forbedring af faciliteterne, men desværre fulgte deraf uforudsete og meget alvorlige økonomiske problemer.

I 1909 blev skolen en selvejende institution under et forældreråds ledelse; i 1913 var en konkurs uafvendelig, hvorfor Århus kommune i 1916 overtog skolen, og fra den 1. juni s.å. ændrede Marselisborg Skole status til Aarhus Kommunale Gymnasium.

Denne ændring kostede den stoute Olaf Gudme stillingen som skolens rektor. Han døde som en skuffet mand i 1925 og blev begravet på Ormslev kirkegård, sydvest for Århus.

I 1948 fejrede gymnasiet 50 års-jubilæum. Ved den lejlighed udtalte skolekommissionens daværende formand, senere borgmester Bernhardt Jensen:

»Forholdet mellem jubilaren og Århus kommune kan lignedes ved et ægteskab, hvor den ene har taget den anden for pengenes skyld. Dette forhold har dog aldrig hindret skolen i at sige sin mening over for den rige ægtefælle«.

Ved samme lejlighed afsløredes relieffet for gymnasiets grundlægger samt en mindeplade for fire af skolens elever, som blev ofre for den tyske besættelse af Danmark 1940-45 – blandt disse en af rektor Gudmes sønner, Peter de Hemmer Gudme. Mindepladen omtales i bogens afsnit om krigsmindesmærker, s. 126.

Marselis-stenen

Mindestenen er – med støtte af Rømerfondet – rejst af Århus By efter forslag, fremsat af konsul Poul Harris. Ideen bag forslaget var at markere 300-årsdagen for det nederlandske slægtsnavn Marselis' topografiske registrering i Århus-området. Det skete, da Havreballegaard den 23. februar 1680 ændrede status til baroniet Marselisborg. Ill. nr. 146.

Ved forslagets gennemførelse lagde man vægt på at finde en natursten, egnet til formålet og fundet på Havreballegaards gamle jorder.

I forbindelse med Landsudstillingen i 1909 foretog byen udgravninger på arealet syd for Sct. Pauls Kirke. Disse udgravninger afdækkede en 23 tons natursten af granit. Den store sten lå i vejen og blev flyttet til »Fiskermarken«; det område, hvor bolig-



III. nr. 145 – Rektor Olaf Gudme.



III. nr. 146 – Mindesten for Constantin Marselis.

komplekset »Kildegården« nu ligger. Opførelsen af dette boligkompleks gjorde det nødvendigt på ny at flytte stenen, dog kun nogle meter mod nord. Da byen i 1977 påbegyndte udgravningerne til Marselis Boulevard-tunnelen, måtte stenen for tredje gang skifte opholdssted; denne gang til det sydlige havneareal.

Efter denne omflakkende tilværelse fandt stenen omsider sin blivende funktion som mindsten for Constantin Marselis og blev med amtets tilladelse placeret på Marselisborg Gymnasiums grund mod Birketinget.

Stenens tekst: Constantin Marselis fik 23. februar 1680 Havreballegaard ophøjet til Baroniet Marselisborg. Rejst af Århus Kommune den 23. februar 1980.

Afsløringen blev foretaget den 23. februar 1980 af borgmester Orla Hyllested i overværelse af indbudte gæster, heriblandt inden- og udenlandske medlemmer af Marselis-slægten.

Historie

Den nederlandske slægt Marselis placerede sig i 1600-tallet internationalt som tidstypiske bankiers og handelsfolk. Slægtens finanskraft skulle ved skæbnens tilskikkelse også komme danske konger, som Christian den Fjerde og Frederik den Tredje, til nytte, bl.a. gennem store leverancer til den danske hær og flåde.

De lånte penge skulle betales tilbage, men evnen hertil svarede ikke til den gode vilje. For at nedbringe den tyngende statsgæld tvang man statskreditorerne til at overtage en masse krigshærget jordegods. Gabriel Marselis den Yngre i Amsterdam fik således i 1661 skøde på bl.a. Havreballegaard, der lå netop dér, hvor Marselisborg Gymnasium nu er beliggende.

Hans yngste søn, Constantin Marslis, der på det tidspunkt tjente som kammerjunker på Københavns Slot, arvede Havreballegaard og andre gårde i området syd for Århus.

Den 23. februar 1680 blev Constantin Marselis baroniseret af Kong Christian den Femte og Havreballegaard ophøjet til baroniet Marselisborg.

Kilde: Poul Harris: Blade af Marselis-slægtens historie (1980).

Mindesten for kancelliråd, godsejer Caspar Peter Rothe Ingerslev

Den store mindesten over tidligere ejer af Marselisborg gods er placeret mellem Ravnebakken og Brokbakken i Skåde skov og blev i 1866 rejst af godsets bønder. Ill. nr. 147. Man ved ikke, hvor stenen er fundet. Forbi stenen fører en skovvej, der meget a propos har fået navnet »Mindestensvej«. Stenen står meget mørkt – og ensomt – omgivet af en tæt bevoksning af høje træer. Den bærer følgende tekst:

Denne sten er aar 1866 rejst for
CASPAR PETER ROTHE INGERSLEV
til minde om hans utrættelige
virksomhed i det offentliges
tjeneste

Caspar Peter Rothe Ingerslev blev født den 2. august 1800 i Århus som søn af rådmann Hans Peter Ingerslev (1762-1830). Hans mor var født Rothe, datter af by- og herredsfoged i Skive, Caspar Peter Rothe.

C. P. R. Ingerslev blev exam.jur. 1818, og indtil 1842 fungerede han som prokurator i forskellige sammenhænge.

Han blev folketingsmand og landstingsmand, kancelliråd, justitsråd, medlem af amtsrådet og Rigsrådet, stiftsrevisor o.a.

I 1832 købte han sammen med sin svoger, generalmajor Harald Rothe, Marselisborg gård og gods, som han blev eneejer af i 1835. Her boede han til sin død i 1864.

Hans søn, minister Hans Peter Ingerslev (1831-1896), overtog Marselisborg gods efter hans død, og i 1896 afstod Hans Peter Ingerslev Marselisborg til Århus kommune.



III. nr. 147 – Godsejer C.P.R. Ingerslev.



III. nr. 148 – Det mosaiske trossamfunds kirkegård i Århus (se tekst s. 182).



Ill. nr. 149 – Milesten.



Ill. nr. 150 – Mindesten i Skødstrup.

Milesten

Omkring 1683 lod kong Christian den Femte landets hovedvej opmåle og forsyne med milepæle. Ole Rømer forestod den praktiske udførelse af arbejdet.

På Frederik den Syvendes initiativ opstilledes milesten for hver hele og halve mil på den østjydske vejstrækning¹⁾.

Den her viste sten er placeret på hjørnet af Skanderborgvej og Ørumsgade. Stenen var indtil omkring 1931 anbragt lidt længere mod syd og angav længden af strækningen ned til den gamle grænse ved Kolding, der dengang (1864-1920) var hertugdømmernes skel mod kongeriget Danmark. Ill. nr. 149.

Af vejbygningsmæssige grunde blev stenen i begyndelsen af 1930'erne nedtaget og henstillet til opbevaring i Den gamle By.

På foranledning af Foreningen for Bykultur genopstilledes milestenen i februar 1976. Opsyn med stenen varetages af Den gamle By.

Mindesten

rejst i 1944 i anledning af indvielsen af Skødstrup Centralskoles idrætsplads.

Det er en natursten, 170 cm høj og ved jorden 220 cm bred. Ill. nr. 150.

Det har været vanskeligt at indhugge en læselig tekst i den stærkt konturerede sten, men der står:

Id som i Ungdom øves
sent i Alderdom sløves
1944

¹⁾ 1 mil (lat.: Milia) = 1000 skridt = 7½ km.



Ill. nr. 151 – Mindesten for meteorit.



Ill. nr. 152 – Mor med legende barn.

Mindesten for meteorit

Erfaringen viser, at der årligt *over hele kloden* kun indsamles meteorsten fra omkring fem fald. Det er derfor en videnskabelig begivenhed, når det sker.

29. august 1878 faldt en meteorsten på ca. fire kilo ved Mern nær Præstø; vi skal herefter helt frem til 1951, før der igen registreres meteorfald på dansk jord.

Det skete i Risskov, nord for Århus, den 2. oktober 1951 kl. 18.15. Til minde om begivenheden rejstes en sten på nedfaldsstedet. Ill. nr. 151.

Meteorstenen havde vist sig som en stærkt lysende ildkugle, hvis bane blev set af tusinder af mennesker. Ole Rømer-Observatoriet i Århus modtog omkring 400 henvendelser fra øjenvidner, og en iagttager sendte ydermere et fotografi af stenens lysende spor. Observator Axel V. Nielsen rejste i de følgende dage rundt i landet og talte med iagttagerne, medens begivenheden endnu var i frisk erindring. Han målte retningerne til de udpegede begyndelses- og slutpunkter af sporet og kunne på basis af godt 20 af de sikreste iagttagelser beregne meteorets bane.

Det viste sig, at meteoret lyste op, da det befandt sig 143 km over et punkt 50 km SSØ for Warnemünde, 304 km fra endepunktet af den lysende del af banen, som sluttede i 31 km's højde over et punkt omtrent midtvejs mellem Tunø og Århus. Her sprængtes stenen åbenbart i flere stykker, og det ene gik yderligere i stykker, da det ramte jorden. Der faldt i realiteten to sten; den anden blev fundet et par uger senere på en tømmerplads i Århus. Fra sagkyndig side blev det bekræftet, at det var en meteorsten. Banen passerede over Lolland, men forløb ellers næsten hele vejen over havet, til stenen lige akkurat nåede at falde på landjorden. Faldet i Risskov er særdeles godt bevidnet, idet to personer var vidne til det.

Omidset af meteorstenen, der var på størrelse med en knyttet barnehånd, er aftegnet midt på mindesmærket.

Århus-Meteoritten befinder sig på Mineralogisk Institut i København, dog bevares et lille stykke af den på Naturhistorisk Museum i Universitetsparken i Århus.

Henvisninger: Vor Viden, 1. maj 1953, hefte 94, s. 497, forf. Axel V. Nielsen.
Naturens Verden, 1953, s. 277, forf. Axel V. Nielsen.
Professor Mogens Rudkjøbing, Ole Rømer-Observatoriet.

Mor med legende barn

Skulpturen er udført af billedhuggeren Valdemar Foersom Hegndal på hans sommerbolig i Tornby ved Kjærsgård Strand i Vendsyssel. Ill. nr. 152.

Udgangsmaterialet var en bornholmsk granitblok på ca. 8 tons, som af Foersom Hegndal – assisteret af billedhugger Chr. Stenkilde, Brejning, og stenhuggermester Hans Jensen hos Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus – forvandlede til den næsten 3 tons tunge skulptur.

Den er rejst ved Socialkontoret i Valdemarsgade i Århus af Århus kommune med økonomisk støtte fra statens Kunstfond og anbragt på en sokkel kun få centimeter over et chaussébrolagt område.

Afløsningen af skulpturen blev foretaget af daværende borgmester Bernhardt Jensen den 30. november 1964.

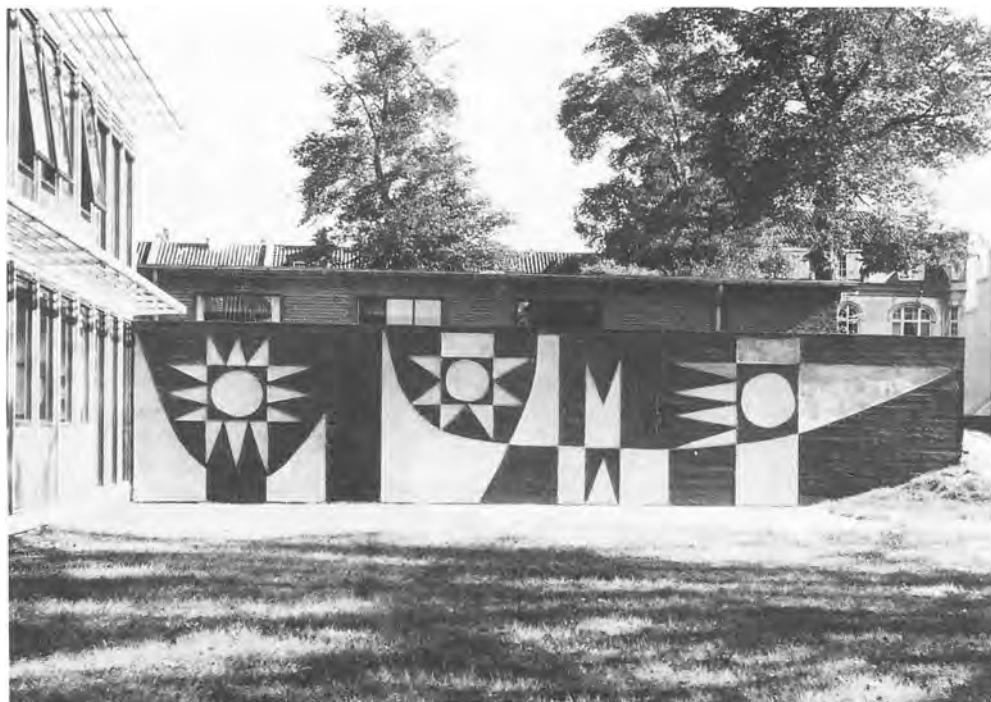
Mosaik

Social- og sundhedsforvaltningens bygning, Valdemarsgade nr. 18, der i dag huser Områdekantor Syd, er tegnet af arkitekt C. Lange og opført i 1877 af Århus kommune som Garnisons Sygehus.

I kølvandet af socialreformen i 1933 ombyggedes ejendommen i 1934 til »Kontorer for Social Forsorg«, og i 1958/59 opførtes en tilbygning, tegnet af arkitekt Elmer Moltke.

Tilbygningens to støttemure er udsmykket med basrelieffer, mejslet i beton. De forreste partier er sorttjærede; de dybe partier står i den rå beton.

Udsmykningen blev håndværksmæssigt udført efter tegning på muren af maleren Karin Nathorst Westfelt. Reliefferne kan opfattes som stjernebilleder om vinteren og soltegn om sommeren. Det nordlige er komponeret med udgangspunkt i en sinuskurve. Ill. nr. 153.



Ill. nr. 153 – Mosaik.

Det mosaiske trossamfunds kirkegård i Århus

Foruden de to store jødiske kirkegårde i København – den ældste, mosaisk Nordre i Møllegade på Nørrebro, grundlagt 1693, og mosaisk Vestre i Valby, som blev taget i brug i 1886 – findes der i ti danske byer uden for København jødiske begravelsespladser, hvor medlemmer af de mosaiske menigheder i disse byer og fra de omliggende egne har fundet deres sidste hvilested. En sådan begravelsesplads blev i 1824 placeret i Århus i det sydøstlige hjørne af et areal uden for Frederiksport; arealet blev senere udlagt som militært område. Ill. nr. 148.

I 1834 talte den århusianske mosaiske menighed kun 53 medlemmer med storkøbmanden, Hartvig Rée som den centrale skikkelse. Blandt de gravsatte er Hartvig Philip Rée's søster, Henriette, gift Davidsen (1829) og hans moder, Therese Rée *1830). I tre rækker rummer kirkegården i alt 61 bekendte gravpladser.

I fortegnelsen over gravpladserne er den række, der ligger længst borte fra gaden, benævnt nr. 1, den mellemste række nr. 2 og rækken nærmest Frederiks Allé nr. 3. Gravene tælles fra højre mod venstre.

Efter jødisk religiøs opfattelse er gravpladsen den afdødes ejendom »til evig tid«. Gravfreden skal ubetinget respekteres. Ingen grave er eller vil blive sløjfet. Derfor vil den lille jødekirkegård være sikret mod sløjfning, selv om det store kaserneareal nu er omdannet til haveanlæg i forbindelse med det nye musikhus (se ill. side 177).



MUSIKHUSET AARHUS

Tanken om et musikkens hus i Århus kan spores helt tilbage til tiden omkring århundredskiftet, men et seriøst forsøg på at realisere planerne kom først i 1922-23, da byen udskrev en arkitektkonkurrence om et koncerthus med en sal til 1000 tilhørere, beliggende i Vennelystparken på den gamle pavillons plads.

Konkurrencen blev vundet af arkitekt Povl Stegmann; hans indsendte projekt var overordentlig smukt og ville være blevet en pryde for øjet. Man vedtog imidlertid i stedet for et koncerthus at opføre et teater, Vennelyst Teatret, der i en snes år blev et meget populært operette- og revueteater. I 2' Verdenskrigs sidste år blev det sprængt i luften og er ikke siden genopført.

Da Aarhus By-Orkester blev oprettet i 1935 meldte tanken om et musikhus sig på ny. Ved orkestrets 10 års jubilæum kunne institutionen i sit jubilæumsskrift oplyse, at projekt til et koncerthus på Bispetoftevej til 2,8 mio. kr. var udarbejdet i alle detaljer, ligesom der var truffet aftale med Statsradiofonien om dens deltagelse i byggeudgifterne. »Når de fornødne Materialer er bragt til Veje, kan Spaden sættes i Jorden . . .«, hed det optimistisk.

Alligevel skulle der forløbe en menneskealder, før det første spadestik til et musikhus i Århus blev taget. I mellemtiden var en lang række forslag til sagens løsning blevet fremsat – og forkastet.

Den 2. december 1976 vedtog byrådet imidlertid at indbyde til en arkitektkonkurrence om et musikhusprojekt. Et tidligere kaserneareal i Århus midtby – vis a vis rådhuset – var udset til musikhusets placering.

Denne gang blev det alvor. Vinderne af arkitektkonkurrencen blev arkitekterne Werner Kjar og Johan Richter, Århus. Byggeriet påbegyndtes i sommeren 1979; forinden havde borgmesteren med en dertil særlig indviet spade symbolsk foretaget det første spadestik den 5. juni s.å.

Terrænet er delt i to plateauer, og bygningen blev placeret på skrænten mellem disse, således at de to koncertsale og det udendørs amfiteater kunne indpasses i terrænet. Ill. nr. 154-157.

Grundstenen blev indmuret i foyerens væg den 11. maj 1981. Med front mod rådhuset og Frederiks Allé strækker foyeren sig bag én stor glasfacade. Foran denne en parterrehave, der i sin geometriske form leder op til Musikhusets hovedindgang samtidig med, at haven er udformet som rekreativt område. Landskabsarkitekten Sven Hansen har projekteret parterrehaven og det omgivende terræn.

Som en begyndelse til den skulpturelle udsmykning af parterrehaven placeredes i det nordlige hjørne mod Frederiks Allé billedhugger Anker Hofmanns »Siddende Pige«. Skulpturen var en gave fra Sparekassen SDS til borgmester Orla Hyldested ved dennes tilbagetræden som borgmester ved udgangen af 1981. Borgmesteren be-



Ill. nr. 154 – Grundstenen i foyerens væg.

sluttede allerede ved skulpturens modtagelse, at den skulle placeres i parterrehaven ved Musikhuset. Her fik den meget a propos sin entre i musikkens verden med navnet »Etude«.

Syd for bygningen er anlagt et stort parkeringsområde, suppleret med en kælder-parkeringshal på i alt 5.450 m².

Helt utraditionelt har kunstmaleren Erik Winckler udsmykket dette store underjordiske parkeringsområde. Udsmykningen er udført på de tværgående dragere, således at der opstår en farvepoetisering af hele rummet. Farverne skifter i formerne og kan måske sammenlignes med musikkens toneopdeling – de er lyse, men kraftfulde; en festlig optakt til mødet med Musikhuset. Denne monumentale udsmykning er formentlig den største i sin art her i landet.

Ingeniørfirmaet Birch & Krogboe har projekteret alle ingeniørarbejderne, herunder også foretaget de akustiske beregninger.

Den 27. august 1982 indviedes byens nye musikhus med en festkoncert i overværelse af dronning Margrethe og prins Henrik.

Der var enighed om, at Århus med dette hus var blevet en betydende musikby på landkortet¹⁾.

¹⁾ Kgl. bygningsinspektør, prof. Johan Richter og direktør Poul Koch har bidraget med opl. til dette afsnit.

I selve Musikhuset har malerne Richard Mortensen, Pierre Soulages, Emil Gregersen, Karin Nathorst Westfelt og Mogens Andersen, billedhuggeren Jean Arp samt værne Hanne Vedel og Vibeke Klint udført kunstneriske udsmykninger skænket af Statens Kunstfond, Rømerfondet, Mogens Andersen og pengeinstitutter i Århus.

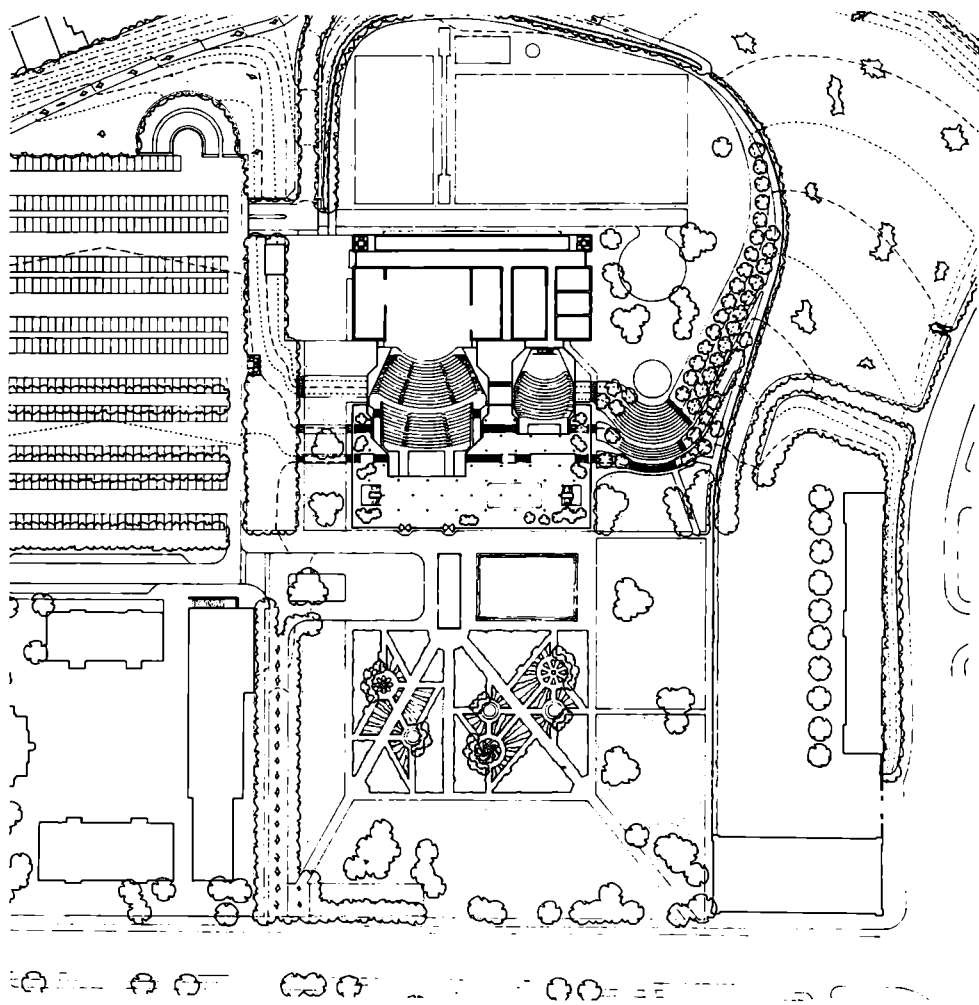


III. nr. 155 – Skumringsbillede af det oplyste musikhus.



III. nr. 156 – Anker Hoffmanns »Siddende Pige«. Fik efter placeringen i musikkens verden navnet ETUDE.

III. nr. 157 – Situationsplan for Musikhuset.



Byggeriets omfang

Grundareal = 57.000 m².

Bebygget areal = 5.710 m².

Foyer	2.580 m ²	
Store sal	2.558 m ²	1.500 pladser
Lille sal	722 m ²	325 pladser
Scenebygning	2.661 m ²	
Garderobebygning	1.668 m ²	

Etageareal i alt	10.189 m ²	
------------------------	-----------------------	--

Friluftsscenen	ca. 700 pladser
P-anlæg – overfladeparkering	352 biler
kælderparkering	222 biler

574 biler

Mølleparken

Slægten Weis' navn vil til alle tider være knyttet til det område i Århus, der i dag kaldes Mølleparken. Ill. nr. 158.

I næsten 700 år blev der – under meget omskiftelige forhold – drevet møllevirksomhed på stedet, der indtil slutningen af 1800-tallet var mere mølledam og åløb end land.

Ældre århusianere vil nikke genkendende til slægtsnavne, som Wissing, Meulengracht, Dahl og sidst, men ikke mindst til slægten Weis, personificeret ved møllejer A. S. Weis og senere hans søn, Ernst Weis. På grund af tidens ugunst besluttede Ernst Weis i 1903 at nedlægge Aarhus Mølle, og det faldt også i hans lod at realisere arealerne omkring møllerne.

Ernst Weis døde i 1912, men forinden beskikkede han sit hus. Testamentariske aftaler førtes ud i livet efter hans enkes død i 1926: Malerisamlingen skænkedes til Aarhus Kunstmuseum og bygningerne til Købstadmuseet Den gamle By, hvor møllens patricierstuehus i dag – det Weis'ske hus ved kanalen – danner rammen om købstadmuseets administration.

Slægten Weis' værdier gik over i offentlig eje, og hele møllens grund, gårdens tomt og den store have blev samlet overdraget byen.

Biblioteksudvalget i Århus, nedsat i 1927, planlagde i overensstemmelse med møllejerens testamentariske ønske, at en del af det store område dels skulle udlægges til rekreativt område – Mølleparken – dels give plads for byens folkebibliotek, der indviedes den 29. oktober 1934.

Johan Skjoldborg

I 1934 gav Parkudvalget tilladelse til, at De Samvirkende Jyske Husmandsforeninger rejste en buste af forfatteren Johan Skjoldborg. Ill. nr. 159.

Busten er udført af billedhugger Carla Christensen, København, i 1924 og afsløredes i Århus den 16. november 1934. Digteren var personligt til stede ved afsløringshøjtideligheden.

På soklen læses følgende tekst:

JOHAN SKJOLDBORG
Husmændenes Digter
Du kendte vort liv
og forstod det
Rejst af danske Husmænd
16. November 1934

Johan Skjoldborg blev født i Øsløs på halvøen Hannæs i Limfjorden den 27. april 1861. Han lærte det strenge liv som landarbejder at kende, og det kom til at præge hans senere forfatterskab.

I 1881 tog han lærereksamen, var lærer til 1902, hvorefter han helligede sig forfattergerningen.

Han købte øen Dynæs i Julsø og boede her i syv for ham betydningsfulde år. Han kastede sig ud i foredragsvirksomhed som socialistisk agitator, og den periode i forbindelse med hans gavmilde indstilling skabte økonomiske vanskeligheder for ham. Han måtte opgive Dynæs.

Danske husmænd forærede ham en æresbolig i Løgstør, hvor han fortsatte sit social-realistiske forfatterskab, der især skildrede husmændenes trange kår. Han døde i 1936.

Elskovskampen og de seks amoriner

Medens biblioteksbyggeriet endnu var på tegnebordet, vedtog byrådet på sit møde den 21. september 1929 at acceptere Ny Carlsbergfondet's tilbud om en afstøbning



Ill. nr. 159 –
Johan Skjoldborg



III. nr. 158 – Vue over Mølleparken.



III. nr. 160 – Elskovskampen og de seks amoriner.

af skulpturen foran Statens Museum for Kunst's hovedindgang i København – Elskovskampen; en gave, som i 1934 suppleredes med de seks amoriner – alle syv kunstværker udført af billedhuggeren Johannes C. Bjerg. Ill. nr. 160.

Der var enighed om, at skulpturen skulle opstilles på et centralt sted i Mølleparken. I overensstemmelse med datidens bigotte indstilling medførte den planlagte opstilling af Elskovskampen »til fri beskuelse i en offentlig tilgængelig park« protester i såvel dagblade som hos borgerskabet.

Kunstneren kunne imidlertid ikke se noget forargeligt eller simpelt i skulpturen. Med et: »Livet er tragedie og lystspil, intet andet« afrundede han diskussionen.

Skulpturen er anbragt på en sokkel i et stort bassin med springvand. De 1000 l vand pr. minut trykkes op fra åen gennem seks lodretspringende stråler. Bassinet er leveret af stenhuggermester Chr. Christensen i Århus, og den tekniske indretning har stadsingeniør Axel J. Rambøll stået for. Elskovskampen blev afsløret den 16. juli 1930.

I anden omgang placeredes de seks amoriner. De bærer navnene: Hugormen, Blomsten, Fuglen, Skildpadden, Ålen og Fisken. De er i behørig afstand anbragt i bassinet omkring soklen, der bærer hovedfiguren. De tre førstnævnte amoriner er placeret ud mod Vester Allé, de øvrige ud mod Møllegade.

På bassinkanten er anbragt følgende tekst:

»Skulpturen skænket Aarhus Kommune
af Ny Carlsbergfondet Aar 1929–1933«

Afsløringen af den samlede opstilling fandt sted den 26. juni 1933 og blev foretaget af borgmester H. P. Christensen.

Biblioteksudvalget i Århus lod opstille yderligere 10 buster af navnkundige danske digtere med tilknytning til jysk litteratur. Otte placeredes langs biblioteksbygningens facade mod parken:

Steen Steensen Blicher

Busten er udført af billedhugger Arnoff Thomsen.

Den afsløredes sammen med de andre buster, der er opstillet i parken, i forbindelse med Folkebibliotekets indvielse. Ill. nr. 161.

Angående St. St. Blichers data henvises til omtalen af statuen i Botanisk Have, s. 46.

På Statsbiblioteket i Århus er desuden opstillet en buste af digterpræsten, udført af billedhuggeren Anders Bundgaard.

J. P. Jacobsen

Busten er udført af billedhugger Johan Galster. Ill. nr. 162.

J. P. Jacobsen fødtes i Thisted 1847. Han var stærkt optaget af naturvidenskab og opnåede bl.a. guldmedalje for en afhandling om alger. Samtidig blev han grebet af Darwins lære, og han oversatte mesterens hovedværker.



Ill. nr. 161 – Steen Steensen Blicher.



Ill. nr. 162 – J.P. Jacobsen.



Ill. nr. 163 – Henrik Pontoppidan.



Ill. nr. 164 – Jakob Knudsen.

Som stilist og psykolog var han nyskaber. Hans prosa er præget af et lyrisk-poetisk digtersind, udsøgt og pretiøs, undertiden grænsende til det manierede.

Hans forfatterskab omfatter både lyriske digte og noveller samt de to romaner »Marie Grubbe« og »Niels Lyhne«, som begge er oversat til hovedsprogene, og som øvede en ikke ringe virkning på sam- og eftertidens europæiske litteratur.

J. P. Jacobsen led af en alvorlig tuberkulose og døde i Thisted 1885, kun 38 år gammel.

Henrik Pontoppidan

Busten er udført af billedhugger Gottfred Eickhoff. Ill. nr. 163.

Henrik Pontoppidan fødtes 1857 i Fredericia som søn af sognepræst Dines Pontoppidan og Marie Oxenbøll. I 1877 tog han første del af ingeniørexamen, men afbrød senere studierne.

Han debuterede som forfatter i 1881, og i årene indtil 1940 kom der fra hans hånd en række vægtige bidrag til dansk romandigtning. Højdepunkterne i Pontoppidans forfatterskab er de tre store romancykler: »Det forjættede Land«, »Lykke-Per« og »De Dødes Rige«.

I 1917 blev han tilkendt Nobelprisen sammen med Karl Gjellerup. I 1929 blev han dr.phil. h.c. ved universitetet i Lund, 1933 æresborger i Randers, 1944 modtog han Holberg-medaljen.

Henrik Pontoppidan døde i 1943.

Jakob Knudsen

Busten er udført af billedhugger Arnoff Thomsen. Ill. nr. 164.

Jakob Knudsen fødtes 1858 på Rødding Højskole, hvor faderen var forstander. I 1881 blev han cand.theol., og han virkede i ni år som valgmenighedspræst på Randersegnen. I 1897 opgav han præstegerningen til fordel for forfattervirksomhed.

Som digter tælles han blandt de store jyder, der fremstod omkring århundredskiftet, men han skilte sig ud fra dem ved et livsyn præget af stærkt personligt engagement i den kristne tro.

Berømte er eksempelvis romanerne »Den gamle Præst« (1899), »Rodfæstet« (1911) og »Sind« (1903) samt dobbeltromanen »Angst« (1912) og »Mod« (1914); i skildringen af Morten Luther (1915) giver han udtryk for sit eget indre selvpøgør.

Kendt af alle er hans smukke morgen- og dødssalme – med musik af Oluf Ring – »Se, nu stiger Solen af Havets Skød . . .«.

Marie Bregendahl

Busten er udført af billedhugger Henry Luckow-Nielsen. Ill. nr. 165.

Marie Bregendahl fødtes i 1867 i Fly ved Skive. Efter ophold på højskole (1886-87) tjente hun som husholderske indtil 1892, og derefter ernærede hun sig som pensionatsværtinde i København.

I københavnårene begyndte hun at skrive. Hendes gennembrudsbog »En Døds-



Ill. nr. 165 – Marie Bregendahl.



Ill. nr. 166 – Thøger Larsen.



Ill. nr. 168 – Jakob Paludan



Ill. nr. 167 – Harry Søberg.

nat« viser hendes store evner for den psykologiske fortælling. Hovedværkerne er syv-bindsrromanen »Billeder af Sødalsfolkenes Liv« (1914-23) og to-bindsværket »Holger Hauge og hans Hustru« (1934-35).

Hun modtog i 1928 Tagea Brandts Legat. I 1893 blev hun gift med forfatteren Jeppe Aakjær, men ægteskabet opløstes allerede i år 1900.

Marie Bregendahl døde i 1940.

Thøger Larsen

Busten er udført af billedhugger Astrid Noack. Ill. nr. 166.

Thøger Larsen fødtes i 1875 i Tørring ved Lemvig. Han blev huslærer 1892-95, senere landinspektørassistent 1896-1904 og i årene 1904 til 1922 var han redaktør af »Lemvig Folkeblad«. Han studerede på egen hånd persisk, græsk, oldnordisk samt astronomi.

Gennem en række digt- og novellesamlinger (1907-20) vandt Thøger Larsen et betydeligt navn som lyriker – en lyrik, som på én gang har kosmiske perspektiver og er knyttet til det jyske landskab, til hjemstavnen.

Thøger Larsen døde i 1928.

Harry Søiberg

Busten er udført af billedhugger Johs. C. Bjerg. Ill. nr. 167.

Harry Søiberg fødtes i Ringkøbing i 1880. I 1892 flyttede familien til Århus.

Søibergs start i livet pegede egentlig ikke på en litterær karriere: skibsdreng, bogbinderlærling, formand for Danmarks Socialistiske Ungdom, to år på kursus samt nogle rejser til Tyskland, Italien, Ægypten og Grønland.

Sin første bog udsendte han i 1904, og herefter fulgte flere bøger, hvoraf de første havde et socialt indhold. Hans hovedværker er to trilogier: »Foran Livets Port«, »Lyset«, »De Levendes Land« (1916-20) og »Søkongen«, I – III (1926-30).

I 1932 fik han litteraturprisen af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse, i 1946 Holberg-medaljen.

Harry Søiberg døde i 1954.

Jakob Paludan

Busten er udført af billedhugger August Keil. Ill. nr. 168.

Jakob Paludan fødtes i København 1896 som søn af professor i litteratur, Jul. Paludan.

Han blev cand.pharm. i 1918; tog derefter til udlandet og opholdt sig i Ecuador og USA 1920-21. Efter sin hjemkomst blev han forfatter, og han debuterede i 1922 med »De vestlige Veje«. Senere fulgte en række romaner, indeholdende kritiske tidsbilleder fra krigs- og mellemkrigsårene, og han regnes for en af vore betydelige forfattere.

Hans mest kendte bog er dobbeltromanen »Jørgen Stein« (1932-33).



Ill. nr. 169 – Jeppe Aakjær.

En overgang virkede han som litteraturkritiker ved Dagens Nyheder, Politiken og Aarhus Stiftstidende, og han var redaktør af Hasselbalchs Kultur-Bibliotek. Jakob Paludan tildeltes bl.a. Det danske Akademis store pris, Holberg-medaljen og Pontoppidan og H. C. Andersens legater. I 1960 blev han medlem af Akademiet. Jakob Paludan døde i 1975.

Vender vi front mod bassinet med Elskovskampen og de små amoriner finder vi neden for trappen, hhv. til højre og til venstre herfor, busterne af Jeppe Aakjær og Johs. V. Jensen:

Jeppe Aakjær

Busten er udført af billedhugger Niels Hansen Jacobsen i 1907. Ill. nr. 169.

Jeppe Aakjær fødtes 1866 i et gårdejermiljø i Aakjær ved Skive.

Han var en tid ved landbruget, kom på højskole og senere på seminarium, og i 1895 blev han student. Han virkede som lærer på forskellige højskoler og debuterede i 1897 i litteraturen, dels som lyrisk digter, dels som folkelig forfatter.

Hans ungdoms prosaværker er præget af social indignation.

Aakjærs digteriske evner manifesterede sig i hans lyriske digtning, først og fremmest i »Rugens Sange« (1906). Han blev sin tids ypperste folkelige digter, hvis sange fremdeles lever i skole og hjem.

I et stort værk har han skildret sin jyske digterbroder St. St. Blichers livstragedie (1903-04).

1907 overtog han gården Jenle i Salling.

Jeppe Aakjær døde i 1930, kun 64 år gammel.

Johannes V. Jensen

Busten er udført af billedhugger Niels Hansen Jacobsen i 1906 og købt fra dennes museum i Vejen. Ill. nr. 170.

Johs. V. Jensen fødtes i 1873 i Farsø, Vesthimmerland, som søn af den stedlige distriktsdyrlæge.

Han blev en af sin tids store jyske digtere og derfor med rette placeret i minderækken foran biblioteket. Biblioteksudvalget i Århus erhvervede busten i 1956.

Johs. V. Jensen blev student fra Viborg 1893, påbegyndte derefter et medicinsk studium i København, men slog snart ind på litteraturen, og i 1896 debuterede han med romanen »Danskere«.

Som lyriker skabte han et nybrud med »Digte« (1906), og som romanforfatter udsendte han i 1900-01 et klassisk prosaværk, tre-bindsværket »Kongens Fald«. Året forinden udkom første bind af hans »Himmerlandshistorier«. Af senere værker har især romanserien »Den lange Rejse« og »Myter« bidraget til hans berømmelse.

Johs. V. Jensen tilbragte fem år på rejse i udlandet, bl.a. foretog han i 1902-03 en jordomrejse til Østen og Amerika. Hans mange indtryk fra disse rejser fik hjemlan-



Ill. nr. 170 – Johannes V. Jensen.

det glæde af gennem artikler, han sendte hjem til forskellige dagblade. Han blev dr. phil. h.c. ved Lunds Universitet 1929 og modtog Nobelprisen i litteratur i 1944.

Johs. V. Jensen døde i 1950, 77 år gammel.

Granitskulptur

Mølleparken's udsmykning med skulpturer og buster af litterære personligheder blev i 1978 forøget med en fremmedartet skulptur, udført af billedhuggeren Edgar Funch. Den kom til at føre en tilbagetrukket tilværelse i den smalle gårdhave bag bibliotekets mellembygning ud mod Vester Allé. Næppe mange århusborgere har kendskab til dette præcolumbiansk inspirerede kunstværk. Ill. nr. 171.

Skulpturen blev købt af Århus kommune på den såkaldte »Å«-udstilling¹⁾ i 1978.

Mindesten for politikeren O. I. Offersen

Mindestenen er rejst af beboere i Åby sogn og opstillet i Åbyhøj Park, hvor den blev afsløret den 8. september 1982. Ill. nr. 172.

Relieffet på stenen er modelleret af Sv. Bovin og støbt i bronze i Aalborg.

Teksten lyder:

*7 - 4 1882 †10 - 2 1952
Sognerådsformand 1925 - 1952
Aaby Sogn
Amtsrådsmedlem 1922 - 1952
Landstingsmedlem 1936 - 1950
Rejst af Beboere i Aaby Sogn

Den 20 tons tunge natursten blev afdækket allerede i 1925 under en udgravning på Vølundsvej i Åbyhøj. På O. I. Offersens foranledning placeredes den i parken på det sted, hvor den står i dag. Man havde allerede ved fundet visioner i kommunen om ved en passende anledning at bruge stenen som mindesten.

Efter Offersens pludselige død i 1952 fremsattes fra flere sider forslag om at sætte den mand, som både som lokalpolitiker og medlem af Landstinget kom til at betyde så meget for kommunens trivsel, et værdigt minde²⁾.

O. I. Offersen valgte som ung uddannelsen som karetmager og fik i 1911 egen forretning. Han blev medlem af sit fags organisation, og hans politiske interesse bragte ham hurtigt over i den socialdemokratiske kredsorganisation i Skjolddelev.

¹⁾ »Å«-udstillingens historie startede i 1946 ved stiftelsen af Aarhus Kunst- og Litteraturforening. Senere deltog Aabenraa og Aalborg i udstillingerne; deraf navnet »Å«-udstillingen.

²⁾ Åbyhøj Lokavis 6/8 1942.



III. nr. 172 – O.I. Offersen.



III. nr. 171 – Granitskulptur i Bibliotekets gårdhave.

Sankt Olufs Kirkegård

I rækken af århusianske mindesmærker indtager det lille anlæg – hjørnet af Kystvejen og Skt. Olufs Gade – en blivende plads i byens lokalhistorie. Ill. nr. 173.

Skt. Olufs Kirke nævnes først 1203, men er ældre. Dyrkelsen af den norske helgenkonge nåede tidligt til Danmark, og kirken er antagelig opført i 1100'erne. Den nære forbindelse mellem Danmark og Norge kan have bidraget til at udbrede »Olaf-dyrkelsen« i Jylland, hvor der meget tidligt viedes kirker til ære for Olav II, den Hellige.

Olav II (ca. 995 - 1030), konge 1015 - 1028, skal kort omtales. Han optog sin navne, Olav I Tryggveson's livsværk og satte alt ind på at grundfæste kristendommen i landet. Han blev imidlertid fordrevet af Knud den Store. Under forsøg på at tilbageerobre den norske trone mødte Olav den Hellige 29. juli 1030 ved Stiklestad, nord for Trondhjem, den norske bondehær og faldt i slaget. Han blev landets skytshelgen og dyrkedes som sådan i Nordens øvrige lande. Efter ham opkaldte man også de indtil udgangen af det 19. århundrede afholdte Skt. Olufs Markeder i Århus (3½-dags såkaldt »Olsmarkedstid« i juli md.).

Den oprindelige lille trækirke styrtede sammen i 1548, og menigheden henvistes til at benytte Domkirken som sognekirke.

I 1637 byggedes på privat initiativ et kapel, som blev nedrevet i 1768. Kirkegården fungerede som en slags »assistens(hjælpe)kirkegård for Domkirken«. Den sidste begravelse på Skt. Olufs Kirkegaard fandt sted i 1827. Området henlå herefter urørt til 1869 – og dog: I 1847 rejste Århus by, som det fremgår af teksten på fodstykket, det nuværende kors af mørk granit til erstatning for de oprindelige trækors og det senest rejste murede monument med en niche, hvori var anbragt et forgyldt kors. Monumentet menes tilintetgjort i 1791.

Det mørke granitkors bærer på soklens fire sider følgende latinske tekster:

SANCT NICOLAUS
ARHUSIENSIS

DEFUNCT
ANo MCLXXX

INTER SANCT RELAT
ANo MCCLX

NAT. CIRCA
ANo MCXXX=MCXL

(Oversættelse: Sankt Nicolaus af Århus død år 1180 Henført under det hellige år 1260, født cirka år 1130-1140).

Her står altså mindet om Århus stifts Værnehelgen, »Sanctus Nicolaus Arusiensis« – Den hellige Niels fra Århus.

Niels var naturlig søn af kong Knud den Tredje. Kongen blev offer for et snigmord ved blodgildet i Roskilde 1157. Niels knyttede sin tilværelse til Århus-egnen og levede et asketisk og fromt liv i Harlev sogn. På hans dødsleje i 1180 bad han om at blive begravet »i det lille kapel af træ ved havet«. Der var to muligheder. Foruden Skt. Olufs kapel var der dengang også et trækapel på det sted, hvor man senere byggede vor nuværende domkirke.

Spørgsmålet om, hvilket af de to »trækapeller ved havet«, Hellig Niels blev gravsat i, er stadig genstand for historikernes opmærksomhed. Det oplyses, at Niels' grav, efter at det sydlige trækapel var fjernet, blev overført til den nye domkirke.



III. nr. 173 – Sankt Olufs Kirkegård.

Ill. nr. 174 – Århus parkvæsen
nedlagde i 1953 en mindetavle
på Sct. Olufs kirkegård,
udført i Neksøsten og med tekst i
bronzebogstaver.



Foruden den – af nyere dato – nedlagte mindeplade om stedets historie findes til højre for korset langs nordmuren mod Kystvejen seks gravplader. Ill. nr. 175-76-77. I 1938 flyttedes flere sten samt et par sjældne 1700-tals gravplader af støbejern af bevaringsmæssige hensyn til Købstadmuseet Den gamle By.

Støbejernspladerne er meget sjældne indenfor Danmarks grænser og de her omtalte stammer fra Norge – mindelser om dobbeltmonarkiets nordlige halvdel.

De i anlægget placerede gravsten fastholder mindet om datids-personligheder som Jens Rasmussen Paw, postmester Niels Holm d. 1806, købmand Johannes Thomsen Schnells og hustru, Maren Stiesdatter Mygind, d. 1793, vinhandler og kirkeværge Christian Müller, d. 1805 og hans stedsøn Marcus Mørch Galthen, eligeret borger købmand Jens Andersen Arendahl, d. 1774 og hans hustru, Maren Hansdatter Wolf, d. 1763.

Gennem arkæologiske undersøgelser, foretaget i 1947-48, stedfæstedes og markeredes den romanske kirkes placering på stedet. Kirkegård og ruin blev fredet den 20. september 1969.

For fuldstændigheds skyld skal her nævnes, at den fromme kongesøn også måtte lægge navn til den undergørende Sct. Nicolaus Kilde, der blev fundet ved skrænten under Strandvejen, syd for Århus.

Fra begyndelsen af 1800-tallet var kilden og dens omgivelser målet for århusianernes spadsereture. Baroniet Marselisborg havde forestået den smagfulde indretning omkring kilden.

Som følge af byens vækst mod syd og især de store ændringer i terrænet i forbindelse med Landsudstillingen i 1909 gik stedet i forfald. Byens styre har senere ved en murindramning søgt at bevare mindet om den udtørrede Sct. Nicolaus Kilde. Ill. nr. 178. Af den nuværende indramning af kilden er en af de tre vandrette stene den originale sten fra den tidligere Sct. Nicolaus Kilde. Den gamle sten blev fundet af museumsinspektør Gunner Rasmussen, Den gamle By.



Ill. nr. 175 – Gravsten.



Ill. nr. 176 – Gravsten.



Ill. nr. 177 – Gravsten.

Henvisninger:

Dr.phil. Helge Søgaard: Den hellige Niels fra Århus (Århus Stifts Årbøger 1976-79, s.75-89).

Danmarks Kirker, Nationalmuseet 1976:

Århus Amt, bind 3, s. 1329-1348.

J. Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Historie 1904, bind 1, s. 56 ff.

Emanuel Sejr: Århus-Profilen, 1974, s. 101 ff.

Peter Holm: Aarhus Stifts Aarbøger, 1911, s. 1 ff.

Om Jægergaarden i Aarhus og dens omgivelser.

Nordsiden af Skt. Olufs Kirkegård

På billedet af Skt Olufs Kirkegård s. 201, ses på nordsiden en ejendom, hvis historie går tilbage til 1871. Den fungerede i en lang årrække som badeanstalt. Initiativtagerne var købmand Hans Broge og læge A. Hansen. Anstalten blev etableret som et privat aktieselskab.

Badeanstalten blev solgt »som urentabelt foretagende« i 1886, moderniseret i 1923 og herefter var den i brug som badeanstalt – under skiftende ejere – til 1945. Ejendommen blev da afhændet til indretning af lettere fabrikation (»Kawogaarden«).

Ill. nr. 178 – Erindringen om
Skt. Nicolaus Kilde
nedenfor Marselis-tunnellen.



Pan lærer fugl at synge

Bronzeskulpturen er udført af billedhuggeren Elias Ølsgaard i 1938 og opstillet i Marselisborg skov på et hjørne mellem Kongevejen og sidevejen, der fører forbi »Oldenhuset«. Ill. nr. 179.

Skovguden Pan omtales i de homeriske hymner. Hans hjemsted skal have været Arkadien, området omkring Tripoliso på halvøen Morea. I græsk mytologi optræder Pan som gedehyrdernes gud. Han knyttedes til vinguden Dionysos, græsk side-stykke til den mere kendte romerske vin- og frugtbarhedsgud Bacchus, med alt hvad deraf fulgte af overgivenhed og nydelsessyge. Han tillægges opfindelsen af »skala-fløjten« – den syvrørs panfløjte, som bl.a. kendes fra operetten »Tryllefløjten«, hvori Papageno spiller på dette karakteristiske instrument.



III. nr. 179 – Pan lærer fugl at synge.

Sagnet fortæller, at den, der forstyrrede gudens middagssøvn, blev straffet med »panisk rædsel«. Pan har således lagt navn til ordet panik og afledninger heraf.

I kunsten er Pan-skikkelsen først udformet efter, at sagnet nåede fra Morea til Athen. Den har været et yndet emne blandt billedkunstnere verden over. Oftest afbilledes skikkelsen med menneskekrop, dækket af hår, med horn i panden og bukkeben.

Fontænen foran Sct. Pauls Kirke

I september 1963 forelagde »Bruunsgade-Sammenslutningen« stadsarkitekten i Århus et forslag til placering af et springvand på pladsen foran Sct. Pauls Kirke's hovedindgang. Ill. nr. 180.

Sammenslutningen indsamlede i forbindelse med forskellige arrangementer, gennem bidrag fra virksomheder og måske i særlig grad fra Rømerfondet de nødvendige midler til forslaget gennemførelse, og i 1971 kunne arkitekt Erik Petersen fremlægge tegninger til en tredelt fontæne. Tegningerne blev godkendt af de forskellige instanser, og projektets udførelse blev overdraget Brdr. Kofoeds Stenhuggeri i Århus. Fontænen er udført i granit og tilpasset torvets arkitektur. Den er dekorativ med rislende vandstråler fra vandkummer, der også kan tjene som fuglebad, samt en enkelt »drikkestråle« til glæde for pladsens legende børn.

Indvielsen fandt sted den 23. august 1972.

I 1982 fik maleren Karin Nathorst Westfelt til opgave at lave en glasmosaik i et rundt vindue med særpræget sprossestruktur over kirkens hovedindgang.

Mosaikken, der er en gave fra Rømerfondet, blev udført i flere lag antikglas af Laur. Freese og Sønner i København og opsat i oktober 1982.

Rosetvinduet egner sig ikke for sort-hvid gengivelse; det skal ses i farver. Kunstneren anfører i sin egen beskrivelse af farvernes betydning, at mosaikken gennem farve og form skal vise ind til kirkens budskab.

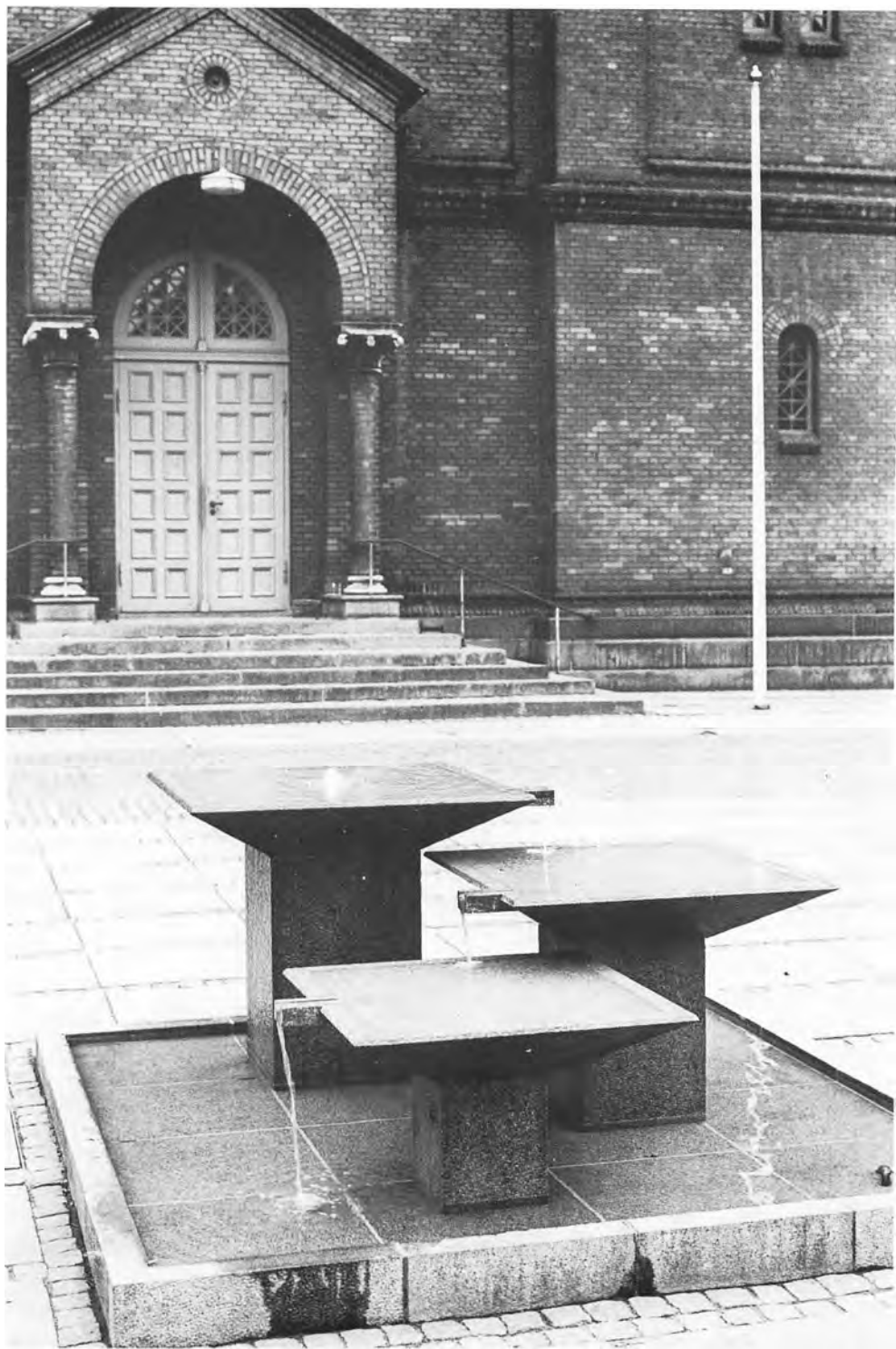
Mindesten over politikerens Johs. Pedersen

I »De gamles Hjem«s have på Quistgårdsvej i Brabrand har venner og socialdemokratiske partifæller rejst en sten til minde om Johs. Pedersen og hans virke. Ill. nr. 181. Relieffet er udført af billedhugger Rasmus Guldberg. Der kan være to grunde til, at stenen blev placeret på netop dét sted. Dels at Johs. Pedersen i mange år havde sit hjem omtrent dér, hvor stenen er anbragt, dels at han i 1887 var medvirkende ved stiftelsen af Brabrand sociale Forening.

Afsløringen af stenen fandt sted den 14. september 1947. Mindetalen blev holdt af daværende folketingsmedlem, senere statsminister H. C. Hansen.

Johs. Pedersen blev født i Brabrand i 1856 som søn af skræddermester Peder Jensen. Sønnen gik i faderens fodspor og ernærede sig som skrædder i næsten 40 år (1870-1909).

Han viste tidligt interesse for politisk arbejde, hvilket førte til, at han valgtes som sygekasseformand og medlem af sognerådet i Brabrand-Årslev kommune. Senere ind-



III. nr. 180 – Fontænen foran Sct. Pauls Kirke.

valgtes han i Rigsdagen. Fra 1892 var han medlem af repræsentantskabet for Husmandskreditforeningen i Aalborg.

Ved det valg, som forsvarsspørgsmålet udløste i 1909, indvalgtes han i Folketinget med 1448 stemmer, og han sad i tinget i 11 år. Ved valget i 1920 blev han ikke genvalgt; opstillingskredsene ændredes, og valgresultaterne blev afgjort ved forholdstal i amtskredsene. Johs. Pedersen stillede derfor ikke mere op i Skjoldelev-kredsen. Derimod blev han ved landstingsvalget den 1. oktober 1920 valgt som 1. suppleant for borgmester Chr. Jacobsen i Vejle. Da denne nedlagde sit mandat (1921), blev Johs. Pedersen landstingsmand for 5. kreds. Han sad i Landstinget til 1936, og var da fyldt 80 år.

Johs. Pedersen døde i Brabrand 29. juli 1941.

Generalkonsul Hendrik Pontoppidan

Den store bronzebuste, placeret på en tre meter høj sokkel og med en draperet genius på soklens etageformede fodstykke, er skabt i et samarbejde mellem billedhuggerne Vilhelm Bissen og Rasmus Andersen, sidstnævnte bl.a. kendt for sit Dalgas-monument i Århus. Ill. nr. 182.

På soklen er anbragt følgende tekst:

Fædrelandsvennen
Generalkonsul HENDRIK PONTOPPIDAN
1814 – 1901

På et møde i Århus byråd den 9. januar 1902 bevilgedes et bidrag til dette mindesmærke for Hendrik Pontoppidan.

Oprindelig rejstes og afsløredes mindesmærket på Sct. Olufs Kirkegaard den 30. juni 1903; velplaceret med front mod Kystvejen. Afsløringen overværedes bl.a. af Prins Christian og Prinsesse Alexandrine.

På grund af omlægningen af Sct. Olufs Kirkegaard flyttedes monumentet den 16. februar 1949 til sin nuværende placering i Skanseanlægget med front mod den gade, der er opkaldt efter Hendrik Pontoppidan.

Hendrik Pontoppidan blev født i Ræhr ved Thisted 1814. Han lærte handel i København, England og Tyskland og etablerede sig i 1841 som købmand i Hamborg. Hele livet igennem bevarede han en snæver kontakt til Danmark; fungerede som kommissær for Nationalbanken og som bankier for dansk erhvervsliv; dansk generalkonsul i Hamborg i 1851; medstifter af Dansk-Skandinavisk Forening. Rundhåndet støttede han danske industrielle, merkantile og særligt landøkonomiske foretagender, Det danske Hedeselskab bl.a., og han var initiativtager til starten af en række danske – særlig jyske – banker, f.eks. Aarhus Privatbank.

I 1867 købte Hendrik Pontoppidan godset Constantinsborg syd for Århus, og han drev godset frem til en mønstergård.

1891 fik han tildelt fortjenstmedaljen i guld. Han døde i Hamborg 1901, 86 år gammel, og begravedes på Ormslev kirkegård, ikke langt fra Constantinsborg, som har været i den pontoppidanske slægts eje siden 1867.



Ill. nr. 182 – Hendrik Pontoppidan.

Postrytteren

Den lille bronzestatue er udført af billedhuggeren, professor Johannes C. Bjerg o. 1935 – formentlig inspireret af et posthusskilt fra Åbenrå. Skiltet befinder sig nu på Bundespostmuseet i Frankfurt. En kopi er opbevaret i det danske postmuseum.

I fremstillingsåret lod det danske post- og telegrafvæsen kgl. hofbronzestøber L. Rasmussen i København fremstille 26 eksemplarer af statuetten – senere suppleret med yderligere et mindre antal. Ill. nr. 183.

Postrytteren er gennem årene benyttet som et symbol for postvæsenets gerning ved kunstnerisk udsmykning af post- og telegrafbygninger. Den er således også anbragt over postkasserne på muren uden for hovedpostkontoret på Banegårdsplads i Århus. Den lille, men tunge skulptur er anbragt på en stærk bærearmeret med den visuelle virkning for beskueren, at hest og rytter »kommer ridende ud fra muren«.

Statuetten måler 3/4 m i længden og 1/2 m i højden.

Støbeformen ejes af og opbevares hos post- og telegrafvæsenet i København.

Afsløringen i Århus fandt sted i 1938.

Ravnen

Ravnsbjergkirken i Grønthøjområdet, Viby, blev bygget 1975/76.

Kirkekunstneren Erik Heide har i nært samarbejde med arkitektfirmaet C. F. Møllers tegnestue udført størstedelen af kirkens indvendige og udvendige udsmykning, herunder Ravnen i støbejern, stående på et stort, vandretliggende granitkors foran kirkens indgangsdør. Ill. nr. 184.

Menighedsrådet fulgte billedhuggerens intentioner: Stednavnet »Ravnsbjerg« har motiveret kunstværkets symbolik: Odins to ravnes møde med kristendommen. Ravnen er tillige en bibelsk fugl og regnes for at være den klogeste af alle fugle. Erik Heide har udtrykt det således: »Lad ravnen og korset mødes ved kirkens dør«.

Ridende Børn

Granitskulpturen er udført af billedhugger Valdemar Foersom Hegndal og blev i 1954/55 opstillet på en plæne i nærheden af børnehaven i boligkomplekset Rytterparken (Nordre Ringgade, Aldersrovej).

Skulpturen forestiller en dreng, ridende på ryggen af en legekammerat. Ill. nr. 185. Boligområdet Rytterparken kan formentlig takke rytterfægtningen i 1849 – der fandt sted netop i dette byområde¹⁾ – for sit navn.

Ryvej-Stenen

Den gamle vejsten blev i sin tid anbragt på hjørnet af Viborgvej og Ryvej. Den stammer fra tiden før Silkeborgvejs anlæggelse. Ill. nr. 186.

Dengang gik vejen fra Århus til Ry over Hasle og Brabrand; i dag ender Ryvej

¹⁾ se mindsten for rytterfægtningen, s. 110.



III. nr. 181 – Johs. Pedersen.



III. nr. 183 – Postrytteren.



III. nr. 184 – Ravnem.



III. nr. 186 – Ryvej-Stenen.

blindt i Hasle. Forlængelsen af den gamle Ryvej ændrede i 1965 navn til Ryhavevej; længere ude mod Brabrand til Edwin Rahrs Vej efter etatsråd Edwin Rahr (1815 – 1909), der havde sin sommerbolig »Christianshville« i Brabrand Bakker ved siden af Hans Broges villa i bakkerne.

Rørskulptur

Den moderne, flerdelte skulptur er udført i kobber på opstillingsstedet af billedhuggeren Chr. Lymann Hansen. Ill. nr. 187 a og b.

Den blev afsløret den 22. november 1970, to dage før indvielsen af Viby Centret.

Rørene er opstillet i sten med indbygget lys og rindende vand.

Den 22. november 1970 afsløredes tillige en anden skulptur af samme kunstner, nemlig foran de to supermarkeder i Viby Centrets gågade.

Skulpturen med de runde former er anbragt i et bassin med fine vandstråler i stålpladerne.

Peter Sabroe

Statuen er udført af billedhuggeren Elias Ølsgaard. Ill. nr. 188.

Den rejstes af en »Komité for Rejsning af et Monument for P. Sabroe«, hvis formand var maler H. P. Henriksen, Århus.

Det store monument blev opstillet på hjørnet af Park Allé og Sønder Allé og afsløret ved en højtidelighed den 26. juli 1924. Efter en byrådsbeslutning i marts 1938 blev det nedtaget for at give plads for det påbegyndte arbejde i forbindelse med rejsningen af byens nye rådhus og opstillet ved Vennelyst Parkens daværende hovedindgang.

Statuen måtte imidlertid igennem en tredje flytning, nemlig til dens nuværende placering på Østbanetorvet. Her genafsløredes den den 26. juli 1973.

Peter Sabroe blev født 1867 i Gødvad sogn ved Silkeborg. Han kom i skomagerlære som 14-årig og blev tidligt socialdemokrat. I 1888 blev han journalist ved Demokraten, 1900-08 socialdemokratisk medlem af Århus byråd, 1901-13 medlem af Folketinget, 1910-13 medarbejder ved Socialdemokraten i København.

Sabroe blev kendt – og anerkendt – for sin energiske indsats for løsning af en lang række sociale problemer, som i særlig grad drejede sig om misrøgt og mishandling af børn og unge, f.eks. misbrug af tjenestefolk, forholdene på opdragelsesanstalter og børnehjem.

Han var ikke altid lige diplomatisk i sin argumentation og måtte derfor nu og da affinde sig med voldsom kritik, bøder og fængselsdomme.

Sabroe omkom ved jernbaneulykken i nærheden af Bramminge den 26. juli 1913.

Han fik en folkebegravelse i Århus, der overværedes af henved 50.000 mennesker, og hans gravsten på Nordre Kirkegård i Århus er smykket med et relief, udført af Elias Ølsgaard.

Et mindefond til Sabroes ære bekostede i sin tid oprettelsen af det stadig eksisterende »Peter Sabroes Børnehjem« i Skive.



III. nr. 188 – Peter Sabroe.

Sandstensvase

udført af stukatør- og billedhuggermester i Århus, Rasmus Jensen Guldborg (1904-44) og i 1940 opstillet på plænen foran Kildegården. Sandstensvasen er skænket af murermester Anker Jakobsen. Ill. nr. 189.

Rasmus Guldborg havde atelier i Nørrebrogade 20 – vis a vis Kunstmuseet. I ejendommens port findes endnu velbevarede relieffer af den berømte fysiker Olaus (Ole) Rømer, af bogtrykkerkunstens opfinder Johann Gutenberg og (formentlig) af digteren Adam Øehlenschläger.

Rasmus Guldborg blev særlig kendt for sine stukarbejder i Aarhus Teater og på Ole Rømer Observatoriet i Århus.

Ancher Jørgen Secher

En næsten 200 år gl. og usædvanlig mindesten, et gravmonument i et af granitsokler og jernkæder afgrænset område, af såvel historisk interesse som af kunstnerisk værdi – finder vi på den lille kirkegård i Kasted sogn, nord for Tilst; et minde om et ægtepar i en kendt århusiansk landmands- og købmandsslægt:

Ancher Jørgen Secher

f. 1742 – d. 1803

og hans ægtefælle

Anna Maria Mørch Secher

f. 1750 på Nørlund gods – d. 1799 i Kasted

I 1769 overtog Ancher Jørgen Secher »Kjærbygaard« ved Kasted, hvor han »boede sin Livstid«. Gården findes stadig på stedet i god drift.

Dette gamle Secher-mindesmærke er udført i sandsten og marmor af den danske billedhugger med det franskklingende navn Nicolai Dajon. Arbejdet er formentlig det eneste af denne kunstner i Jylland. Ill. nr. 190.

Dajon havde få år i forvejen modelleret to af figurerne på Frihedsstøtten i København, »Tapperheden« og »Borgerdyden«. Tordenskjolds gravmæle i Holmens Kirke i København er også et af Dajons værker.

Det Secherske mindesmærke bærer på forsiden under marmorrelieffet følgende tekst, forfattet af A. J. Secher til minde om hustruen:

Venskab og Kærlighed

Som Vidne om min Tak og evig Kærlighed
det Mindestegn her staar, skal Eftertiden sige:

Han, som dette rejse lod, var i Lyksalighed,
i Huslighed, i Fryd den sjældne lykkelige.

Men ak, den Fryd forsvandt; thi Livet er en Drøm,
Erindringen er sød, men dog af Vemod øm.



III. nr. 187 a – Rørskulptur.



III. nr. 187 b – Rørskulptur.



III. nr. 185 – Ridende børn.

Dette helliges den uforglemmelige Kvinde
Madame Anna Marie Mørch Secher efter 29
Aars 2 Mdrs. 14 Dages lykkelige Ægteskab,
som Døden opløste 5. Decbr. 1799. Af hendes
trofaste Ancher Jørgen Secher.

Efter Sechers død lod ægteparrets efterlevende børn på stenens bagside indføje en mindeplade med to medaljoner, symboliserende Sechers virkeområder, og følgende tekst:

Hun mig forlod, som skabte al min Glæde,
min Lykkes Lod, min Fryd, mit alt.
Jeg ene stod for Tabet at begræde,
for Sorgen segnende jeg faldt.
Min Sjæl er nu hos Gud, og mine matte Been
sødt hviler i min Grav ved denne Bautasten.

Til taknemmelig Erindring om en elskelig
Fader Hr. Ancher Jørgen Secher, som døde
3. April 1803. Af hans 6 Sønner og 2 Døtre.

Trods stor indflydelse og »ret til plads i rangforordningen« og trods flere opfordringer til at modtage titler og æresbevisninger afslog han enhver form for officielle anerkendelser; han forblev til sin død *hr. A. J. Secher*. Denne indstilling pinte hans ægtefælle; det passede hende ikke at være den eneste »madam« ved selskaber, bl.a. hos familien Ove Høegh-Guldberg; de fleste »koner« i omgangskredsen var »fruer«. Efter Christiansborg Slot's brand i 1794 stillede Secher sig i spidsen for en lokal indsamling af bidrag til slottets genopførelse. Han modtog følgende takkebrev fra kronprins Frederik (VI):

»Ved den af Dem selv og Deres Godes Beboere bestemte Summe til en nye Konge-Boligs Opbyggelse, og hvorover De har indsendt Mig Fortegnelsen, har De givet et udmærket Beviis paa Deres Hengivenhed til Kongehuuset. De vil le og herved modtage Min Tak herfor, og tillige bevidne samme til enhver af Godsets Beboere. I øvrigt kan De være forvisset om, at Jeg stedse er Deres bevaagne

Frederik CP.
Kiøbenhavn den 22^e Martii 1794



III. nr. 190 – A.J. Sechers monument i Kasted (Dajon).



III. nr. 189 – Sandstensvase.



III. nr. 192 – Solstenen.

Der kan være grund til at omtale, at Ancher Jørgen Sechers *sønnesøn*, den fremtrædende købmand *Hans Weinholt Secher*, i 1844 købte den i 1597 på Lille Torv i Århus opførte bindingsværksgård, som i hans ejertid (til 1883) var almindelig kendt som »Den Secherske Gaard«. I forbindelse med Landsudstillingen i Århus i 1909 flyttedes gården til udstillingsområdet syd for byen. Navnet ændredes samtidig til »Den gamle Borgmestergaard«. I 1911 blev gården for anden gang nedtaget og genopført, denne gang som noget så betydningsfuldt som den første bygning – Borgmestergården – i Købstadmuseet Den gamle By i Århus.

Siddende mand

Skulpturen er udført af billedhuggeren Erik Heide og opstillet på plænen foran den selvejende institution Aarhus Seminarium. Underkrop og sidderedskab er anskueliggjort i sten, kroppen er en hul, åben støbejernskappe, hovedet er udført i messing. Ill. nr. 191.

Kunstneren påbegyndte skitsearbejdet i 1969, og forslaget til skulpturen blev godkendt fra seminariets side i 1970. Forinden kunstværkets afsløring vises det på Kunstnersammenslutningen »Decembristerne«s udstilling i København i marts 1973.

Afsløringen fandt sted i maj 1973. I 1977 udlåntes skulpturen i forbindelse med en stor, kommunal udstilling i Eventyrhaven i Odense.

Solstenen

Den to meter høje granitskulptur er udført af billedhuggeren Edgar Funch. Skulpturen blev opstillet og afsløret den 4. december 1982 på den store plæne ved Aabyhøj Boligforening's kompleks, Engparken på Åbyvej. Ill. nr. 192.

I anledning af foreningens 40 års jubilæum i 1982 stiftedes en kunstfond, og opstillingen af Solstenen blev fondens første udsmykningsopgave.

Børnevenlige legeskulpturer

– et begreb, som i særlig grad har vundet indpas i skolegårde samt på pladser og i rekreative områder, hvor mindre børn færdes under opsyn.

Blandt kunstnere, som i Århus-området har gjort sig kendt i denne genre, indtager billedhuggeren Aage Bruun Jespersen en fremtrædende plads.

Høne med kyllinger

Skulptur i granit, opstillet i Vestergårdsskolens gård og erhvervet i anledning af skolens 25 års jubilæum i 1978. Ill. nr. 193.

Kunstneren har gennem »hønemotivet« synonymt karakteriseret skolen som en »rugekasse«.

Pelikan

Skulptur i granit, opstillet i Virupskolens gård i Hjortshøj; erhvervet i 1978. Ill. nr. 194.



Ill. nr. 197 – Spireform.



Ill. nr. 191 – Siddende mand.



Ill. nr. 194 – Pelikan.



Ill. nr. 196 – Dansende skarver.

Fugl, hare, kat og sneglehus

Ved hovedindgangen til Elsted skole afslørede i 1977 skulptur af en hane, anbragt på en høj granitsokkel. Den er udført i støbejern af billedhugger Erik Heide, og skal formentlig her symbolisere »årvågenhed«. På hanens støtteplade er anbragt et alfabet i versaler.

En gruppe i granit, opstillet i Elsted skoles gårdområde – i »en lille gård i den store gård«. Ill. nr. 195.

To dansende skarver

Store fugle med lang hals – placeret i et vandbassin i Skæring skoles gård. Skulpturen, der er udført i marmor, blev opstillet i anledning af skolens 10 års jubilæum i 1981. Ill. nr. 196.

Spireform

Skulpturen, der er udført i bronze og granit, er opstillet ved Frydenlundskolens hovedindgang. Ill. nr. 197.

Spireformen vokser ud af en granitkerne og symboliserer her de iboende muligheder i det enkelte barn og den udfoldelse, der sker gennem skole og undervisning. Skulpturen er købt af skolens kunsthøj og opstillet og afsløret i august 1980.

Gammelmor med kat

Skulptur i granit, opstillet i Mårslets skoles gårdhave. Ill. nr. 198.



Ill. nr. 195 – Hane på sokkel foran Elsted Skole.



III. nr. 195 – Gruppe i Elsted skoles gårdområde.



III. nr. 193 – Høne med kyllinger.



III. nr. 198 – Gammelmor med kat.

Stadion

Århus Idrætspark Stadion

Et af den kendte arkitekt A. Høeg-Hansens mest monumentale værker i Århus – og vist også den opgave, der optog ham mest – er Stadion, der blev opført mellem 1918 og 1920.

Et virkeligt idrætsanlæg havde længe stået på byens ønskeseddel, men idrætsklubberne udgjorde en heterogen sammensat kreds – nok repræsenterende samme ønskemål, men med meget forskellige krav til planens udformning. Derfor kunne man ikke blive enige om en fælles repræsentation som forhandlingspartner med byrådet. Der måtte, som det nu og da har vist sig formålstjenligt for løsningen af store og kapitalkrævende opgaver, en erhvervsmand af format til. I dette tilfælde blev det direktør Fr. Lausen (1866-1959) fra Aarhus Oliefabrik, som satte gang i arbejdet, og det resulterede i, at et færdigbygget Århus Stadion kunne indvies i 1920.

Fr. Lausen skænkede selv et stort beløb til idrætsparkløsningen, og han fik hurtigt tilsagn fra en række århusborgere om økonomisk støtte. Samtidig gik han i gang med etablering af et fælles organ til forhandling med bystyret. Byrådet skænkede det nødvendige 40 tdr. land store areal i den sydlige del af Havreballeskovens samt anlæg af tilkørselsveje – en fremsynet og smuk placering af det store anlæg med rigelig plads til en rationel og samlet bebyggelse.

Trods alt trak forhandlingerne i langdrag, og inflation med deraf følgende stigninger i arbejdslønninger og materialepriser forårsagede forsinkelser; man måtte bl.a. ud-sætte anlæggelsen af øvelsesbaner.

Æren for den lange, snorlige Stadion Allé fra Ingerslevs Boulevard til Stadions hovedindgang må Høeg-Hansen dele med daværende stadsarkitekt F. M. Draiby, der havde planlagt denne linieføring, inden der overhovedet var bygget et hus på sydsiden af Ingerslevs Boulevard, endsige anlagt gader som Vestergårdsgade, Wærumsgade, Ørumsgade og Jyllands Allé. Høeg-Hansen havde oprindeligt tænkt sig et stort monument placeret ved den nuværende Baunes Plads.

Bystyret havde længe næret planer om at bygge en ny sognekirke omtrent på den plads, hvor Lucas Kirke kom til at ligge. Høeg-Hansen deltog ikke selv i arkitektkonkurrencen om kirkebyggeriet, selv om han havde udarbejdet et projekt; han blev medlem af dommerkomiteen, som gav førsteprisen til professor Kaj Gottlob og arkitekt Anton Frederiksen.

Det var nærliggende for Høeg-Hansen at foreslå, at kirkens oprindelige placering blev rykket så meget mod vest, at det triumfbueagtige kirketårn kom til at stå som et



III. nr. 200 – Fodboldspillere.



III. nr. 206 –
 Springvands- og
 soppefontæne ved
 Lyseng svømmestadion
 (se tekst s. 228).

flot »point de vue« for alleens nordside. Samtidig bibeholdt man en tidligere plan om ikke blot på selve pladsen foran Stadionbygningen, men også langs Stadion Allé op til Skovfaldet at gøre området til en skulpturpark. Der blev plantet en hæk af bjergbøg langs fortovene på alleens to sider; hækken dannede for hver ca. 50 m en niche med plads til en statue. Nicherne er forsvundet, men kunne længe ses som et levn af en drøm, der ikke gik i opfyldelse.

Fodboldspillere

Denne skulptur er udført af billedhuggeren Jean Gauguin i 1936. Ill. nr. 200.

Den forestiller to fodboldspillere, der kæmper om bolden – som kunstneren har udeladt af kompositionen.

Tidligere landsholdsspiller Frits Tarp fra »B 93« har stået model til den spiller, man ser til venstre. Modellen til modspilleren er ukendt.

Skulpturen er opstillet foran Århus Stadions hovedindgang, og selve figuren er en gave fra 15 århusborgere, som har ønsket at forblive anonyme.

Gaven blev overdraget byen den 13. juli 1936.

Efter Stadionbygningens brand i 1943 blev skulpturen midlertidig nedtaget og opbevaret andetsteds indtil genopstillingen i 1948.

Marathonløberen

Skulpturen er udført af billedhugger Viggo Jarl i 1920 som en gave til Århus fra kunstnerens moder, konferensrådinde Anna Jørgensen, f. Plenge, »Løndal Gård« ved Brædstrup, nordvest for Horsens. Ill. nr. 199.

Kalkstensgruppen blev udlånt til en udstilling i Paris, men knustes under transporten.

I 1926/27 udførte billedhugger Jarl en kopi – en erstatningsskulptur.

Den første skulptur afsløredes 15. december 1922, den anden 17. marts 1927.

Den klassisk prægede komposition er placeret i anlægget foran hovedindgangen til Århus Stadion.

På soklens forside læses

MARATHONLØBEREN

Udført Aar 1920 af

Viggo Jarl

Viggo Jarls skulptur er formentlig inspireret af to begivenheder, dels historien om den græske soldat, der under slaget mellem grækere og persere ved Marathon år 490 f.kr. løb de 42 km fra slagmarken til Athen i ét stræk for at berette om sejren over kong Dareios, hvorefter han faldt død om af udmattelse, dels om den svenske distanceløber Johnsons sejr i et såkaldt »Marathonløb« på Stockholms Station.

Marathonløb blev indført som disciplin ved de olympiske lege fra 1896.

Arkitekt Thyge Klemann oplyser, at opstillingen i Århus igen er et unikum, idet gruppen i Cannes blev tilintetgjort af tyskerne under krigen 1939-45.

Skulpturen blev restaureret og genopstillet i Cannes.



Ill. nr. 199 – Marathonløberen.

Apoxyomenos – eller som skulpturen populært kaldes Skraberer

blev i 1921 opstillet på midterplænen foran Aarhus Idrætspark Stadion. Ill. nr. 201. Det er en kopi af Peloponneseren Lysippos' marmorskulptur, der gik tabt i det fjerde århundrede, men blev genfundet så sent som i 1850 i Trastevere i Rom.

Efter sine atletiske øvelser renser Apoxyomenos sit legeme for olie og støv med en såkaldt strigilis – et skrabejern; deraf betegnelsen Skraberer.

Skulpturen var en gave fra brygger Carl Jacobsen til Ny Carlsberg Glyptotek. Den er udlånt af museet til Århus by.

Soklen, der bærer følgende tekst: Skraberer / Antik statue / efter Lysippos – er bekostet af Århus kommune i 1921. På plinten finder vi inskriptionen: F. Barbedienne, Fondateur, Paris, Ch.C.

Efter Stadions brand i 1943 blev skulpturen nedtaget og bragt i sikkerhed indtil genopstillingen i 1948.

Urkraften

Skulpturen er udført af billedhuggeren Jean Gauguin i 1920. Ill. nr. 202.

Den udstilledes første gang på Den Frie Udstilling i København i 1920 og i en lidt ændret udformning på Grønningen i 1922. Den har også været udstillet i Paris.

Figuren er udført i cement og har været opstillet i anlægget foran Statens Museum for Kunst i København. Senere har Statens Museum ladet fremstille et eksemplar af skulpturen i bronze, hvorefter Århus-arkitekten A. Høeg-Hansen (1877 - 1947) overtog originalen, som han skænkede til Århus By i 1926.

I marts s.å. blev skulpturen opstillet i Århus Stadions Søjlegård, oprindelig i et bassin, som senere er nedlagt.

Diskoskaster

Skulpturen er udført af billedhugger Elias Ølsgaard i 1947. Den er støbt i bronze og anbragt ved den østre side af det gamle Kragelund Stadions nordre indgang. Ill. nr. 203. I forbindelse med Skaade Boldklubs – senere Kragelunds Idrætsforening – 25 års jubilæum skænkede skulpturen af en anonym giver med bidrag fra en mindre kreds af medborgere.

Svømmepigen

Skulpturen er udført af billedhugger Svend Rathsack i 1934 til arkitekt Axel Høeg-Hansen (1877 - 1947) og hustru, som 6. juli 1934 skænkede den til Århus by.

Oprindelig opstilledes skulpturen i samlingen af kunstværker foran Århus Idrætspark (Stadion), men den blev nedtaget under brandkatastrofen i 1943 og midlertidigt privat opbevaret – ligesom de øvrige kunstværker foran den brandhærgede Stadionhal.

I 1948 genopstilledes Svømmepigen på Riisvang-Stadion, Hans Egedesvej, Århus N, hvorfra den blev flyttet i 1971 for at finde sin velmotiverede placering i Århus Svømme-Stadion på Ingerslevs Boulevard. Ill. nr. 204.



III. nr. 201 – Skraberens.



III. nr. 202 – Urkraften.



III. nr. 203 – Diskoskaster (Kragelund).



III. nr. 204 – Svømmepigen.

På soklens forside er anbragt følgende tekst:

SVØMMEPIGEN
Udført Aar 1934 af
Svend Rathsack
og på plinten: Udført til Aarhus Stadion Aar 1934.

Skulpturen viser en svømmepige, parat til udspring. Den blev i 1955 udlånt til Nordisk Kunstforbunds Udstilling i Rom tillige med Kai Nielsens (i Århus placerede) kunstværk »Vågnende kvinde« (se s. 10). Endvidere blev skulpturen udlånt til Århus Kunstmuseum i forbindelse med en udstilling i Århus Fæstuge i 1965. Original-modellen til skulpturen opbevares på Statens Museum for Kunst i København.

Diskoskaster

Skulpturen er udført af billedhugger Jean René Gauguin i 1926-27. Den er støbt i bronze og forestiller en yngling, der er ved at gøre klar til næste kast. Ill. nr. 205.

Ligesom Svend Rathsacks »Svømmepigen« (se s. 226) blev skulpturen oprindelig opstillet foran Århus Idrætspark (Stadion) og afsløret dér i 1927. Som de øvrige kunstværker blev også denne skulptur nedtaget efter brandkatastrofen i 1943 og først genopstillet i 1948, men da på Riisvang-Stadion på Hans Egedesvej i Århus N. Det sportslige indslag, som diskoskastning repræsenterer inden for idrætten, indførtes ved den 18. olympiade år 708.

Skulpturen er skænket byen af en anonym giver.

På soklens forside læses teksten:

DISKOSKASTER
Udført Aar 1927 af
Jean Rene Gauguin

Springvands- og soppefontæne

udført af billedhugger Erik Heide efter anmodning fra Holme-Tranbjerg sogneråd i 1970. Ill. nr. 206.

Skulpturen blev i sommeren 1974 placeret ved pergolaen på Lyseng Svømmestadion i Højbjerg, men først afsløret ved genåbningen af det nyistandsatte friluftsbad den 22. maj 1975.

Arrangementet kan forekomme aparte. I et firkantet bassin er placeret i alt ni granitstøjljer og -blokke i forskellig højde og i fire farver. Hertil en messingkugle med 16 »livsskabende« vandstråler, figurer i støbejern af fugle, en rose, et blad, en fisk og en fransk bulldog.



III. nr. 207 – Løberen (Kragelund).



III. nr. 205 – Diskoskaster (Riisvang).

Løberen

Skulpturen er udført af billedhugger Elias Ølsgaard i 1935. Den er støbt i bronze og anbragt på en ca. 2 m høj sokkel ved Kragelund Stadion i Højbjerg, nordre indgangs vestre side.

Skulpturen blev afsløret den 14. juni 1936 i forbindelse med indvielsen af Kragelund Stadion. Ill. nr. 207.

Stentøjsfrugter

kalder keramikeren Erik Nyholm sin her viste »siddeskulptur«. Ill. nr. 208.

De tre »frugter« er anbragt til højre for indgangen til biblioteket på Ludvig Feilbergs Vej i Åbyhøj.

Skulpturen er en gave til biblioteket fra teknikere og håndværkere i forbindelse med byggeriets indvielse i 1972.

Stokanker – som erindring om en 10-årsdag

Den 7. december 1979 aflagde Århus by's »adoptivbarn«, fregatten »Peder Skram«, et tre-dages besøg i Århus.

Anledningen var bl.a., at man fra fregattens side ville markere ti-året for adoptionen ved at skænke byen et gammelt stokanker. Ill. nr. 209.

Ankeret, der vejer ca. 300 kg, er placeret i et lille anlæg på havnens område, kaldet Sibirien, beliggende ud for Nørrebrogade ved Kystvejen.

På et skilt ved ankeret kan man læse:

PEDER SKRAM

1979

Gaven kan også opfattes som en reverens for en af landets ældste søkøbstæder, der siden anden verdenskrig er blevet hjemsted for Søværnets operative Kommando.

Testrup Højskole

1. november 1866 oprettedes ved Mårslet en af tidens ca. 50 højskoler. I mere end 40 år stod dr. Jens Nørregaard og kandidat Christoffer Bågå sammen om ledelsen af den i grundtvigske kredse højt værdsatte Testrup Højskole.

I 50-året for højskolens tilblivelse (1916) rejstes ved skolens indkørsel et monument for Nørregaard og Bågå. Ill. nr. 210.

Arkitekt P. V. Jensen-Klint (1853-1930) tegnede mindesmærket med de to søjler, der fører tanken hen på søjlerne, som findes i Hvide-slægtens gamle kirker. Søjlerne er forbundet med en lav mur og bærer begge en rovfugl. På søjlen til venstre for beskueren læses følgende tekst:

1836 Christoffer Bågå 1915

og på den højre:

Jens Nørregaard 1838 - 1913



Ill. nr. 208 – Stentøjsfrugter.



Ill. nr. 210 – Mindesøjler foran Testrup Højskole.



Ill. nr. 209 – Stokanker, en gave fra fregatten
»Peder Skram« 1979.

For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at Testrup Højskole i 1927 blev overtaget af Dansk Sygeplejeråd. Det skete på initiativ af Foreningen af Sygeplejersker i Provinsen, og der institutioneredes her en »forskole i højskolen for sygeplejeelever«. Undervisningsfunktionen på Testrup Sygeplejehøjskole blev i 1973 overtaget af hospitalsvæsenet, og de gamle bygninger vendte tilbage til deres oprindelige formål som Testrup Folkehøjskole.

Mindesten for forstander N. K. Thomasen

Den store natursten stammer fra en kæmpehøj, rejst i forbindelse med Landsudstillingen i Århus i 1909. Højen var placeret på Strandvejen omtrent dér, hvor boligkomplekset »Kildegården« ligger i dag.

Mindesmærket blev i efteråret 1943 – med relief, udført af billedhuggeren Elias Ølsgaard, og inskription – rejst til minde om netop afdøde forstander N. K. Thomasen. Stenen står i dag, hvor den for 40 år siden blev opstillet. Den store bygning bag den var dengang rammen om Christian den Niendes Børnehjem, som N. K. Thomasen i 33 år havde været en højt respekteret leder af. Ill. nr. 211.

Niels Købmand Thomasen fødtes i 1877 på den lille Limfjordsø Jegindø. Han lærte gartneri og blev lærer i dette fag ved Faarevejle Højskole. Allerede i 1907 blev han interesseret i børneforsorgsarbejdet og fik ansættelse på Randers Børnehjem. Omtrent samtidig oprettedes Christian IX's Børnehjem i Finsensgade i Århus. 1. april 1911 blev Thomasen forstander for dette store, århusianske børnehjem; en vanskelig opgave, som han løste forbilledligt. Han døde 66 år gammel, og en kreds af tidligere børn fra Hjemmet rejste den her omtalte mindesten.

Christian IX's Børnehjem skiftede i 1965 domicil, idet institutionen flyttede til nyopførte bygninger i Reykjavikgade. Bygningen i Finsensgade udnyttede Undervisningsministeriet til oprettelse af et børneforsorgsseminarium (det senere Århus Socialpædagogiske Seminarium) for uddannelse af børneforsorgspædagoger.

Det er naturligt at mindestenen er forblevet i de omgivelser, hvor N. K. Thomasen præsterede sin manddomsgerning.

Ting- og arresthuset i Vester Alle

er opført i årene mellem 1903 og 1906 af arkitekterne Axel K. A. Ludvigsen og Jul. Hansen, København. Indvielsen fandt sted 6. oktober 1906.

På begge sider af hovedindgangen har man i 1908 placeret en liggende løve, modeleret af maleren og billedhuggeren K. Hansen Reistrup. Løverne er støbt i bronze.

De på bygningens hjørner opsatte lanterner er ligeledes udført af K. Hansen Reistrup, som havde fået ideen hertil efter en miniaturemodel af de lanterner, der findes anbragt på Palazzo Strozzi i Firenze – vel et af de prægtigste eksempler på florentinsk bygningskunst. Ill. nr. 212.

Miniaturemodellen ejedes af daværende birkedommer Chr. M. Jespersen, Århus (1852-1914).



III. nr. 211 – Mindesten for N.K. Thomasen.



III. nr. 212 – Italiensk lanterne.



III. nr. 212 – En af to løver foran Ting- og arresthuset.

Torvebrønden i »Den gamle by«

Købstadmuseet Den gamle By frister til en omtale i sin helhed blandt Århus' monumenter, men det vil føre for vidt og desuden ligge uden for denne bogs hensigt. Undtaget er naturligvis busten af Den gamle By's skaber, Peter Holm (beskrevet s. 72), samt den ret ulykkelige brønd på byens torv. Inspireret af Peter Holms visioner præsterede århusarkitekten S. Fr. Kühnel at flytte den Secherske købmandsgård (se s. 214) hele to gange. Gården lå ved århundredeskiftet på hjørnet af Lille Torv og Immervad; herfra flyttedes den i 1909 til landsudstillingsarealet syd for byen. I 1914 flyttedes gården – nu ophøjet til »Borgmestergården« – til Botanisk have, og dermed var grunden lagt til Købstadmuseet Den gamle By.

Andre gamle, bevaringsværdige bygninger kom til. Placeringen af Tekstilhuset, Aalborggården, Farveriet m.fl. skabte byens torv, og Peter Holm og Kühnel var enige om, at pladsen burde forsynes med et midtpunkt – en fontæne eller en brønd, der passede i alder og stil.

Ideen til torvebrønden i Den gamle By fandt Peter Holm på renæssancegården Lynderupgård ved Hjarbæk fjord i Rinds herred, nord for Viborg, hvor en indskrift over hoveddøren oplyser, at gården er opført 1556 af Christoffer Rosenkranz. Lynderupgårds Vandkunst, som siges at være den ældste eksisterende af typen her i landet »springer med vand fra de omgivende bakkedrag«. Gennem et firsidet malmhoved med ciselerede ansigter vælder vandt ud og opsamles i et groft tømret trækar, et simpelt stykke bødkerarbejde, der står smukt til Lynderupgårds hele karakter.

Det er en kopi af denne brønd, der er opstillet på torvet i Den gamle By i Århus. III. nr. 213.

Lynderupgårds ejer gav tilladelse til fremstilling af en kopi af brønden, og bronze-støber Georg Erstad-Pedersen, Århus, støbte uden vederlag pighovederne; selve karret er en gave fra Ceres Bryggerierne. Stavene, der oprindeligt stammede fra et kar af ungarsk egetræ, benyttet i det gamle fæstningsbyggeri i Fredericia, måtte for nogle år siden udskiftes. Også denne opgave påtog Ceres sig.

Indvielsen af brønden fandt sted den 31. marts 1928.

Toldkammeret i Århus

Den 14. februar 1898 blev Århus' nuværende toldkammerbygning taget i brug. Det skete – som det fremgår af facadens udsmykning – netop i kong Christian den Nien-des 34. regeringsår.

Bygningen blev et af kgl. bygningsinspektør Hack Kampmann's mesterværker. Den reliefprydede facade vender naturligt mod havnen. III. nr. 214.

Over indgangsdøren er rigsvåbenet gengivet. Derover en morsom detalje: Chr. 9's 34' kongear i romertal, XXXIII^{Te} – i stedet for den traditionelle skrivemåde »XXXIV«. Over vinduet Århus byvåben og ankeret. Over de to sidevinduer relief-fer, der refererer til skibsfarten.

Denne bygning tages med i samlingen af århusianske mindesmærker for at henlede læserens opmærksomhed på det smukke bygningsværk med de mange udsmykningsdetaljer; typiske for perioden og for arkitekt Hack Kampmann og hans med-dekoratør på opgaven, maleren og keramikeren K. Hansen Reistrup.



Ill. nr. 214 – Facaden på Toldkammerbygningen mod havnen i Århus.

Det trebundne sogne- og byskel for Holme-Tranbjerg, Solbjerg og Mårslet

Lidt nord for »Galgebakken« ved Tingskoven er rejst en mindesten 31. marts 1970, sidste dag før de tre sogne blev indlemmet i Århus Storkommune. Ill. nr. 215.

Den tre meter høje og tolv tons tunge natursten af granit blev rejst af Østerby i Tranbjerg sogn, byerne Tiset og Ravnholt i Tiset sogn og Testrup by i Mårslet sogn. Gårdejer P. Vestergaard, »Ravnholt Vestergaard«, skænkede stenen, Holme-Tranbjerg og Mårslet kommuner sørgede for transport fra finde- til opstillingssted og fhv. distriktsbestyrer ved Hedeselskabets Århus-afd., J. C. Pedersen, bekostede inskriptionen, der lyder

Tranbjerg Sogn
Tiset Sogn
Mårslet Sogn
31 – 3 – 1970

Initiativtageren til »Tingstenen«, som den kaldes, var nævnte J. C. Pedersen. Da han udkastede tanken, havde han udset sig en sten i skoven til »Tingskovgaard«, men denne sten viste sig at være så vanskelig og bekostelig at flytte, at man måtte opgive.

Senere erfarede J. C. Pedersen, at der på ejendommen »Ravnholt Vestergaard« i en række år havde ligget en stor sten, som man 3-4 gange havde forsøgt bortsprængt uden resultat. Han førte forhandlinger med stenens ejer, med de respektive sogneråd og med gårdejerne Søren Mikkelsen, Tingskovgaard, og Bech Thygesen, Testrup Mark – de to sidstnævnte blev anmodet om at stille nogle kvadratmeter jord til rådighed som opstillingssted.

Der var interesse for rejsningen af dette minde, og den 31. marts 1970 kunne »Tingstenen« afsløres.

Tre Generationer

Relief i brændt ler udført af billedhuggeren Valdemar Foersom Hegndal og indmuret i gårdhavemuren på plejehjemmet »Bjerggaarden« på Brendstrupvej nær Stjernepladsen i Århus N. Ill. nr. 216.

Uglerne ved Marienlund

Hvor Skovvejen ved Marienlund drejer ind i Risskov, anbragte man i 1951 en sokkel med billedhuggeren Elias Ølsgaard's tre ugler og stedsangivelsen Riisskov. Ill. nr. 217.

En tilsvarende stedsangivelse, udført af samme kunstner, findes i venstre side af indkørslen til Marselisborg Skov, ud for hotellet. Tekstpladen på granitsoklen er desværre fjernet, og stenen kunne i øvrigt fortjene restaurering – og måske en mere hensigtsmæssig placering i *højre side* af indkørslen til skoven.



III. nr. 217 –
Uglerne ved Marienlund.



III. nr. 213 – Torvebrønden i Den gamle By.



III. nr. 215 – Trebundne sogneskel.



III. nr. 216 – Tre generationer, dekoration i gårdhaven på pleje-
hjemmet »Bjerggården«.

Universitetet

Videnskabens træ

På muren over Universitetets hovedindgang mod Ringgaden opsatte man i august 1949 et ca. 25 m² stort relief, udført af billedhuggeren Olaf Stæhr-Nielsen og skænket af Ny Carlsbergfondet iflg. et gavebrev i 1946. Ill. nr. 218.

Relieffet – udformet som et egetræ (Universitetets park er egetræer) – forestiller »Videnskabens Træ«. I træets grene var oprindeligt anbragt fem symboler for de da eksisterende fem fakulteter. I to omgange blev indføjet yderligere tre symboler, således at der i dag findes ialt 8 symboler i relieffet. Ved træets rod er indsat en gengivelse af Universitetets segl, der er tegnet i 1934 af arkitekt Gudmund Holme.

De symboliserede fakulteter er:

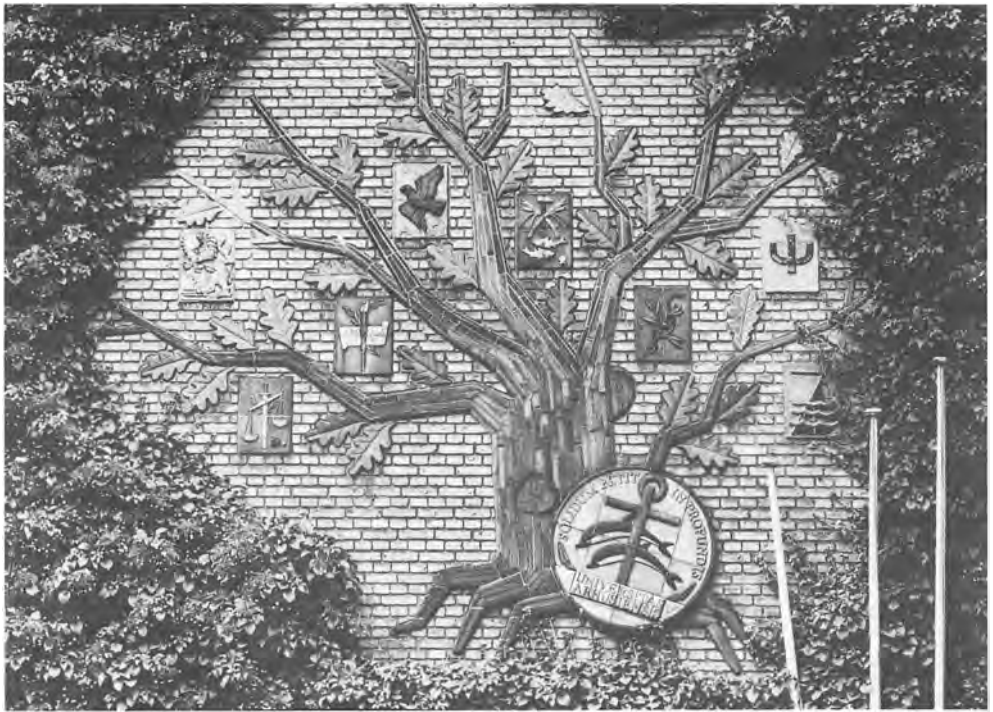
1. Det Humanistiske Fakultet (fakkelt med bånd og tekst).
2. Det Lægevidenskabelige Fakultet (Asklepios snog).
3. Det Teologiske Fakultet (due).
4. Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, der nu er repræsenteret i relieffet med 4 symboler, nemlig:
 - Jura (skålvægt)
 - Økonomi (kornaks)
 - Statskundskab (styring – rør i bølgelinier)
 - Psykologi (det græske Psi)
5. Det Naturvidenskabelige Fakultet (løve og sol).

Som anført omfattede det i 1949 opsatte relief kun fem symboler.

Det naturvidenskabelige symbol blev tilføjet i 1960 af relieffets oprindelige skaber, billedhuggeren Oluf Stæhr-Nielsen, hvorimod symbolerne for Statskundskab og Psykologi på grund af Stæhr-Nielsens død i 1969, blev udført af billedhuggeren Knud Nellemose i 1980.

De indføjede tre symboler nødvendiggjorde en forlængelse af tre af egegrenene og en tilføjelse af fem egeblade.

Den kgl. Porcelænsfabrik i København udførte relieffet i chamotte med delvis glasur. Knud Nellemose foranledigede selv de sidste to relieffer udført i chamotte. Hele relieffet med de 8 symboler og Universitetets segl er bekostet af Ny Carlsbergfondet.



III. nr. 218 – Videnskabernes Træ over Universitetets hovedindgang.



III. nr. 219 og 220 – Minder over overlæge Victor Albeck (se teksten s. 240).

Mindesten over overlæge, dr. med. Victor Albeck

Victor Albeck, der fødtes i København i 1869, havde en grundig lægeuddannelse og en anerkendt forskningsindsats bag sig, da han i 1910 blev overaccoucheur ved Statens Fødselsanstalt i Jylland, Århus.

Efter en enorm arbejdsindsats døde Victor Albeck – 64 år gammel – den 25. januar 1933.

Til minde om hans utrættelige arbejde for oprettelsen af et universitet i Århus og for hans banebrydende arbejde ved Fødselsanstalten blev hans urne gravsat i jorden mellem de to institutioner (Ill. nr. 219). Den prunkløse mindesten på stedet bærer indskriften

VICTOR ALBECK

1869 – 1933

I Aarhus Universitets ældste bygning, det nuværende institut for jura, er opstillet en buste af Victor Albeck (Ill. nr. 220), udført af E. Utzon Frank i 1932, og på Fødselsanstalten hænger et meget levende og vellignende maleri, udført af maleren Aug. Tørsleff.

Katten, der fanger vanddråber

På aulaens ydermur mod Solgården er opsat en vandpost, udformet som en kat, balancerende på vandposten som ville den »fange vanddråber«. Den originale skulptur med det anbragte vandkar, er udført af billedhuggeren Hugo Liisberg og er en gave til Universitetet fra Ny Carlsbergfondet. Ill. nr. 221.

Det store Horn

har kunstneren, billedhugger Erik Heide, kaldt denne skulptur, som er en gave fra Dansk Magisterforening til Aarhus Universitet i anledning af universitetets 50-års jubilæum den 11. september 1978. Ill. nr. 222.

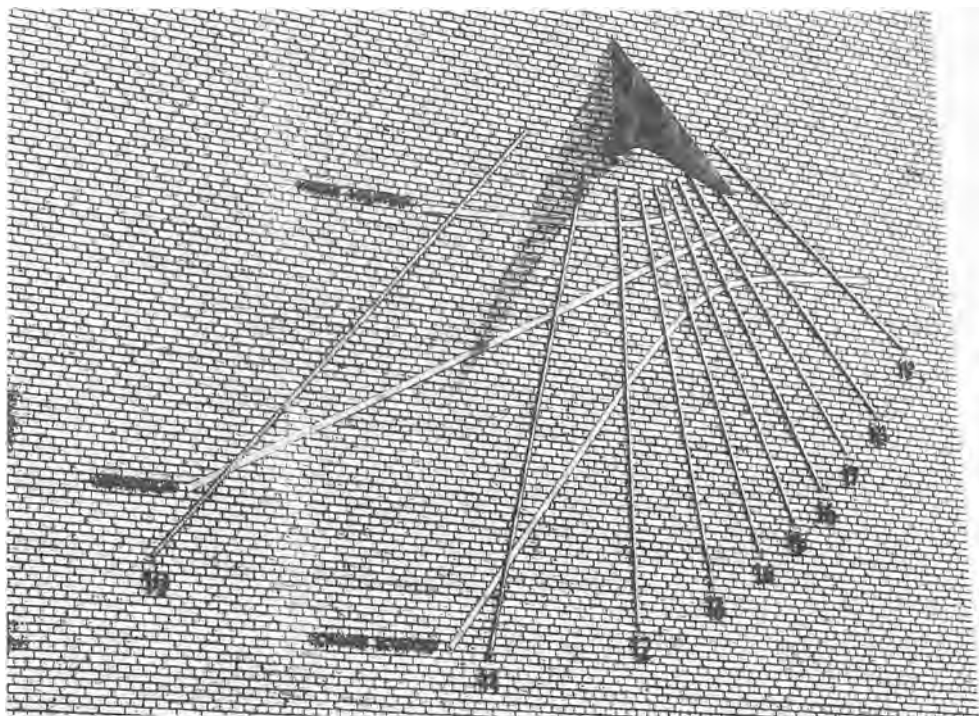
I magisterforeningens bestyrelse, hvori fire af universitetets fem fakulteter er repræsenteret, var der enighed om at betænke universitetet med en gave, som skulle være tilgængelig for såvel universitetets medarbejdere, de studerende som offentligheden. Derfor valgte man et »udendørs kunstværk«.

Man bad billedhuggeren Erik Heide om forslag, og han præsenterede – og motiverede – to modeller i støbejern, nemlig »Lille Fugl« og »Det store Horn«. Foreningens bestyrelse valgte »Det store Horn«, som universitetets arkitekt, kgl. bygningsinspektør, professor C. F. Møller foreslog anbragt på pladsen foran indgangen til Registraturen og Stipendiekontoret ud mod Nordre Ringgade.

Skulpturen blev afsløret i 1978.

Kunstnerens motiv til den aparte skulptur skal han have fået fra et fund af en stump pandeskal med et horn (eller vistnok kun hornkernen, kaldet »stejlen«), hidrørende fra et hovdyr af meget gammel dato.

Fragmentets fine rytme, drej og hulninger optog kunstneren ret konstant i ca. 20 år. Da han fik opgaven at give idé til magisterforeningens gave til Aarhus Universitet,



III. nr. 223 – Soluret på aulamuren i Solgården.



III. nr. 221 – Katten fanger vanddråber.



III. nr. 222 – Det store Horn.

blev han klar over, at netop på dén plads passede »Det store Horn«. Han følte, at skulpturens udformning var i pagt med pladsens rytme, som er præget af de krumme mure ved trappen under hovedbygningen.

Universitetets Solur

På hovedbygningens ca. 10 m høje aulamur i Solgården er anbragt et solur. Soluret er nøje beregnet af astronomen, direktøren for Ole Rømerobservatoriet, L. W. Ruben Andersen (1891 – 1955). Ill. nr. 223.

Murfladen, hvis rette linjer af indmurede klinker er markeret med tallene fra 10 til 19 udgør urskiven, hvis viser er den lige kant af den skygge, som den trekantede skygge giver kaster i solskin. Det usymmetriske i konstruktionen og den skæve del af dagen, man kan bruge soluret, skyldes, at muren ikke vender lige mod syd.

En plade, anbragt under soluret, oplyser, at »Uret viser lokal Soltid«. For at aflæse mellemeuropæisk tid må der »lægges et antal minutter til«. En tabel på tavlen angiver de nødvendige minuttal for den 1. og den 15. i hver af årets måneder, og det er umiddelbart påfaldende, at det totale udsving i årets løb er en halv time, nemlig fra 33 min. den 1. februar til 3 min. den 1. november, med et mindre udsving den anden vej midt om sommeren¹⁾.

At man skal lægge noget til for at få mellemeuropæisk tid, altså dansk normaltid, kommer af, at Århus ligger vest for linjen gennem de steder, hvor soltiden i gennemsnit i løbet af året er lig med dansk normaltid. Denne afstand svarer til noget under 20 min.

Et solur som sådant er jo ikke nogen egentlig skulptur. Dets opsætning på den store mur tjener primært et dekorativt formål. Når det alligevel er medtaget i nærværende oversigt er det for at komplettere de eksteriøre Universitetsmindesmærker.

Bankdirektør Niels Jensen

Portrætrelieffet er udført af billedhuggeren V. Foersom Hegndal og opsat på gavlen af Kollegium I i Universitetsparken (Ill. nr. 224). Det er skænket af en kreds af venner til minde om en utrættelig formand for det byggeudvalg, som fra 20. august 1934 havde helliget sig den store opgave at opføre studenterkollegier.

Bankdirektør Niels Jensen (1890 – 1952) kom i 1924 til Århus som direktør for Københavns Handelsbanks Århus-filial, Jydsk Handels- og Landbrugsbank, og under hans dygtige og dynamiske ledelse udviklede banken sig til at blive byens anden storbank, Handelsbanken.

Niels Jensen ydede en meget betydelig indsats som kasserer i Universitetssamvirket og som formand for adskillige byggeudvalg i forbindelse med det unge universitets opvækst. Med enestående energi og stædig styrke lykkedes det ham i universitetets første tiår, hvor statens tilskud til institutionens drift var betinget af, at der fra privat

¹⁾ Kilde Prof. Mogens Rudkjøbing.

III. nr. 224 – Portrætre relief
af studenterkollegiernes
formand, bankdirektør
Niels Jensen.



III. nr. 225 – Bagvægsrelief i el-belysning, taget uden for hovedindgangen til hallen i Bartholinbygningen.

side skaffedes penge til opførelsen af de nødvendige institutter, at fremskaffe de betydelige pengemidler, som opgavernes løsning krævede.

En særlig fortjeneste indlagde han sig ved at rejse den nødvendige kapital til opførelse af studenterkollegierne i Universitetsparken og var formand for byggeudvalget for »4. maj-kollegiet« i Århus.

Blandt hans mange tillidshverv kan nævnes, at han var formand for bestyrelsen for Jydsk Væddeløbsbane og for repræsentantskabet for Aarhus Teater.

Niels Jensen var et renæssancemenneske, der overkom det utrolige, og hvis interesser spændte vidt.

Stentøjsrelief¹⁾

Når dette relief er medtaget i nærværende bog, som så godt som udelukkende omhandler eksteriøre skulpturer, skyldes det, at relieffet som følge af sin placering i Bartholinbygningens forhal kan iagttages lige så vel udefra gennem hallens store glasdøre som indefra. III. nr. 225.

Det er lykkedes maleren og billedhuggeren Allan Schmidt at omsætte iagttagelser fra mikrofloraen til kunstnerisk formsprog.

Otte tons ler blev kunstnerisk forarbejdet og brændt ved 1300°C til ca. 400 enkeltdele under Allan Schmidts treårige ophold hos en fransk keramiker i Paris. Herefter transporteredes relieffet til Århus, hvor det blev opsat i sektioner i indgangen til Bartholinbygningen i Universitetsparkens sydøstlige hjørne.

Kunstværket består dels af det polykrome, meget plastiske relief på langvæggen, dels af de ultramarinblå, flade stentøjsplader på hallens øvrige vægge, i alt en stentøjsskulptur på 56 m².

Det er – meget kort fortalt – historien bag denne gave fra Rømerfondet.

Den kunstneriske udsmykning var allerede planlagt, da Arkitektfirmaet C. F. Møllers Tegnestue påbegyndte projekteringen af Bartholinbygningen.

Afsløringen fandt sted den 29. april 1974, samme dag, som bygningen blev indviet.

Den jyske Studenterlind

I haven ved Vestre Landdelskommando, Marselis Tværvej 4 i Århus, står et stort, smukt og lokalhistorisk betydningsfuldt lindetræ.

Marselis Tværvej er i sin tid udstykket fra den jord, der oprindeligt hørte til herregården Marselisborg, som Århus kommune overtog den 18. april 1896. Vejen blev navngivet i 1914.

Bygningen, som landsdelskommandoen overtog i marts 1947, blev opført i 1916 af øjenlæge Einar Lindgreen til klinik og privatbeboelse. Lægen døde i 1928, og ejen-

¹⁾ Kilde: Stud.mag. Allis Johannesen (Information og Debat 5/11 1982).



III. nr. 226 – Den jyske Studentertind i Århus (se også side 247).

dommen blev overtaget af Universitetssamvirket¹⁾, der indrettede den til kollegiebygningen »Marselisborg Studentergaard«.

I forbindelse med indvielsen af »Universitetsundervisningen i Jylland« den 11. september 1928, der samtidig er Aarhus Universitets oprettelsesdag, plantede daværende formand for studentergården, overretssagfører Andreas Christensen, i nærværelse af en indbudt kreds og formanden for universitetets bestyrelse, overlæge Victor Albeck, den her omtalte – og stadig velbevarede mindelind. Ill. nr. 226.

Dermed fik de århusianske studenter også deres »Regenslind«²⁾.

Af erindrings- og – ikke mindst – af bevaringsmæssige hensyn er i 1982 efter aftale mellem landsdelskommandoen og Aarhus Universitet anbragt en mindeplade under studenterlinden fra 1928³⁾.

Det gamle lindetræ er nu det eneste minde om stedets forud tilknytning til alma mater.

Man må glæde sig over, at Vestre Landsdelskommando i 35 år pietetsfuldt har taget vare på dette minde om Aarhus Universitets første periode⁴⁾.

Vor Frue Kirkeplads

Moderne fontæne ved Vor Frue Kirke

Ønsket om at placere en moderne skulptur på Frue Kirkeplads blev fremsat af Århus kommunes kulturelle forvaltning i 1970'erne i samråd med Vor Frue Sogns menighedsråd og Det særlige Kirkesyn.

Billedhugger Jens-Flemming Sørensen blev betroet opgaven. Han skabte en skulpturgruppe, der spiller fint sammen med de omgivelser, den er bestemt for. Den er ikke dominerende, og går man tæt på den, bliver det klart, i hvor høj grad den er skabt med respekt for kirkens arkitektur⁵⁾.

De fire, råt tilhuggede søjler i bornholmsk granit rager i det nære perspektiv op over kirkens tagryg, men tårnet er stadig højeste punkt. Søjlernes næsten brutale overflade fremhæver kirkens lette stil, og modsætningen til kirkens røde mursten virker stærkt. Ill. nr. 227.

¹⁾ En kreds af århusborgere, der den 14. januar 1921 stiftede en forening, som skulle bringe system i såvel agitationen for oprettelsen af et universitet i Århus som i indsamlingen af private midler, specielt til bygning af kollegier (studenterboliger).

²⁾ Den berømte gamle lind, der stod i gården til Regensen i København, blev plantet 12. maj 1785.

³⁾ Generalmajor H. T. Havning og rektor, professor Carl F. Wandel.

⁴⁾ Studenterlinden på Marselis Tværvej no. 4. – matr. nr. 291 Marselisborg, Århus jorder, akt.nr.B.657, fredet iflg. deklaration af 20. december 1982.

⁵⁾ Redaktør C. F. Garde.



III. nr. 226 – Mindepladen under Studenterlinden (se også side 245).



III. nr. 227 – Fontæne på Vor Frue Kirkeplads.

Nederst er søjlerne omgivet af kugler og fligede figurer i bronze, og typisk nok anes nogle af kunstnerens anonyme, arketypiske ansigter mellem fligene. De er hans ofte gentagne symboler på både fødsel og død. Det er jo for en væsentlig del også det, kirken vidner om. Bronzernerne er patineret grønne, og ved deres placering spænder de på afgørende vis mod kobberet på kirkens tårn og tag.

Det 6 x 4 m store bassin er fremstillet i samme granit som skulpturen og er i bunden forsynet med vanddyser, som gør vandoverfladen urolig. De ret små vandmængder fra dyser, anbragt på selve skulpturen, er med til at give en ubestemmelig fornemmelse af både tid og tidløshed, som vel er evighedens indbyggede modsigelse.

Gamle gravmæler ved Vor Frue Kirke

Vor Frue Kirke – før reformationen kaldet »St. Nicolai Kirke« – er i sig selv et betydningsfuldt lokalhistorisk mindesmærke.

Kirken nævnes her kun for lige at omtale de otte store gravsten, der er placeret i kirkeanlægget mod Vestergade – et lille afsnit af den i 1848 nedlagte kirkegård.

Fem af de otte sten er fundet i kirkens gulv, og bevaringen i deres oprindelige omgivelser er en parallel til mindelundene i Rådhusparken og Sct. Olufs Kirkegård.

Gravstenene er stærkt nedslidte.

Valgretsegen i Viby J

Dansk Kvindesamfund stiftedes i 1871 med kvindens ligeberettigelse med manden som bærende opgave.

I 1908 gennemførtes en lov, hvorefter – som det hed – »Kvinder og Tyende« fik stemmeret ved kommunevalg. Den 5. juni 1915 fik danske kvinder stemmeret til såvel Folketing som Landsting.

Som erindring om »det første kvindeår« i 1915 plantedes foran Viby Kirke et egetræ, som i de forløbne år har vokset sig stort og stærkt (Ill. nr. 228). Ved træets fod er placeret en mindesten med teksten:

Egen plantet til Minde
om 5. Juni 1915 af
Kvinder i Viby

Ideen til dette minde om »kvindernes sejr« fik daværende leder af Danske Kvindesamfunds afdeling i Viby, Kathrine Jensen. Viby sogneråd godkendte forslaget, stillede areal til rådighed neden for trappen til kirkegårdens hovedindgang og arrangerede i dagens anledning en stor folkefest.

Ill. nr. 228 –
Valgretsegen i
Viby J. med
Mindesten.



De nedlagte sten omkring træet er i øvrigt hentet fra den gamle Viby Kongsgård. Egen blev plantet den 29. oktober 1916.

Vandkunst-skulpturer

Det er ikke almindeligt, at man »typefremstiller« springvand og vandkunst. Med udgangspunkt i et forslag fra arkitekt Erik Petersen, stadsarkitektens kontor i Århus, har man imidlertid tre steder i byen placeret markeringer. De er skabt af standardiserede elementer som kantsten på højkant og med bassiner af kantbuerunding og brosten. Ill. nr. 229.

De tre markeringer finder vi: Gadekrydset Østergade – Frederiksgade, Telefontorvet ved Busgadehuset og Lundingsgade-torvet, hvor Lundingsgade og Ole Rømers Gade mødes i Frederiks Allé.

Sprogforskeren Karl Verner

Mindepladen over porten til ejendommen Vestergade nr. 5 er i 1946 opsat, dels i anledning af hundredåret for Verners fødsel, dels for at erindre eftertiden om, at den kendte forsker boede på dette sted i Århus mellem 1851 og 1875. Ill. nr. 230.

Pladen er forsynet med følgende tekst:

Sprogforsker
KARL VERNER
7. marts 1846 – 5. november 1896
Boede i dette Hus 1851 – 1875
Opsat i Hundredaaret for hans fødsel

Karl Adolf Verner fødtes 1846 i Århus og blev student fra Katedralskolen i 1864, hvorefter han valgte slaviske sprog som studium. Han tilbragte en række år i udlandet, bl.a. i Rusland og i Danzig; universitetet i Berlin tildelte ham den Bopp'ske pris, og Heidelberg Universitet gjorde ham til æresdoktor.

I Halle var han mellem 1876 og 1882 og kom derfra til Københavns Universitet, først som docent i slaviske sprog og litteratur og fra 1888 som ekstraordinær professor. Han var en meget omhyggelig universitetslærer. Verner havde en ejendommelig evne til tankemæssigt at behandle sprogfænomener, men mest berømt blev han for en opdagelse, som han gjorde under et ophold hos forældrene i Århus, og som fik navn efter ham – Verner's lov: På en genial måde skaffede Karl Verner et samlet overblik over de forskellige indoeuropæiske sprogs betonings- og accentforskelle.

Trods alvorlige fysiske svagheder allerede i de unge år og trods relative få værker fik Verner den allerstørste indflydelse på nordisk filologi, og han anses for en af Nordens største sprogforskere.

På Aarhus Universitet, bygn.nr. 326 – i det såkaldte Karl Verner-værelse – hænger et porcelænsrelief af Karl Verner, udført af billedhuggeren Knud Nellemose.



III. nr. 229 – (Typefremstillet) Vandkunst.



III. nr. 231 – Vinter og Vår.



III. nr. 232 – Ålefangeren.



III. nr. 230 – Mindeplade på ejendom i Vestergade nr. 5 for sprogforsker Karl Verner.

Vinter og Vår

Skulpturen er udført i fransk kalksten af billedhuggeren Aage Bruun Jespersen. Den er rejst af Viby Kommune foran skolebygningen i Viby Bypark. Ill. nr. 231.

Afløsningen fandt sted den 22. oktober 1956.

Skulpturen symboliserer manden, der i sit livs vinter møder det spirende forår.

Ålefangeren

Skulpturen, der er anbragt i en vandkumme, er udført af billedhuggeren Jens Jakob Bregne og placeret i trekanten Kystvejen – Mejlgade ud for »Mejlborg«. Ill. nr. 232. I sommeren 1939 opstilledes Ålefanger-skulpturen intermistisk i Sct. Knuds Gade ud for Århus Hallen i forbindelse med en kunstudstilling i hallen.

Skulpturen forestiller en dreng, der har fanget en ål og nu holder den fast, medens ålen afværgende gør modstand, symboliseret ved en vandstråle.

Århus byråd vedtog på sit møde den 22. juni 1939 at erhverve skulpturen. Udgiften blev fordelt mellem belysningsvæsenet, parkudvalget samt brolægnings- og vandværksudvalget.

Afløsningen fandt sted den 18. november 1939.

Århus Amtskommune i Lyseng

Amtskommunen blev dannet i 1970. Den spredte administration – Århus, Randers og Skanderborg – fremkaldte hurtigt ønsket om en samlet og dermed mere rationel arbejdsgang. Amtsrådet vedtog derfor i 1972 at opføre en administrationsbygning på hjørnet af Lyseng Allé og Oddervej i Højbjerg, ca. 5 km fra Århus centrum.

Grundarealet er 58.499 m² og det samlede etageareal i alt 19.650 m².

Opgaven blev betroet arkitekterne Sahl & Thomsen. Konstruktionerne tog ingeniørerne Wilcken & Wulff sig af, og installationerne gennemførte Conwiconsult, Rådgivende ingeniører AS. Farvevalg blev kunstmaler Erik Wincklers opgave, og landskabsarkitekt J. Arevad-Jacobsen anlagde de grønne områder. Han blev måske bedst kendt for landskabsudformningen i forbindelse med Jydsk Telefon-Aktieselskabs store byggeri i Slet.

Fuglen

– en natravn i støbejern, opstillet i amtsgårdens have – er udført af billedhuggeren Erik Heide og skænket af Den Danske Provinsbank og Handelsbanken i Århus i anledning af den nye amtsgårds indvielse i april 1978. Ill. nr. 233.



Efterårsstemning i Amtsgården med det store, runde vandbassin.



III. nr. 234 – Fontæne.



III. nr. 241 – Jernrelief Teknisk Skole (se s. 256).

Blå stentøjsdame i fontæne

Kompositionen er udført af billedhuggeren og keramikeren Louis Rosen Schmidt, Rom (se s. 64). Den blev købt af Århus amtskommune i 1972 og opstillet i amtsgårdens have. Ill. nr. 234.

Kunstnerens intention har været at danne en modvægt til forstemtheden – også i den kunstneriske verden. Han siger selv: »Det ville være forkert og ufølsomt ikke at erkende det nedtrykkende i tilværelsen, men denne erkendelse bør ikke være dominerende«.

Soluret

er en gave til Århus amtskommunes administration fra personalet i anledning af indvielsen af den nye amtsgård i april 1978. Ill. nr. 235.

Uret er lavet efter tegning af landskabsarkitekt J. Arevad-Jacobsen.

»Skulpturgruppe med fire æg og fuglebad«

– kalder keramikeren Bent Skytte-Rasmussen, Limfjordsøen Mols, denne opstilling, der er virkningsfuldt placeret i det fri foran de store ruder i Amtsgården. Kunstværket blev købt af Århus amtskommune i 1979. Ill. nr. 236.

Kunstneren fik ideen til kompositionen gennem en udstilling, som Den Permanente i København har afholdt med temaet »Æg i alle Materialer«.

Efter forsøgsvis at have gjort æggene flade i bunden endte kunstneren med at bevare æggenes runde form og kompenserede for vælterisikoen ved at fylde en tredjedel af æggenes rumfang med beton og bly; effekten er tumling-princippet.

Århus Statsgymnasium

Århus by indviede den 8. juni 1959 sit nye statsgymnasium – det 38. statsgymnasium i landet og hertil det første, opført efter en arkitektkonkurrence; arkitekterne A. Gravers Nielsen og Johan Richter vandt konkurrencen.

I forbindelse med indvielsen skænkede byggeriets håndværkere og teknikere gymnasiet billedhuggeren Valdemar Foersom Hegndal's bronzeskulptur David, der ved indvielsen blev placeret i forhallen. Senere flyttedes skulpturen til gymnasiets Grønnegård. Skulpturen bærer i dag tydelige spor af vejrligets indflydelse. Ill. nr. 237.

I april 1967 opstilledes – som gave fra Ny Carlsbergfondet – i en forsænkning i skolegården billedkunstneren Jørgen Haugen Sørensen's unavngivne skulptur. Gymnasieungdommen døbte den »Tudsen« (eller »Frøen«), men det har nok ikke helt dækket kunstnerens intention, selv om moderne kunst primært skal appellere til den enkelte beskuers personlige oplevelse ved at betragte et kunstværk (Ill. nr. 238). Gymnasiets elever er i øvrigt ikke ukendt med moderne kunst. I festsalen findes Asger Jorns berømte gobelin, Den lange rejse.



III. nr. 235 – Soluret bag Amtsgården i Lyseng.



III. nr. 233 – Fuglen.



III. nr. 236 – 4 Æg og Fuglebad.

Århus Teater

I forbindelse med opførelsen af arkitekt Hack Kampmanns projekterede teaterbygning 1898 – 1900 udførte den kendte tegner og maler Hans Tegner tympanonet og frisen på den karakteristiske front over hovedindgangen. Frisen er fremstillet i Kählerkeramik, og motivet er hentet fra Ludvig Holbergs »Maskerade«. Ill. nr. 239.

Dekorative detaljer inde og ude er i øvrigt udført af keramikeren K. Hansen Reistrup, der også har lavet »dragen« – eller »trollden« – med flagermusvinger på toppen af Thalias hus.

Aarhus Tekniske Skole

stiftet 18. juli 1830 under navnet »Prins Frederik Ferdinands Tegneskole«.

Arveprins Ferdinand, broder til kong Christian den Ottende, påtog sig opgaven som skolens protektor. Fra 1831 og helt frem til 1879 fungerede Emmerich Lucian Høegh-Guldberg som skolens forstander (se iøvrigt s. 22). Efter arveprinsens død i 1863 påtog kongen sig protektoratet.

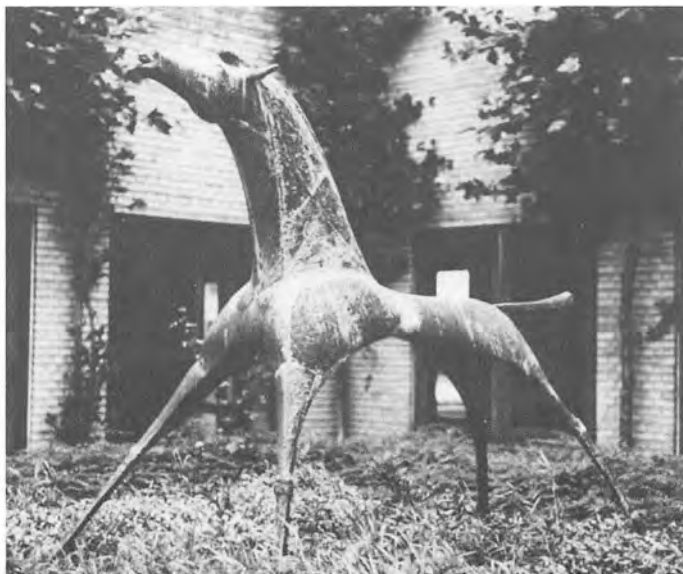
Ved skolens 100 års jubilæum i 1928 ændredes dens navn til det mere tidsvarende Aarhus Tekniske Skole.

Billedhuggeren Vald. Foersom Hegndals forstudie til Solhesten, der er opstillet i Rømerhaven, blev i 1971 af Rømerfondet skænket til skolen. Skulpturen er anbragt i skolens atriumgård. Ill. nr. 240.

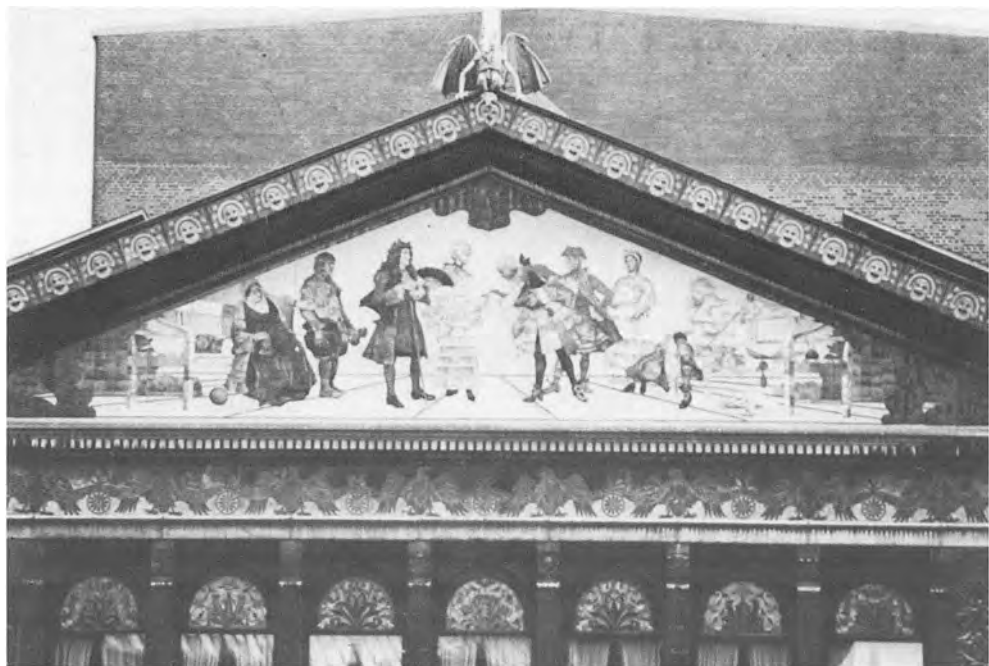
I forbindelse med 150 års jubilæet i 1980 modtog skolen fra Rømerfondet et jernrelief, fremstillet af billedhuggeren Erik Heide, der har kaldt relieffet »Fugl Phoenix«. Relieffet er placeret på hovedbygningens ydermur. Ill. nr. 241 (se s. 253).



Ill. nr. 237 –
David (se s. 254).



Ill. nr. 240 – Solhesten (se s. 254).



III. nr. 239 – Tympanonet på Århus Teater.



III. nr. 238 – »Tudsen« (se s. 254).

Genforeningen i 1920

I glæde over genforeningen med Nordslesvig, som officielt fandt sted den 15. juni 1920, da kong Christian den Tiende stærkt hyldet red over den gamle grænse, rejstes landet over et stort antal mindesten – alene i Århus kommune findes 12 sådanne mindesten.

I Johannes Vejlager's bog fra 1939 »Genforenings-mindesmærkernes Historie« hedder det bl.a. på s. 428: »den Lykke, der timedes vort Folk i 1920, trængte helt ud i den ringeste Vraa, saa alle vilde vise deres Taknemmelighed herover. En 12-års Knægt, Søn af Boelsmand Jørgen Hansen, Flensted Mark (mellem Århus og Silkeborg, forf.), rejste i sin Have en ret stor Sten, hvori han med en gammel Fil indhuggede: Til Minde om Genforeningen 1920. Genforeningsdagen blev Stenen afsløret. Men da der Aaret efter rejstes en Genforeningssten af Sognets Beboere, sagde Drengen fortrydeligt, da han saa Billedhuggeren indhugge Indskriften: Det skulde jeg have set først, saa var min blevet kønnere! Han forstod ikke, at Skønheden laa i det primitive og umiddelbare«.

Som fællesnævner for de mange danske 1920-mindesten kan passende anføres de bornholmske mindeord:

Sten skal staa og Slægter minde
magt ej mer for Ret skal gælde
Christianshøj
Bornholm, 1920

Udover de nedenfor omtalte fem genforeningssten finder vi lignende sten i Borum, Harlev, Hasle, Lindå, Lystrup, Beder-Malling (i anlægget ved Egelund) og i Mejlbj.

Trods flere besøg ved hver af de nævnte placeringer har vejrmæssige og hertil desværre også placerings-, tekst- og fotograferingsmæssige forhold skabt store vanskeligheder. Dette er grunden til at dette mindeområde begrænses til

Ask-stenen

På Ask Højskoles grund, ud mod hovedvejen, har venner og naboer til skolen rejst en genforeningssten. Ill. nr. 242.

Stenen, en lysegrå granitsten, er opstillet på en beplantet mindeplads. I en buelinie på stenen står



III. nr. 242 – Ask Genforeningssten 1920.

Genforeningen 1920

og med mindre skrift to linier af Henrik Wergeland:

Sandheds Sag
sejrer selv i Nederlag

Mindestenen blev afsløret den 11. november 1920.

Ny-Solbjerg-stenen

Solbjerg har en genforeningssten ulig alle andre. Den bærer navnet ORMESTENEN, og den havde sin plads i den folkelige bevidsthed i 400 år, før den i sommeren 1920 fik indhugget såvel et genforeningsrim som en dragelignende orm. Ill. nr. 243. Stenen blev trillet ned i Ny Solbjerg Kro's have fra en sagnomgærdet placering i skellet mellem Fastrup og Onsted marker. Efter flere vejreguleringer kom den gamle sten til at stå som på en helle midt i Østergårdsvejs udgrening i Solbjerg hovedgade. Her har den siden 1945 delt plads under en skærmende blodbøg med et monument til minde om befrielsen efter anden verdenskrig.

Ormostenen har ikke fået sit navn efter det skællede uhyre, som en stenhugger fra Odder har forsynet den med, men efter en dyb, tværgående fure, som ifølge vandre-sagnet blev trukket af en uhyggelig orm eller slange, der steg op af jorden for at vejlede en flok mænd, som i 1526 var kommet i tvivl om et markskels rette placering.

I »Beretning om Skanderborrig Slott«, samlet af den flittige skribent, magister og sognepræst i Fruering og Vitved sogne Hans Lønborg (1686-1727) fortælles om Ormostenen og andre sagn og oldsager fra egnen.

Teksten på mindestenen er forfattet af læge JØRGEN SNITKER, Solbjerg, og lyder:

Nordslesvig frelstes
fra voldsdømmets gru
sydslesvigs danske
kæmpe endnu
1920

På soklen læses i øvrigt datoen 9. juli 1920.

Risskov-stenen

Det tredelte mindestensarrangement blev oprindelig opstillet – og afsløret – mellem hække i vejkrydset Ø.Skovvej og Psykiatrisk Hospital den 15. juli 1921.

Monumentet er udført af billedhugger Gerh. Mogensen, Århus, efter tegning af arkitekt S.F. Kühnell, der også har skrevet stenens tekst.

Stenene henstod på hospitalets grund i 45 år, men på grund af den store udbyg-



Ill. nr. 244 – Risskov-Stenen.

ning af hospitalet, flyttedes de i 1966 til den nuværende, mere beskedne placering i et hjørne af anlægget over for Risskov Skole ud mod Skolevangsalle. Ill. nr. 244. På den to meter høje midtersten med et topstykke, visende en solopgang, læses følgende tekst:

Vor
Tak for alle
der vendte
tilbage
Gud styrke
hver Hjemløs
i kommende
Dage

De to mindre sidesten er forbundet med hovedstenen med tunge jernkæder. Den venstre sidesten bærer under en krone et kongeligt initial »C. IX« 1864, den på højre side anbragte sten bærer initialen »C. X« og året 1920.

Genforeningsobelisken i haven til Testrup Højskole

I højskolens have afsløredes 29. juni 1924 af skolen og elevforeningen en næsten fire meter høj og fire tons tung obelisk, fremstillet i lys svensk granit. Ill. nr. 245.

Den 23. april 1924 nedlagde man ved en højtidelighed grundstenen til mindesmærket, og i soklen indmurede en forseglet urne, indeholdende et dokument – forfattet af højskolens forstander, Kr. Taarup – som til sene tider skulle fastholde obeliskens historie.

Den store mindesten er smukt anbragt i et blomsterbed. De fire sider er forsynet med tekst og desuden smykket med palmetter.

Nordsiden:	Sydsiden:	Østsiden:	Vestsiden:
Adskilt	Sønderjyder! nu er	Afstemning	Verdenskrig
31. oktober 1864	Dagen der!	10. februar 1920	1. August 1914
genforenet	Vi vil	Dybbølfest	Fred
15. juni 1920	Hjem!	11. juli 1920	28. juni 1919 ¹⁾
Hidindtil har	12. januar 1920	Afsløret ved Elev-	Rejst af Højskolen
Herren hjulpet	Jorden hører	mødet 28. Juni 1924	og Elevforeningen
	Herren til		1924

¹⁾ Våbenstilstanden underskrevet i Compiègneskoven 11/11 1918. Den egentlige fredstraktat underskrevet i Versailles 28/6 1919.

Todbjerg-stenen

Denne natursten i granit er rejst af beboere i Todbjerg på den til anledningen valgte Genforeningsplads, beliggende mellem Engtoftevej og Bøggildsvej. Ill. nr. 246.

Som fundament for mindestenen rejstes en stendysse.



Ill. nr. 246 – Todbjerg-Stenen.



Ill. nr. 243 – Ny-Solbjerg-Stenen.



Ill. nr. 245 –
Genforeningsobelisk i haven til Testrup Højskole.

Der mangler, som omtalt i teksten – omtale af lignende sten i Borum, Harlev, Hasle, Lindå, Lystrup, Beder-Malling og Mejlbj.

På opstillingens hovedsten er indhugget en kongekrone og to initialer og årstal

Chr. IX
1864

Chr. X
1920

Stenen indviedes på kong Christian den Tiendes fødselsdag, 26. september 1920. Stedet prydes i øvrigt af et stort egetræ, som ifølge det oplyste plantedes på kongens 70 års fødselsdag, den 26. september 1940, af byens på det tidspunkt tre ældste borgere, nemlig den fra Sønderjylland indvandrede fru Grethe Clausen, Jens Christensen og Peter Andersen.



Bogens illustrationer

Nyoptagelser, foretaget af

Fotograf Knud Nielsen	med	174
Fotograf Poul Pedersen	med	8
Fotograf Saul Shapiro	med	14
Handelsoverlærer Kresten Skjærlund	med	60
Fotograf Jacob Haugen Sørensen	med	1

*

Århus Kommunes Biblioteker (Lokalhistorisk Samling) har bidraget med billeder til 3 illustrationer, Købstadsmuseet Den Gamle By med 1 og Moesgård Forhistorisk Museum med 1.

*

Endvidere bidrag fra rektor Jens Aggebo side 95, Stadsgartnerens kontor side 133, landinspektør E. K. Kold side 137 og 142, arkitekterne Kjær og Richter side 186.

Register over kunstnere

Følgende kunstners navne forekommer i bogen. Den enkelte kunstners arbejdsområder er af praktiske grunde markeret med et eller evt. flere versaler:

A = Arkitekt	L = Landskabsarkitekt
B = Billedhugger	M = Kunstmaler
G = Grafiker	S = Stenhugger
K = Keramikker	T = Tegner

Hver kunstner anføres her kun med navn, fødselsår og evt. dødsår. Læsere, der ønsker biografiske detaljer om en eller flere af de nævnte kunstnere, henvises til allerede eksisterende kunstner-leksika som

Weilbachs Kunstner-Leksikon 1947–1952 med supplement i B.III (Ny udgave menes under udarbejdelse).

Politikens Billedkunstens Hvem – Hvad – Hvor Bind I og II (1969-70).

Politikens Dansk Kunsthistorie 1975 Bind I–V.

Salmonsens Konversations Leksikon og andre Leksika af senere dato, samt henvendelser til bibliotekernes lokalhistoriske og topografiske afdelinger, Presse-arkiver o.a.

De tal, der er anført til højre for kunstnernes navne, giver læseren oplysning om, på hvilke sidenumre i bogens tekst den pågældende kunstner findes omtalt.

Abildgaard, Nicolai, 1743–1809. M.	26	Engelund, Svend, 1908–. M - G.	76
Andersen, Anders, 1895–1978. B - M.	88, 173	Errboe, Birger N., 1886–1962. Hortonom.	154
Andersen, Rasmus, 1861–1930. B.	52, 208	Erstad-Pedersen, Georg, 1876–1954.	
Andersson, Ulla, 1921 –. B.	70	Bronzestøber.	234
Arevad-Jacobsen, J., 1917–. L.	252, 254	Etienne-Martin, 1913–. B.	145
Bentzen, Edward H., 1833–1914. B.	88	Ferlov-Mancoba, Sonja, 1911–. B.	146
Bindesbøll, Gottlieb, 1800–1856. A.	32	Frederiksen, Anton, 1884–1967. A.	222
Bissen, Hermann Wilhelm, 1798–1868. B.	100	Freund, Hermann Ernst, 1786–1840. B.	20
Bissen, Vilhelm, 1836–1913. B.	94, 208	Funch, Edgar, 1915–. B.	94, 198, 218
Bjerg, Johannes C., 1886–1955. B.	12, 14, 98	Galster, Johan, 1910–. B.	120, 190
	171, 190, 194, 210	Gauguin, Jean René, 1881–1961. B.	157, 224,
Bovin, Sven, 1915–. M.	198		226, 228
Bregnø, Jens Jacob, 1877–1946. B.	252	Gebauer, Christian David, 1777–1831. M.	20
Bøgild, Mogens, 1901–. B.	14, 157	Ghermandi, Quinto, 1916–. B.	94
Christensen, Ole, 1932–. B.	92	Gottlob, Kaj, 1887–1976. A.	158, 222
Christensen, Carla M., 1886–1970. B.	187	Guldborg, Rasmus Jensen, 1860–1944.	
Dajon, Nicolai, 1748–1823. B.	214	Stukator og Dekorationsbilledhugger.	206, 214
Diederichsen, Ulla, 1950–. Billedkunstner.	90	Hansen, Aksel, 1853–1933. B.	44, 50
Diederichsen, L. Chr., 1847–1923. L.	138, 144	Hansen, Sven. L.	183
Draiby, Frederik, 1877–1966. A.	40, 150, 222	Hansen Jacobsen, Niels, 1861–1941. B. ..	157, 196
Eickhoff, Gottfred, 1902–1982. B.	192	Hansen Reistrup, K., 1863–1929. K - B - M.	40
Ekberg, Martin Axel, 1882–1935. A.	157, 158		84, 232, 234, 256

Hansen, Chr. Lyman, 1927-. B.	212	Nellemose, Knud, 1908-. B.	114, 238, 250
Hansen, Thomas, 1879-. B.	160	Nielsen, Kai, 1882-1924. B.	10, 171
Harboe, Rasmus, 1868-1952. B.	68, 157, 158	Noack, Astrid, 1888-1954. B.	194
Haugen Sørensen, Jørgen, 1934-. B.	58, 254	Nyholm, Erik, 1911-. K.	230
Hedegaard, Johannes, 1915-. B.	116	Pálsdóttir, Olöf, 1920-. B.	68
Heerup, Henry, 1907-. B. M.	84	Pedersen-Dan, Hans P., 1859-1939. B.	74
Hegndal, V. Foersom, 1916-. B.	76, 102	Petersen, Erik. A., 1915-. A.	206, 250
169, 180, 210, 236, 242, 254, 256		Poulsen, Axel, 1887-1972. B.	157, 158
Heiberg, Kaspar, 1928-. B.	94, 96	Rathsack, Svend, 1885-1941. B. ..	10, 96, 98, 226
Heide, Erik, 1934-. B.	66, 68, 210, 218	Riget, Karl Åge, 1933-. B.	78
220, 228, 240, 252, 256		Schmidt, Louis Rosen, 1944-. K. - M. - B.	64, 65, 66, 254
Henning, Gerhard, 1880-1967. B.	102	Rosenfalk, Carl Julius, 1815-1878. B.	82
Herskind, Julius, data ukendte - død 1885.	36	Salicath, Jenny, 1867-1944. M.	76
Hoffmann, Anker, 1904-. B.	50, 66	Schmidt, Allan, 1923-. K. - G. - M.	244
68, 102, 185		Schou, Helen Ree, 1905-. B.	34
Høeg-Hansen, Axel, 1877-1947. A.	58, 222	Seeberg, Jens, 1949-. B.	106
Jarl, Viggo, 1879-1965. B.	157, 224	Skytte - Rasmussen, Bent, 1954-. K.	254
Jensen, Hans, Brdr. Kofoeds		Sondrup, Just Nielsen, 1873-1947. B.	46
Stenhuggeri, 1909-1976. S.	14, 180	storm, å. wedel, 1920- M.	135
Jensen-Klint, P. V., 1853-1930. A. - M.	230	Stæhr Nielsen, Olaf, 1896-1969. B.	14, 238
Jerichau, Jens Adolph, 1816-1883. B.	32	Sørensen, Bent, 1923-. B.	72
Jespersen, Aage Bruun, 1929-. B.	62, 218	Sørensen, Jens-Flemming, 1933-. B. .	76, 143, 246
220, 252		Tajiri, Schinkichi, 1923-. B.	94
Jorn, Asger, 1914-1973. K. - G. - M.	254	Tegner, Hans, 1853-1932. T.	256
Kampmann, Hack, 1856-1920. A.	62, 82	Thomsen, Arnoff, 1891-1966. B.	190, 192
104, 138, 234, 256		Thielemann, Ferdinand, 1803-1863. A.	92
Keil, August, 1904-1973. B.	194	Utzon-Frank, Einar, 1888-1955. B.	12, 157, 158, 240
Klint, Kaare, 1888-1954. A.	14, 16, 158	Walther, W. Th., 1819-1892. A.	36, 92
Kühnel, S. Fr., 1851-1930. A.	260	Westfelt, Karin Nathorst, 1921-. M.	181, 206
Liisberg, Hugo, 1896-1957. B.	240	Winckler, Erik, 1940-. M.	184, 252
Lindhart, Svend, 1898-. B.	48, 74	Visby, Frederik, 1839-1926. M.	
Lobedanz, Carl, 1907-. B.	34	fotograf og tandlæge	16
Luckow-Nielsen, Henry, 1902-. B.	192	Ølsgaard, Elias, 1873-1964. B.	40, 62, 72, 74
Lysippos af Sikyan, ca. 350 til ca. 300 f.Kr. ...	226	90, 150, 171, 204, 212, 226, 230, 232, 236	
Mogensen, Carl Gerhard, 1884-1973.	58, 260	Ørskov, Willy, 1920-. B.	92
Møller, C. F., 1898-. A.	92, 114, 169		
Møller, Erik, 1909-. A.	16		
Nasri, Amid, 1944-. B.	90		

Register over emner

Adam og Eva – Kunstmuseet/Sv. Rathsack ..	96	Delta Foenix – Kunstmuseet/	
Agnete og Havmanden – Park Alle/		Quiento Ghermandi	94
Johs. C. Bjerg	14	Den fortabte søn – Sct. Lucas Kirke, relief/	
Akka, gåsen – Risskov/Ulla Andersson	70	Rasmus Harboe	66
Albeck, Victor – Universitetet/		Den Svangre – Rådhusparken/Johs. C. Bjerg	12
E. Utzon Frank	240	Diederichsen, L. Chr. – Slotsparken/	
Ask Højskole – Ask pr. Mallings/		Mindesten	144
Mindesten for J. K. Kristensen	30	Diskoskaster – Kragelund Stadion/	
Ask-Stenen – Genforeningen 1920	258	Elias Ølsgaard	226
Atalante – Rådhusparken/E. Utzon Frank ...	12	Diskoskaster – Riisvang Stadion/	
Bauditz, Sophus – Botanisk Have/		Jean René Gauguin	228
Axel Hansen	44	Drakenberg, Chr. J. – Fiskergade 82/	
Bindesbøll, Gottlieb – Mindeplade		Mindeplade	54
Mejlgade nr. 45	32	Dreng, der vil ud at vade – Kunstmuseet/	
Bjørnen – Filtenborg Plads/C. Lobedanz	34	Vilh. Bissen	94
Bjørnbak, Lars – Byparken Viby J./		Dronning Margrethe I – Mindesten i Risskov/	
J. A. Jerichau	32	C. Gerhard Mogensen	58
Blicher, Steen Steensen – Botanisk Have/		Dyssekammer ved »Tre Ege« i Årslev	60
Just Nielsen Sondrup	46	Dyssekammer i Ormslev	60
Blicher, Steen Steensen – Mølleparken/		Eksplodingskatastrofen i Århus 1944 –	
Arnoff Thomsen	190	Fællesgrav på Vestre Kirkegård	128
Blomsterkummen i Slotsparken	148	Elmqvist, A. Fr. – Mindesten i	
Brabrand Søpark – Frihedsmonument/		Rådhusparkens Mindelund	22
Johan Galster	120	Elskovskampen og de seks amoriner –	
Bregendahl, Marie – Mølleparken/		Mølleparken/Johs. C. Bjerg	188
Henry Luckow-Nielsen	192	Engelske piloter – Mindegrave 1942-45	
Broge, Hans – Tietgens Plads/Aksel Hansen .	50	på Vestre Kirkegård	128
Broge, Hans – Hans Broges Bakker/		Enkens Skærv – Sct. Johannes Kirke/	
To mindesten	52	Elias Ølsgaard	62
Bronzehest – Teknisk Skole/		Erhvervsarkivet – Vester Alle/	
Foersom Hegndal	256	Hack Kampmann	60
Bygningsspir ved Slotsparkens Rosenhave ...	147	Faldne i Danmarks Frihedskamp 1940-45 –	
Børup, Morten – Domkirkens østgavl/		Biografisk værk	112
Wilh. Walther	36	Fibiger, Mathilde – Gravsten i Rådhus-	
Ceres-brønden – Rådhuspladsen/		parkens Mindelund	30
Mogens Bøggild	14	4. maj Kollegiet i Århus – Knud Nellemoses	
Dalgas, Enrico Mylius – Dalgas Avenu/		skulptur og KZ-torso	112
Rasmus Andersen	52	Flodhesteunge – Frederiksgade/	
Danaide – Rømerhaven/Johs. C. Bjerg	171	Aa. Bruun Jespersen	62
Danmarks Befrielse 1945 – Axel Gruhnsvej/		Fodboldspillere – Stadion/Jean Gauguin	224
Mindesten	128	Fontæne – Slotsparken/	
Damarks Journalisthøjskole – Halmstadgade/		Jens-Flemming Sørensen	143
J. Haugen Sørensen	58	Fontæne – foran Sct. Pauls Kirke/	
Danske Søfolk, omkomne – Europaplads/		Erik Petersen	206
Johs. Hedegaard	116	Fontæne – Vor Frue Kirkeplads/	
David – Statsgymnasiet/Foersom Hegndal ...	254	Jens-Flemming Sørensen	246

Forårsnatur – Kunstmuseet/Edgar Funch	94	Jensby, Knud Basse – Randersvej nr. 526	
Frihedskampens Veteraner – Biografisk værk	112	Mindesten	122
Fugl, Hare, Kat og Sneglehus – Elsted Skole/ Aa. Bruun Jespersen	220	Jensen, Alf Tolboe – Brabrand Søpark/ Mindetekst på monument	120
Fugl med guldæble i næbbet – Søndergade/ Erik Heide	66	Jensen, Bernhardt Jensens Stræde, Guld- smedgade 20 skulptur/Jens-Flemming Sørensen	76
Fugl Phønix (Delta Foenix) – Kunstmuseet/ Quinto Ghermandi	94	Jensen, Jakob – Gotlandsgade/Mindesten af Jenny Salicath	76
Fugl Phønix (relief) – Teknisk Skole/ Erik Heide	256	Jensen, Johannes V. – Mølleparken/ Niels Hansen Jacobsen	196
Funder, Peder – Gravsten i Rådhusparkens Mindelund	24	Jensen, Niels – Universitetsparken Kollegium I relief/Foersom Hegndal	242
Fyrrer Krigere fra 1848-50 og 1864 – Mindesten i Rådhusparkens Mindelund	18 og 108	Jensen, Niels – Mindesten i Malling	78
Fællesmindesten 1945 ved Skødstrup Kirke	122	Kabell, Andreas Løvenhertz – Mindet 18-20/ Mindeplade	80
Galathea – Hotel Marselis/Anker Hoffmann	68	Kabell, Johannes – Rådhusparkens Minde- lund/Gravsten	28
Gammelmor med Kat – Mårslet Skole/ Aa. Bruun Jespersen	220	Katten, der fanger vanddråber – Universitetets Solgård/Hugo Liisberg	240
Gebauer, C. D. – Rådhusparkens Mindelund/H. E. Freund	20	Katte-Skulptur – Tranbjergparken/ Jens Seeberg	106
Grand Couple – Slotsparken/Etienne-Martin	145	Kirkegaard, Einar – Viby Bypark/Mindesten	116
Granitskulptur – Møllepark-Bibliotekets gårdhave/Edgar Funch	198	Knudsen, Hans – Ortopædisk Hospital/ Edw. H. Bentzen	88
Grundlovssten 1849-1949 i Lillering	70	Knudsen, Jacob – Mølleparken/ Arnoff Thomsen	192
Grundtvig, N.F.S. – Katedralskolen/ Mindeplade	86	Kochs Skole, N. Elias Ølsgaard – Pige der læser lektier/Ulla Diederichsen – Collage ..	90
Gudme, Olaf – Marselisborg Gymnasium/ Anders Andersen	173	Kocks familiegravsted i Rådhusparkens Mindelund	18
Gårdfontæne – Katedralskolens gård/ Hack Kampmann	82	Kong Christian X – Bispetorvet/ Helen Ree Schou	34
Gåsen Akka – Risskov/Ulla Andersson	70	Kong Frederik VII – Vennelystparken/ H. W. Bissen	100
Hald, J. P. – Vesterport 8 Mindeplade	70	Kong Olav II – den Hellige – Skt. Olufs Kirkegård	200
Hane på høj granitsokkel – Elsted Skole/ Erik Heide	220	Krigsmindesmærke 1940-45 på Katedral- skolens gårdvæg	124
Hanen – Katedralskolens tagryg mod øst/ K. Hansen Reistrup	84	Krigsmindesmærke 1940-45 – Marselisborg Gymnasium	126
Hansen, H. C. – Botanisk Have/Sv. Lindhart	48	Krigsmindesmærke 1940-45 vis-à-vis Universitetets hovedindgang	124
Havet – skulptur i Gellerup Center/ Bent Sørensen	72	Kristensen, J. K. – Ask Højskole/Mindesten	30
Hedtoft, Hans – Botanisk Have/Sv. Lindhart	48	Kællingeknuden – Kunstmuseet/ Schinkiche Tajiri	94
Hellig Niels fra Århus (Nicolaus)	200	Landskab – Journalisthøjskolen/ J. Haugen Sørensen	58
Holm, Peter – Den gamle By/Elias Ølsgaard	72	Langenæs-Pigen – foran Langenæs Butiks- center/Anker Hoffmann	102
Horn, Det store – Universitetet/Erik Heide ..	240	Larsen, Thøger – Mølleparken/Astrid Noack	194
Hunderelief – Dr. Margrethes Vej/ Elias Ølsgaard	72	Legende børn – Klintegården/ Anders Andersen	88
Høegh-Guldberg – Rådhusparkens Minde- lund – Familiegravsten	18	Legende Børn – Læssøegades Skole/ Foersom Hegndal	102 og 105
Høiriis, Holger – Brabrand Kirkegård/ Sv. Lindhart	74	Legende Børn på Vogn – Brobjergskolen/ Foersom Hegndal	102
Høne med Kyllinger – Vestergårdsskolen/ Aa. Bruun Jespersen	218	Liggende Pige – foran Biblioteket i Viby/ Gerhard Henning	102
Ingerslev, C. P. Rothe – Skåde Skov/ Mindesten fra 1866	175		
Ismael – Kloster Torv/Hans P. Pedersen-Dan	74		
J. P. Jacobsen – Mølleparken/Johan Galster	190		
Jedich, Aage – Hotel Kragelunds anneks II/ Foersom Hegndal	76		

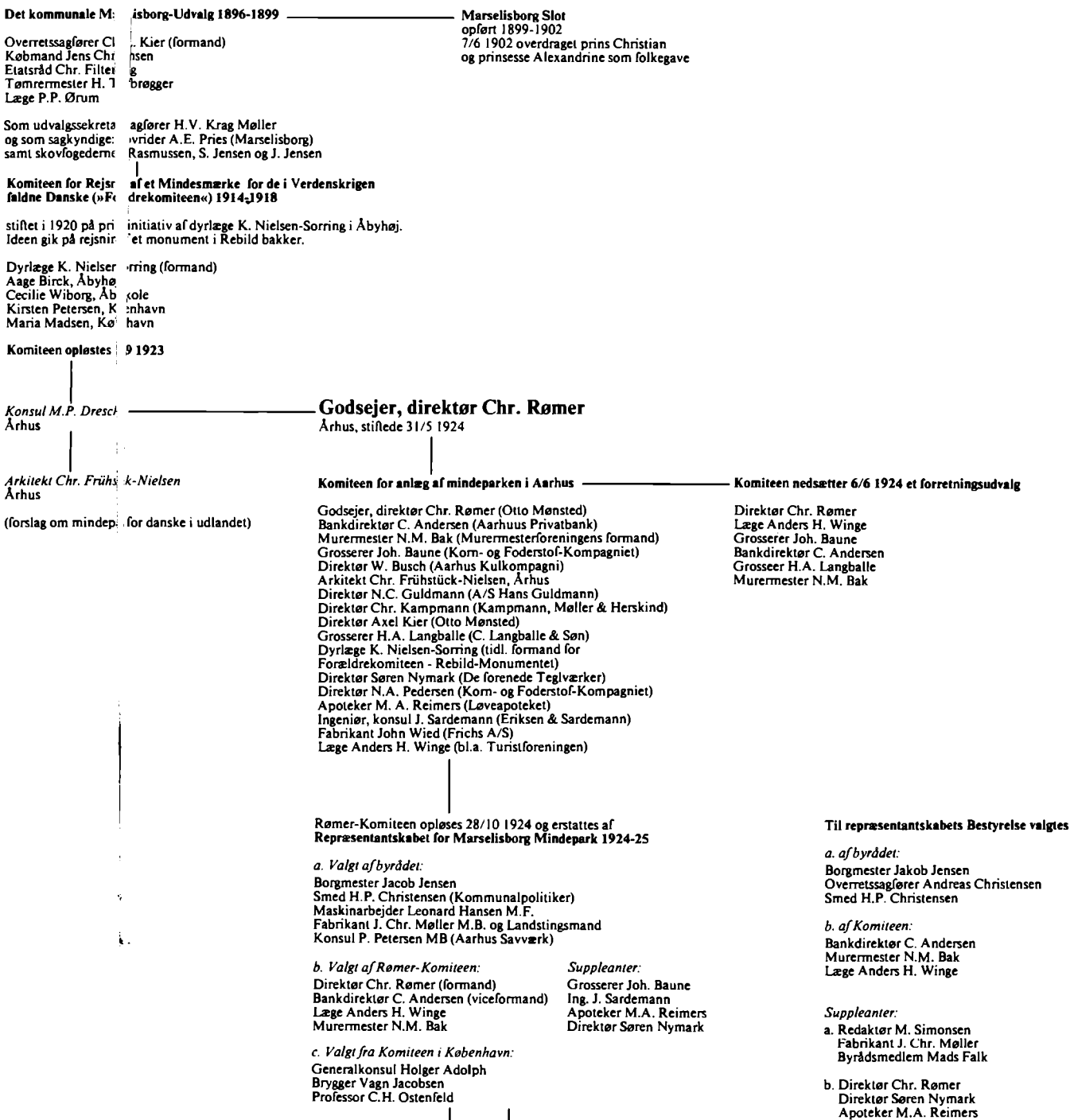
Lindorme, To – Klosterport nr. 9/ Hack Kampmann(?)	104	Pigen med fugle – Folkeparken Friheden/ Louis Rosen Schmidt	64
Løberen – Kragelund Stadion/Elias Ølsgaard	230	Pigen med tårnene – Folkeparken Friheden/ Louis Rosen Schmidt	64
Løve Apoteket (Løve Relief) – Sct. Clemens Stræde	104	Pontoppidan, Hendrik – Skansen ved Svend- borgvej/Vilh. Bissen og Rasmus Andersen	208
Løver og Lygter – Ting- og Arresthuset i Vester Alle/K. Hansen Reistrup	232	Pontoppidan, Henrik – Mølleparken/ Gottfred Eickhoff	192
Maltser-buen i Slotsparken	146	Portrætter – Folkeparken Friheden/ Louis Rosen Schmidt	64
Manden – Vennelystparken/Sv. Ratsack	98	Posttrytter – Hovedpostkontoret/ Johs. C. Bjerg	210
Marathonløberen – Århus Stadion/Viggo Jarl	224	Prins Frederik Ferdinands Tegneskole – Se Aarhus Tekniske Skole	256
Margrethe-Stenen – Risskov/ Carl Gerhard Mogensen	58	Pæleskulptur »Miljø« – Nørrebrogade/ Nørregade Kaspar Heiberg	94-96
Marselisborg Mindeparks tilblivelse	152 f.	Ravnen – Ravnsbjergkirken Viby J/ Erik Heide	210
Marselisborg-Områdets historie	132 f.	Ridende Børn – Rytterparken/ Foersom Hegndal	210
Marselisborg Slot – Hack Kampmann	134 f.	Risskov-Stenen (Genforeningen 1920) – Skolevangsalle/Gerhard Mogensen	260
Marselisborg Slotspark – L. Chr. Diederichsen	138 og 144	Russiske Krigsfanger 1940-45 – Minde- gravsted på Vestre Kirkegård	128
Marselis-Stenen i Birketinget	173	Rytterstenen – Hjørnet Trøjborgvej/ Nørrebrogade	110 og 113
Masken – Hotel Royal/K. Hansen Reistrup ..	40	Ryvej-Stenen – Hjørnet Viborgvej/Ryvej	210
Mejlgade nr. 8 (To relieffer) Elias Ølsgaard ..	40	Rød/hvid kasseskulptur – Dalgas Avenu/ Marselis Boulevard/Karl Åge Riget	78
Meteorit-Mindesten i Risskov	180	Rømer, Ole – Mindeplade på Katedralskolen	12 og 87
Meulengracht, F. W. – Rådhusparkens Mindelund/Gravsten	108	Rømer, Ole – Relief på Rådhusmuren ved Tårnindgangen af Olaf Stæhr Nielsen ..	14 og 15
Milesten 13 Mil på Skanderborgvej/ Ørumsgade	178	Rømer, Severine og Christian – Rømerhaven/ Mindesten af Foersom Hegndal	169
Mindemuren 1940-45 på Vestre Kirkegård ..	126	Rømerfondet	168
Mindeplade 1940-45 i Socialpædagogisk Seminariums gård	124	Rømerhaven, Chr.	167
Mindesten 1940-45 i Slet – for sabotører	130	Rørskulptur – Viby Centret/ Chr. Lymann Hansen	212
Monument i Marselisborg Mindepark for faldne 1914-18	156-166	Sabroe, Peter – Østbanetorvet/Elias Ølsgaard ..	212
Mor med legende barn – Socialkontoret Valdemarsgade/Foersom Hegndal	180	Sandstensvase – Plænen foran Kildegården/ Rasmus Guldberg	214
Mor og Barn – Klintegården/ Anders Andersen	88	Sankt Olufs Kirkegård – Kystvejen	200
Mosaik på støttemure Socialkontoret Valdemarsgade/Karin Nathorst Westfelt ..	181	Sankt Nicolaus Kilde – nedenfor Marselis- Tunnellen	202
Mosaiksk Kirkegård fra 1824 i Frederiksalles ..	182	Sct. Pauls Kirkeplads – Fontæne/ Erik Petersen	206
Musikhuset Aarhus	184-186	Secher, Ancher Jørgen – Gravmonument i Kasted af Nicolai Dajon	214
Normalhøjdepunkt for Danmark – Domkirken	38	Sejer, Karl – Mindesten Hovedvej A.10 ca. 10 km. fra Århus	130
Ny-Solbjerg-Stenen (Genforeningen 1920) ...	260	Siddende Mand – Århus Seminarium/ Erik Heide	218
Obelisk-udkast til 1914-18 Monument af Elias Ølsgaard (aldrig realiseret)	149-151	Situationsplan over Marselisborg-Området ..	133
Offersen, O. I. – Åbyhøj Park/Mindesten af Sv. Bovin	198	Skarver, to dansende – Skæring Skole/ Aa. Bruun Jespersen	220
Omkomne danske Søfolk 1940-45 – Europaplads/Johs. Hedegaard	116	Skjoldborg, Johan – Mølleparken/ Carla Christensen	187
Paludan, Jakob – Mølleparken/August Keil ..	194		
Paludan-Müller, Jens – Rådhusparkens Mindelund/Gravsten	26		
Pan lærer fugl at synge – Kongevejen/ Elias Ølsgaard	204		
Patriotgraven på Vestre Kirkegaard	126		
Pedersen, Johs. – De gamles Hjem i Brabrand/Rasmus Guldberg	206		
Pelikan – Virupskolen/Aa. Bruun Jespersen ..	218		
Pigen af 1940 – Rådhusparken/Sv. Rathsack	10		

Skovnymfen med Frøen – Forstbotanisk Have/Elias Ølsgaard	171	Testrup Højskole – Obelisk for Genforeningen 1920	262
Skraberen – Stadion/Lysippos af Sikyan	226	Thomassen, N. K. – Børneseminariet, Finsensgade/Elias Ølsgaard	232
Skulptur 1969 – Slotsparken/ Sonja Ferlov Mancoba	146	Todbjerg-Stenen for Genforeningen 1920	262
Skulptur – Århus Kunstbygning/ Willy Ørskov	92	Toldkammeret i Århus – Havnen/ Hack Kampmann	234
Skulptur og gravsten – Katedralskolens gård (Henry Heerup)	84	To Relieffer – Mejlgade nr. 8/Elias Ølsgaard	40
Skæring Hede – Mindesten for fem henrettede frihedskæmpere	118	Torvebrønden i Den gamle By	234
Skødstrup Centralskole – Indvielses-mindesten	178	Totempæl – Folkeparken Friheden/ Louis Rosen Schmidt	66
Solhesten – Rømerhaven/Foersom Hegndal .	169	Trebundne Sogne- og Byskel – Tingskoven/ Galgebakken/Mindesten	236
Solskinspigen – Folkeparken Friheden/ Anker Hoffmann	50	Tre Generationer – »Bjerggaarden«, Brendstrupvej/Foersom Hegndal	236
Solskinspigen – Botanisk Have/ Anker Hoffmann	66	»Tudsen« – Statsgymnasiets Gård/ Jørgen Haugen Sørensen	254
Solstenen – »Engparken«, Åbyhøj/ Edgar Funch	218	Tympanonet – Århus Teater/Hans Tegner ..	256
Solur – Aulamur i Universitetets Solgård/ L. W. Ruben Andersen	242	Uffe hin Spage – Vennelystparken/ Johs. C. Bjerg	98
Soluret – Amtskommunen i Lyseng/ J. Arevad-Jacobsen	254	Uglen – Katedralskolens tagryg mod vest/ K. Hansen Reistrup	84
Spejdende Fugl – Forstbotanisk Have/ Kai Nielsen	171	Uglerne – Marienlund/Elias Ølsgaard	236
Spektrets farver – Kunstmuseet/ Kaspar Heiberg	96	Ukendtes urnegraves kunstneriske udsmykning, se Nordre, Vestre og Vejby Kirkegårde	68
Spireform på granitkerne – Frydenlunds-skolen/Aa. Bruun Jespersen	219 og 220	Urkraften – Stadions søjlegård/Jean Gauguin	226
Springvands- og Soppfontæne – Lyseng Svømmestadion/Erik Heide	228	Valgretsegen på Viby Kirkeplads	248
Stentøjsdame i fontæne – Amtskommunen i Lyseng/Louis Rosen Schmidt	254	Vandkunst-skulpturer af Erik Petersen	250
Stentøjsfrugter – Åbyhøj Bibliotek/ Erik Nyholm	230	Verdenskrigen 1914-18 – Monument-forsøg	112 og 156 f.
Stentøjsrelief – Bartholinbygningen, Universitetet/Allan Schmidt	244	Verner, Karl – Vestergade nr. 5/ Mindeplade	250
Stokanker (Peder Skram) – Havneområdet Sibirien	230	Videnskabernes Træ – over Universitetets hovedindgang/Olaf Stæhr Nielsen og Knud Nellesen	238
Store Fugl (natravn) – Amtskommunen i Lyseng/Erik Heide	252	Vinter og Vår – Viby Bypark/ Aa. Bruun Jespersen	252
Studenterlind, Den jyske – Vestre Landsdels-kommando (Haven) Marselis Tværvej 4 ...	244	Vor Frue Kirkeplads – Moderne fontæne af Jens-Flemming Sørensen	246
Svensen, Adolph Th. – Rådhusparkens Mindelund/Gravplade	108/109	Worm, Ole – Mindeplade på Katedralskolen	84
Svømmepigen – Svømmestadion, Ingerslev Boul./Sv. Rathsack	226	Æg og Fuglebad – Amtskommunen i Lyseng/ Bent Skytte-Rasmussen	254
Søberg, Harry – Mølleparken/Johs. C. Bjerg	194	Århuspigen (Vågnende kvinde) – Rådhusparken/Kai Nielsen	10
Testrup Højskole – Mindemonument for Nørregaard og Båge/P. V. Jensen-Klint	230	Aakjær, Jeppe – Mølleparken/ Niels Hansen Jacobsen	196
		Ålefangeren – Kystvejen/Jens Jakob Bregne .	252
		Århus Teater – ved Bispetorvet/ Tympanonet af Hans Tegner	256

MARSELISBC RG MINDEPARK

Historisk oversigt over de forskellige komiteer og udvalg

A. Mindeparksagen



B. Monumentsagen

